ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Agnė BUITKUTĖ
Viešojo administravimo studijų programos studentė

LEADER PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS RADVILIŠKIO RAJONE

Bakalauro baigiamasis darbas

Šiauliai, 2014

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Agnė BUITKUTĖ
Viešojo administravimo studijų programos studentė

LEADER PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS RADVILIŠKIO RAJONE

Bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (N700)

Darbo vadovas:
doc. dr. Rimantas KRANKALIS

Teigiu, kad bakalauro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų krypties bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas.

_____
(parašas)

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe analizuojamas Leader programos įgyvendinimas Radviliškio rajone.

Pirmoje bakalauro baigiamojo darbo dalyje nagrinėjami kaimo plėtros įgyvendinimo aspektai, pasitelkiant Lietuvos ir užsienio autorių įžvalgas atskleista kaimo plėtros samprata bei raida. Atskleista Leader metodo samprata, apžvelgti metodo principai, įgyvendinimo etapai. Taip pat šioje dalyje išanalizuotas Leader programų įgyvendinimas Lietuvoje.

Empirinėje bakalauro baigiamojo darbo dalyje atliekama Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone situacijos analizė, analizuojama vietos plėtros strategija bei jos įgyvendinimas. Taip pat atliekamas VVG veiklos vertinimas procesų aspektu.

Kokybinių duomenų rinkimo metodas – formalizuotas interviu su informantais (vietos veiklos grupės atstovais, seniūnijų seniūnais ir bendruomenės pirmininkais) ir su ekspertu (Šiaulių univeriteto socialinių mokslų fakulteto dėstytoju, Kaimo plėtros tyrimų centro direktoriumi). Remiantis teorinėje dalyje aprašytais Leader metodo principais, sukonstruotas tyrimo instrumentas – interviu klausimynas. Jo pagalba apibrėžiamos Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone tobulinimo galimybės, vietos plėtros strategijos įgyvendinimo problemos, jų priežastys, nustatytos strategijų tobulinimo galimybės. Atlikta Leader principų bei neurbanizuotų vietovių funkcijų įgyvendinimo Radviliškio rajone analizė, bei stiprybių ir galimybių analizė.

Raktiniai žodžiai: Leader metodas, kaimo plėtra, vietos veiklos grupė, vietos plėtros strategija, neurbanizuotų vietovių funkcijos.

SUMMARY

There is analyzed realization of Leader programme in Radviliškis area in this Bachelor's thesis. There are analyzed aspects of realization of rural development in the first part of Bachelor's thesis. Also, through some insights of Lithuanian and foreign authors and opinion, conception and evolution of rural development is revealed. The conception of Leader method is revealed, principles of this method and stages of implementation are reviewed. Moreover, the Leader programme realization in Lithuania is analyzed in this part of Bachelor's thesis.

In empirical part of this Bachelor's thesis the situational analysis of Leader programmes' realization in Radviliškis area is performed, local development strategy and its implementation are analyzed. Moreover, local activity groups performance is evaluated by aspects of processes.

The method of qualitative data collection – formalized interview with informants (representatives of local activity group, elders of parish and councils of communities) and with an expert (Šiauliai university Social Sciences Faculty, Rural Development Research Center Director).

The survey instrument – interview questionnaire – was designed basing on principles of LEADER method in theoretical part of Bachelor's thesis. The opportunities for improvement of Leader programme realization, the realization problems and their causes of local development strategy in Radviliškis area are defined, the opportunities for strategies improvement are set. The analysis of Leader principles and the implementation of non-urban areas functions in Radviliškis area are accomplished. Also the strengths and opportunities are analyzed.

Key words: Leader method, rural development, local activity group, local development strategy, non-urban areas functions.

TURINYS

ĮVADAS 9
1. KAIMO PLĖTROS ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI 11
1.1. Kaimo plėtros samprata 11
1.2. Kaimo plėtros raida 14
1.3. LEADER programos samprata 21
1.4 Leader programų įgyvendinimas Lietuvoje 30
1.5. Vietos plėtros strategijų vertinimo ypatumai 36
2. LEADER programos įgyvendinimas Radviliškio rajone 43
2.1. Tyrimo metodika 43
2.2. Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone situacijos analizė 46
2.3. Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone tobulinimo galimybės 67
IŠVADOS 76
REKOMENDACIJOS 78

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.1.1. lentelė Apibrėžties „Kaimo plėtra“ turinys įvairiais požiūriais 12
1.2.1. lentelė Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos raida 15
1.2.2. lentelė Bendrosios žemės ūkio politikos pagrindinės datos 17
1.3.1 lentelė Integruotų vietos plėtros strategijų turinio lyginamosios sritys ir vertinimo kriterijai, atitikimo LEADER metodą atžvilgiu 29
1.4.1. lentelė Bandomųjų integruotų strategijų pasiskirstymas pagal temas 31
1.4.2. lentelė LEADER metodo įgyvendinimo lėšų paskirstymas 35
1.4.3. lentelė LEADER įgyvendinimas Lietuvoje 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. 35
programavimo laikotarpiais 35
2.1. lentelė Bendrieji informantų ir ekspertų duomenys 45
2.2.1. lentelė Strategijos prioritetai, priemonės ir veiklos sritys. 49
2.2.2. lentelė Srategijos priemonės, tikslai ir jų pagrindimas 50
2.2.3. lentelė Strategijos įgyvendinimo išlaidos 53
2.2.4. lentelė Strategijos įgyvendinimo etapų uždėstymas laike 53
2.2.5. lentelė Strategijos priemonių įgyvendinimo rodikliai 56
2.2.6. lentelė VVG „Radviliškio Lyderis“ strategijos turinio struktūros analizė 58
2.2.7. lentelė Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo kiekybiniai rodikliai 60
2.2.8. lentelė Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo kokybiniai rodikliai 61
2.2.9. lentelė Informantų Vietos veiklos grupės „Radviliškio lyderis“ Leader metodo principų įgyvendinimo vertinimas 61
2.2.10. lentelė Informantų nuostatos apie Leader metodo principų įgyvendinimą Radviliškio rajone 63
2.2.11. lentelė Informantų nuostatos apie Leader metodo principų įgyvendinimo trukdžius 65
2.3.1. lentelė Informantų nuomonės apie Leader metodo principų įgyvendinimo tobulinimą 67
2.3.2. lentelė Informantų ir eksperto nuomonės apie Lietuvos neurbanizuotų vietovių funkcijų sistemos įgyvendinimą Radviliškio rajone 69
2.3.3. lentelė Informantų vertinimas dėl VVG „Radviliškio lyderis“ atstovavimo gyventojų interesams 71
2.3.4. lentelė Leader programos principų įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizė 72
2.3.5. lentelė Neurbanizuotų vietovių funkcijų sitemos įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizė 74

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.3.1. pav. Septyni pagrindiniai „Leader“ metodo principai (elementai) 24
1.4.1 pav. Lietuvos kaimo plėtros tikslai, kryptys ir prioritetai 33
1.5.1. pav. Subalansuotųjų rodiklių modelis (pagal Kaplan, Norton, 1996) 37
1.5.2 pav. Veiklos prizmės modelis (pagal Neely A., Adams Ch., Kennerley M., 2002) 38
1.5.3. pav. Vertinamoji VVG veikla 39
1.5.4 pav. Pagrindiniai VVG veiklos vertinimo aspektai 40
2.2.1. pav. Vietos projektų naudos gavėjai 55
2.2.2. pav. Vietos plėtros strategijos rengimo procese dalyvaujantys subjektai 59

PAGRINDINĖS SĄVOKOS IR SUTRUMPINIMAI

Sutrumpinimai:

NMA – Nacionalinė mokėjimo agentūra;

KPP – Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programa;

BŽŪP – Bendroji žemės ūkio politika;

EŽŪOGF – Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas;

VPS – Vietos plėtros strategija;

NKPS – Lietuvos nacionalinė kaimo plėtros strategija.

Sąvokos:

Kaimo plėtra - kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką. (Žin., 2002, Nr. 72-3009).

LEADER - metodas, kurio pagrindinis tikslas yra gerinti kaimo vietovių plėtros galimybes, pasitelkiant pačių gyventojų iniciatyvas ir galimybes, skatinant įgyti vietos integruotos plėtros žinių ir perduodant tas žinias kitoms kaimo vietovėms, Europos Bendrijos šalyse pradėtas taikyti nuo 1991 metų ir yra finansuojamas iš ES struktūrinių fondų. (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Vietos veiklos grupė (toliau – VVG) – ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio valdymo organas, turintis sprendimų priėmimo teisę, atstovauja įvairių vietos veiklos grupės teritorijos gyventojų interesams, t. y. ne mažiau kaip 50 proc. valdymo organų narių sudaro kaimo bendruomenių, socialinių ir kitų partnerių, taip pat jų asociacijų atstovai, iki 25 proc. – verslo atstovai ir iki 25 proc. – vietos valdžios atstovai. (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

Vietos plėtros strategija (toliau – strategija) – dokumentas, kuriame pateikta vietos veiklos grupės teritorijos socialinės ir ekonominės situacijos ir poreikių analizė, vietos veiklos grupės misija, kaimo vietovių plėtros vizija, prioritetai, tikslai, jų įgyvendinimo priemonės ir rekomenduojami veiksmai naudojant vietovės išteklius, viešąją paramą ir telkiant vietos veiklos grupės, kaimo bendruomenių ir kitų kaimo gyventojų pastangas. (Žin., 2007, Nr. 132-5388).

ĮVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. 1980 – aisiais senųjų Europos Sajungos šalių kaimiškosios vietovės išgyveno tas pačias problemas, kaip ir Lietuva. Didelis atotrūkis tarp miesto ir kaimo, gyventojų migracija į miestus, kuri lėmė kaimo gyventojų senėjimą ir kaimų nykimą, vertė ieškoti naujų šių problemų sprendimo būdų. 1991 metais Europos Komisija paskelbė Leader iniciatyvą, kuria buvo siekiama įtraukti visus kaimo gerovės kėlimu suinteresuotus partnerius: vietos valdžią, politikus, verslininkus, ūkininkus bei įvairias visuomenines organizacijas ir paprastus kaimo gyventojus. (Leader įgyvendinimo apžvalga..., 2008).

2004 metais Lietuvai tapus ES nare, atsivėrė galimybės panaudoti ES struktūrinių fondų paramą kaimo plėtrai ir kartu su kitomis valstybėmis narėmis siekti vieno svarbiausių ES tikslų – socialinės sanglaudos. Viena iš priemonių, kuri padeda sieki šio tikslo yra LEADER + pobūdžio priemonė, kurios įgyvendinimas Lietuvoje įgauna vis didesnį pagreitį. Šios priemonės įgyvendinimui Lietuvoje ėmė steigtis vietos veiklos grupės, kurtis kaimo bemdruomenės.

Leader yra naujoviškas ES kaimo plėtros politikos metodas, kuriuo yra siekiama, kad gyventojai ir organizacijos aktyviai dalyvautų gyvenamosios vietovės ir bendruomenės plėtros procese. Šio metodo pagalba yra stiprinama pilietinė visuomenė kaimo vietovėse, skatinama bendradarbiauti vietos valdžios, verslo ir visuomeninio sektoriaus atsovus. Metodo sėkmę lemia tai, kad yra taikomas ne tradicinis „Iš viršaus į apačią“, o naujoviškas „Iš apačios į viršų“ metodas, kuris suteikia kaimo gyventojams galimybę patiems spręsti savo aplinkos socialines, ekonomines bei kultūrines problemas (Leader Lietuvoje, 2012).

Neurbanizuotų vietovių funkcijų sistema atskeidžia ekonominės ir sociokultūrinės plėtros galimybes, derinant procesus, kuriuos sąlygoja poindustrinės visuomenės formavimasis. Įgyvendinus naująjų funkcijų sistemą užtikrinamas visavertis gyventojų užimtumas, atsiranda naujų galimybių plėtoti smulkųjį verslą, populiarinti tautos materialinę ir dvasinę kūrybą, didėja kaime sukuriamų prekių ir paslaugų vertė. Ši sistema taip pat leidžia pašalinti ekonominę, kultūrinę ir politinę kaimo gyvenviečių atskirtį bei sudaryti gyventojams sąlygas dalyvauti valstybės valdyme (Jasitis, 2014).

Tam, kad Leader programos įgyvendinimas vyktų efektyviai, yra svarbu nuolat vertinti kaip vyksta šios programos įgyvendinimas skirtinguose rajonuose. Radviliškio rajone dar nebuvo atlikto tyrimo, kaip yra įgynedinama Leader programa.

Tyrimo problema.

1. Kokiu lygiu ir kaip yra igyvendinami Leader programos principai Radviliškio rajone?
2. Kokios gali būti Leader programos principų įgyvendinimo tobulinimo galimybės Radviliškio rajone?

Tyrimo objektas- Leader programos įgyvendinimas.

Tyrimo tikslas- Išanalizuoti Leader programos įgyvendinimą 2007-2013 metų laikotarpiu Radviliškio rajone ir apibrėžti tobulinimo galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti Leader programos sampratą;
2. Išnagrinėti Leader programos įgyvendinimą Lietuvoje;
3. Išanalizuoti Leader programos įgyvendinimą 2007-2013 metų laikotarpiu Radviliškio rajone;
4. Apibrėžti Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone tobulinimo galimybes.

Tyrimo metodai. Bakalauro baigiamajame darbe naudoti šie tyrimo metodai: dokumentų analizė, mokslinių šaltinių analizė, pusiau struktūrizuotas interviu, interviu turinio analizė.

Tyrimo praktinis reikšmingumas. Tyrimo metu nustatyti Leader programos įgyvendinimo aspektai ir tobulinimo galimybės gali būti panaudotos tobulinant Leader programos įgyvendinimą Radviliškio rajone.

Darbo struktūra. Pirmoje bakalauro baigiamojo darbo dalyje analizuojami kaimo plėtros įgyvendinimo aspektai, Leader iniciatyvos samprata. Šioje dalyje tai pat išsnalizuota kaimo plėtros raida, Leader programų įgyvendinimas Lietuvoje, bei atskleisti vietos plėtros strategijų vertinimo ypatumai.

Antroje dalyje analizuojamas Leader programos įgyvendinimas Radviliškio rajone, atlikta strategijos ir jos įgyvendinimo analizė, atlikta strategijos turinio analizė, VVG veiklos vertinimas proceso aspektu. Išanalizuotas Leader metodo principų įgyvendinimas, įgyvendinimo trukdžiai ir apibrėžiamos programos įgyvendinimo tobulinimo glimybės. Išanalizuotas Lietuvos naujųjų neurbanizuotų vietovių funkcijų įgyvendinimas Radviliškio rajone. Atlikta Leader metodo principų ir neurbanizuotų vietovių funkcijų įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizė.

Literatūros sąrašas ir citavimas tekste atliktas pagal Amerikos psichologų asociacijos (APA) parengtus mokslo darbų įforminimo reikalavimus, naudojamus Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto moksliniuose leidiniuose.

1. KAIMO PLĖTROS ĮGYVENDINIMO ASPEKTAI

1.1. Kaimo plėtros samprata

Pirmą kartą kaimo plėtros sąvoka buvo paminėta Brundland Komisijos ataskaitoje ir derino du aspektus: aplinkos apsaugos ir pasaulio ekonominės plėtros, įvesdama tris dėmenis: socialinį – kultūrinį, ekologinį ir ekonominį, akcentuojant visų jų tarpusavio suderinamumą (Kaimo bendruomenių plėtra, 2004).

Kaimo plėtros samprata mokslinėje literatūroje dažniausiai yra siejama su gyvenimo kokybės gerinimu, tobulinant ūkinę ir socialinę jo infrastruktūrą, taip pat tobulinant bendruomeninius ryšius, kuriant darbo vietas, bei puoselėjant kraštovaizdį ir etninę kultūrą (Šeižė, Jasaitis, 2012).

Lazarevaitė, Raupelienė, Perkumienė (2006), kaimo plėtrą apibrėžia kaip tęstinį procesą, kuris lemia teigiamus kiekybinius ir kokybinius pokyčius kaimo sistemoje.

Baležentis (2008) pabrėžia, kad pagrindinis ir labai svarbus žemės ūkio ir kaimo plėtros konkurencingumo didinimo veiksnių yra inovacijos. Būtent dėl inovacijų diegimo stokos gali atsilikti technologinė ir žemės ūkio ir kaimo plėtra. Todėl labai svarbu yra integruoti inovacijas į kaimo plėtros strateginį valdymą.

Dažniausiai mokslinėje literatūroje kaimo plėtra nagrinėjama ekonomikos augimo teorijos kontekste. Ekonomikos augimo paskirtis – gyventojų gerovės kilimas, kuris pasiekiamas per gamybos, paslaugų ir kartu vartojimo mastų didėjimą. Klaidingai formuojant gamybos struktūrą ir netinkamai parenkat ekonomikos plėtojimo gaires gali išsiderinti gyventojų vartojimo struktūra, todėl būtų neįmanoma pasiekti galutinio tikslo. (Žukovskis, 2009).

Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme kaimo plėtra yra apibrėžiama taip: - „ kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką“. (Žin., 2002, Nr. 72-3009).

Mokslininkai jau nuo seno diskutuoja plėtros konceptualizavimo klausimais. Įvairiais laikotarpiais plėtra buvo interpretuojama bei apibrėžiama skirtingai. Vieni mokslininkai plėtrą sieja su ekonomine plėtra, kiti pabrėžia socialinį, aplinkosauginį ar etinį aspektą, tačiau dauguma jų pritaria, jog šį reiškinį veinareikšmiškai apibrėžti sunku. Čaplikas, Kirstukas (1999), kaimo plėtros turinį išskyrė pagal tris požiūrius: siaurąja prasme, plačiąja ir ekonomine prasme. Ž. Grumuldytė (2006), remiantis Atkočiūniene, Treiniu, Baleženčiu bei teisinias aktais papildė šį požiūrį vadybiniu, instituciniu bei sociokultūriniu aspektu (žr. 1.1.1. lentelę).

1.1.1. lentelė

Apibrėžties „Kaimo plėtra“ turinys įvairiais požiūriais

Plačiąja prasme	Tai sąvoka, apibrėžianti kaimo ekonominius, socialinius, aplinkosauginius elementus, taip pat jų palankiam funkcionavimui būtiną infrastruktūrą.
Ekonomine prasme	Tai žemės ūkio ir kitų kaimo ekonominių veiklų bei būtinos infrastruktūros plėtra.
Aplinkosaugine prasme	tai kaimo gamtinių elementų tvarkymas, formavimas ir apsauga, tenkinant ekonominius, socialinius, kultūrinius, ekologinius ir estetinius visuomenės poreikius.
Socialine prasme	Tai procesas, kurio metu gerinama kaimo gyventojų gyvenimo kokybė, įskaitant pokyčius socialinėje organizacijoje.
Institucine (politine) prasme:	Kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas, siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką.
Siaurąja prasme	Tai netradicinio žemės ūkio ir žemės ūkiui alternatyvios kaimo ekonominės veiklos plėtra.
Vadybine prasme	Tai planavimo, organizavimo koordinavimo ir stebėsenos procesas, kurio metu valdomi kaimo sistemos elementų teigiami ir neigiami pokyčiai, siekiant žmogaus socialinės raidos, kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės.

Šaltinis: Grumuldytė , 2006, p. 2.

Kaimo plėtra – tai apgalvota tolydžių ekonominių, socialinių, politinių, kultūrinių ir aplinkos pasikeitimo raida, sudaryta tam, kad pagerintų vietos gyventojų gyvenimo kokybę (Mueller ir kt., 2004).

Šiuolaikinė kaimo plėtros samprata reiškia, kad neurbanizuotos vietovės turi tapti kur kas patogesnės gyventi, dirbti ir ugdyti augančią kartą. Kaimo plėtros procesai apima kraštovaizdžio bei etnografinio savitumo išsaugojimą, optimalų gamtos ir žmonių išteklių panaudojimą, kompleksinių regioninės plėtros strategijų modeliavimą. Prognozuojant kaimo perspektyvas, būtina atsižvelgti ir į gyventojų pilietinio bei dorinio ugdymo aspektus. Kaimo plėtros procesais tenka domėtis ne tik žemės ūkio ir gamtosaugos sričių tyrinėtojams, bet ir kultūros ir švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos problemas tiriantiems mokslininkams (Jasaitis, 2006).

Kaimo plėtra yra pagrįsta bendruomenės narių, kurie gyvena toje vietovėje, susidomėjimu ir dalyvavimu (Matekonienė, Navackaitė, Dumbauskaitė, 2002), nes:

- nes jie geriausiai žino savo poreikius ir problemas, su kuriomis jie susiduria;
- daugelis išteklių – žemė, pastatai, vietos gaminiai, kuriais remiama plėtra, yra jų valdoma;
- jų įgūdžiai, tradicijos, žinios ir energija yra pagrindiniai plėtros šaltiniai;

- jų atsidavimas yra gyvybiškai svarbus.

Vienas svarbiausių kaimo plėtros tikslų yra išlyginti miesto ir kaimo ryšių informacinės infrastruktūros netolygumus, suteikti visiems gyventojams vienodas galimybes naudoti informacines technologijas socialinėms ir visuomeninėms reikmėms. Svarbiausios informacinės visuomenės plėtojimo kaimo vietovėse kryptys: (Ališauskas, Jankauskienė, 2008):

- Informacinės infrastruktūros plėtra, kuriai kaimo vietovėse reikia daug daugiau išlaidų nei mieste;
- kaimo gyventojų gebėjimų naudotis informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis ugdymas;
- elektroniniu ryšiu pasiekiamų informacinių išteklių ir teikiamų paslaugų gausinimas.

Naujos technologijos suteikia galimybes kaimo vietovėse pasiūlyti naujas veiklos perspektyvas bei išplėtoti bendravimą ir sąsajas su išoriniu pasauliu, kas neabejotinai gerina gyvenimo kokybę. (Ališauskas, Jankauskienė, 2008).

Nei teisės aktuose, nei mokslo šaltiniuose nėra numatyto vieno, aiškiai suformuluoto kaimo plėtros tikslo (rezultato). Tačiau yra nustatytos lygiagrečios ir viena kitą papildančias kaimo plėtros kryptis, kurios leistų pasiekti bendro rezultato – kaimo žmonių gerovės (Žukovskis, 2009):

- *žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektorių konkurencingumo didinimas* –žmogiškajam kapitalui ugdyti (žinių perdavimas ir naujovių skatinimas) bei kokybiškai produkcijai gaminti;
- *kraštovaizdžio išsaugojimas ir aplinkos gražinimas* – gamtiniams ištekliams saugoti ir gausinti, taip pat didelės gamtinės vertės ūkininkavimo ir miškininkystės sistemoms bei Europos kaimo vietovių kultūriniams kraštovaizdžiams išsaugoti;
- *gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas ir kaimo ekonomikos įvairinimas* – vietos infrastruktūrai plėtoti, žmogiškajam kapitalui kaimo vietovėse atnaujinti, darbo vietoms kurti ir ūkinei veiklai įvairinti;
- *vietos veiklos grupių strategijų ruošimo rėmimas ir jų įgyvendinimas* – valdymo naujovėms diegti kaimo plėtros organizacijose, kaimo plėtrai pritaikant vietinio lygmens požiūrį „iš apačios į viršų.

Apibendrinant galima teigti, kad kaimo plėtros sąvoka mokslinėje literatūroje yra traktuojama skirtingai. Kaimo plėtra įvardijama kaip ekonominių socialinių, kultūrinių ir aplinkos procesų raida kaimškosiose vietovėse. Pagrindinis kaimo plėtros tikslas yra siejamas su kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimu ir bendruomenės įtraukimu į kaimo plėtros įgyvendinimą.

1.2. Kaimo plėtros raida

Išsivysčiusiose ES valstybėse nuo praėjusio šimtmečio pabaigos besiformuojantis europinis kaimo plėtros modelis keičia požiūrį į kaimiškąsias vietoves. Šiose šalyse didėja susidomėjimas naujomis kaimiškųjų vietovių galimybėmis: naujų gyvenviečių planavimu, racionaliu atsinaujinančių energijos šaltinių pritaikymu, rekreacinių ir edukacinių išteklių panaudojimu tinklaveikos visuomenės išprusimo spragoms likviduoti, neagrarinio verslo plėtra. (Šeižė, Jasaitis, 2012, p. 45).

Kaimo plėtros politika yra dalis valstybinės ekonominės politikos, kuri suprantama kaip vyriausybės vykdoma strategija ekonominei gerovei pasiekti. Ekonominė gerovė yra siejama su materialinių gėrybių vartojimu, žmonių psichologine būsena bei aplinka, kurioje jie gyvena (Treinys, 2005).

Kaimo plėtros politikos pradžia yra siejama su pirmosiomis struktūrinės žemės ūkio politikos priemonėmis – trimis 1972 m. direktyvomis: dėl ūkių modernizavimo, dėl priemonių, skatinančių nebesiversti žemės ūkio veikla, taip pat dėl socialinės ir ekonominės informacijos teikimo bei profesinio ūkininkų mokymo. (Antrasis BŽŪP..., 2013).

Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP), kaip vienas iš svarbiausių ES ekonominių ir politinių instrumentų, taikoma jau pusę amžiaus. Ji padėjo padidinti žemės ūkio gamybos našumą, stabilizuoti žemės ūkio rinkas, palaikyti maisto kainų mažmeninėje prekyboje pastovumą, pagerinti kaimiškųjų vietovių gyventojų gyvenimo sąlygas. (Vaznonis, Vaznonis, 2011).

ES bendroji žemės ūkio politika yra orientuota į tris pagrindines sektoriaus plėtros kryptis: ekonominės veiklos konkurencingumą, aplinkosaugą ir gyvenimo kokybės gerinimą kaimo gyvenamosiose vietovėse. Lietuvoje šios kryptys yra siejamos su nacionalinės strategijos prioritetais: žinių visuomene, konkurencinga ekonomika, socialine sanglauda ir vietos plėtra. (Treinys, 2005)

Bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) aktualumas tapo akivaizdus po antrojo pasaulinio karo, kada Europos gyventojams teko susidurti su bado problema. Su žemės ūkio problematika susiję tikslai buvo įtraukti net į Romos sutartį, po kurios pasirašymo buvo įkurta Ekonominė bendrija, o nuo 1962 m. atsirado Bendroji žemės ūkio politika, sprendžianti svarbius žemės ūkio produkcijos gamybos, prekybos ir maisto perdirbimo klausimus bendrojoje rinkoje (Jurkėnaitė, 2011),.

Nuo pat BŽŪP atsiradimo įgyvendinta keletas reformų, kurios kintant ūkininkų ir visuomenės poreikiams, didino BŽŪP priemonių efektyvumą ir leido reaguoti į naujus iššūkius (žr. 1.2.1. lentelę).

1.2.1. lentelė

Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos raida

Ankstyvieji metai	***1992 m. reforma***	***Darbotvarkė 2000***	***2003 m. reforma***	***2008 m. sveikatingumo patikra***
Apsirūpinimas maistu. Produktyvumo didinimas. Rinkos stabilizavimas. Pajamų palaikymas.	Perprodukcijos mažinimas. Aplinka. Pajamų stabilizavimas. Biudžeto stabilizavimas.	Reformų tęsimas. Konkurencingumas. Kaimo plėtra.	Orientacija į rinkos poreikius. Vartotojų interesai. Kaimo plėtra. Aplinka. Supaprastinimas. Suderninamumas su PPO.	2003 m. reformos sustiprinimas. Naujieji iššūkiai. Rizikos valdymas.
Vienas ramstis		***Du ramsčiai***		

Šaltinis: Jurkėnaitė, Volkov, Martišiūnaitė, 2011, p. 13.

1988 m. kai buvo patvirtinta struktūrinių fondų reforma, žemės ūkio politika tapo regioninės politikos, pagal kurią kaimo vietovių plėtrą finansavo ne vien Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas (EŽŪOGF), bet ir kiti struktūriniai fondai. Tada Bendrijos struktūrinėmis priemonėmis buvo siekiama kelių tikslų, iš kurių tiesiogiai su kaimo plėtra buvo susijęs vienas tikslas – atsilikę regionai, žemės ūkio struktūrų pritaikymas ir kaimo vietovių plėtra. (Antrasis BŽŪP..., 2013).

Vykdant struktūrinių fondų reformą 1992 m. nustatytos struktūrinės papildomos priemonės, kurios papildė rinkos politiką, siekiant kompensuoti ūkininkų pajamų sumažėjimą dėl sumažintų garantuotųjų kainų. Šios priemonės buvo susijusios su aplinkos apsauga, miško atkūrimu ir ankstyvo išėjimo į pensiją sistemos finansavimu. Vykdant šią reformą buvo pakeista tradicinė BŽŪP samprata, paremta aiškiu kainų ir rinkos politikos bei struktūrinės politikos atskyrimu. Nuo tada struktūrinės priemonės suvokiamos kaip garantijų priemonių papildymas. (Antrasis BŽŪP..., 2013).

„Darbotvarkė 2000“ – tai antrojo BŽŪP ramsčio sukūrimas. Įgyvendinant integruotą tvaraus kaimo plėtros politiką, kuria galima geriau tarpusavyje suderinti kaimo plėtrą (antrąjį BŽŪP ramstį) bei kainų ir rinkos politiką (pirmąjį BŽŪP ramstį), „Darbotvarke 2000“ buvo pakeistas esamas požiūris. Šis naujas požiūris įtvirtintas Tarybos reglamente (EB) Nr. 1257/1999 (OL L 160, 1999 6 26), kuriuo, be to, buvo pakeista apie dešimt iki tol galiojusių reglamentų. (ES tarybos reglamentas..., 1999). Kaip teigia Kazėnas, (2005), šiame dokumente Europos Komisija išdėstė tolesnę ES viziją XXI a. Pagrindinis „Darbotvarkės 2000“ tikslas buvo pasirengti ES didiesiems

iššūkiams: užsibrėžtos politikos įgyvendinimas ir naujų narių priėmimias išlaikant griežtą finansinę politiką.

Reforma, kuriai buvo pritarta 2003 m., buvo patvirtinta, kad kaimo plėtra yra viena iš pagrindinių BŽŪP sričių. Ji įtvirtino pagrindinį kaimo plėtros politikos tikslą – visapusiškai skatinti darnų, žemės ūkio daugiafunkciškumu paremtą kaimo vietovių vystymąsi. Kaimo vietovė nebėra laikoma žemės ūkio produkcijos gamybos teritorija, ji savo gyventojams turi kurti darbo vietas, pajamų šaltinius, išsaugoti ir puoselėti kultūrą, aplinką bei paveldą. (Antrasis BŽŪP..., 2013). Pagrindinis šios reformos tikslas buvo tiesioginių išmokų mokėjimo atskyrimas nuo gamybos ir ūkio pajamų išmokų įvedimas (Kazėnas, 2005).

Kaimo plėtros finansavimas ir programavimas 2007 – 2013 m.

Po paskutinių Europos Sąjungos plėtros etapų išryškėjo dar didesnė kaimo vietovių teritorinė ir aplinkosaugos įvairovė, o kaimo plėtros priemonės įgavo didesnę reikšmę. Europos institucijos, atsižvelgdamos į ženkliai pasikeitusią situaciją, naujai 2007 – 2013 metų finansinei perspektyvai sujungė visas ankstesnes priemones ir 2005 m. įkūrė kaimo plėtros finansavimo instrumentą - Europos žemės ūkio fondą kaimo plėtrai. ES tarybos sprendime (2006), yra nustatytos Bendrijos kaimo plėtros strateginės gairės naujuoju 2007 – 2013 m. programavimo laikotarpiu. Gairėse nurodytos sritys, kurios yra svarbios įgyvendinant Europos Sąjungos prioritetus, visų pirma susijusius su tvaraus vystymosi tikslais ir atnaujinta Lisabonos ekonominio augimo ir darbo vietų kūrimo strategija. Pagal Bendrijos strategines gaires šio laikotarpio kaimo plėtros strategijose ir programose numatytos 4 kryptys:

- gerinti žemės ūkio ir miškininkystės sektorių konkurencingumą (1 kryptis);
- gerinti aplinkos apsaugą ir kraštovaizdį (2 kryptis);
- gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse ir skatinti kaimo ekonomikos įvairovę (3 kryptis);
- ugdyti vietos gebėjimus, susijusius su užimtumo ir veiklos įvairinimo skatinimu (4 kryptis – programa LEADER). (Antrasis BŽŪP..., 2013).

Vykdant 2009 m. reformą, kaimo plėtros politikos srityje nustatytos naujos priemonės finansuojamos papildomu moduliavimu: kova su klimato kaita, atsinaujinančių energijos šaltinių vystymas, vandens išteklių valdymas, biologinės įvairovės apsauga, inovacijųs katinimas ir pieno sektoriaus restruktūrizavimą papildančios priemonės. (Antrasis BŽŪP..., 2013).

Bendroji žemės ūkio politika buvo ES pirmoji ir daugelį metų visiškai integruota politika. Pafrindinės šios politikos datos pateiktos 1.2.2. lentelėje.

1.2.2. lentelė

Bendrosios žemės ūkio politikos pagrindinės datos

Data	Įvykis
1957 m.	**Romos sutartimi sukuriama Europos ekonominė bendrija** (pirmtakė dabartinės ES) tarp šešių Vakarų Europos valstybių. BŽŪP numatoma kaip bendroji politika, kurios tikslas – teikti įperkamą maistą ES piliečiams ir užtikrinti tinkamą pragyvenimo lygį ūkininkams.
1962 m.	**Sukurta Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP),** kurios esmė – geros kainos ūkininkams. Kasmet ūkininkai pagamina vis daugiau maisto. Parduotuvėse gausu maisto produktų įperkamomis kainomis. Pirmasis tikslas – aprūpinimas maistu – pasiektas.
8 – 9 – asis dešimtmečiai	**Tiekimo valdymas.** Ūkiai yra tokie derlingi, jog maisto pagaminama daugiau nei reikia. Perteklius sandeliuojamas, atsirada „maisto kalnai“. Imtasi specialių priemonių, siekiant suderinti gamybos apimtis ir rinkos poreikius.
1992 m.	**BŽŪP pereina nuo paramos rinkai prie paramos gamintojui.** Kainų palaikymas sumažintas ir pakeistas tiesioginės pagalbos išmokomis ūkininkams. Jie skatinami labiau tausoti aplinką. Reforma sutapo su 1992 m. Rio de Žaneire vykusiu Žemės susitikimu, kuriame priimtas tvarios plėtros principas.
10 – ojo dešimtmečio vidurys	**BŽŪP sutelkia dėmesį į maisto kokybę.** Politika pristato naujas priemones ūkių investicijoms, mokymui, geresniam apdorojimui ir rinkodarai remti. Imtasi veiksmų siekiant apsaugoti tradicinius ir regioninius maisto produktus. Įgyvendinamas pirmasis Europos teisės aktas dėl ekologinio ūkininkavimo.
2000 m.	**BŽŪP sutelkia dėmesį į kaimo plėtrą.** BŽŪP skiria daugiau jėgų Europos kaimo vietovių ekonominei, socialinei ir kultūrinei plėtrai. Kartu tęsiamos 10 – ajame dešimtmetyje pradėtos reformos siekiant, kad ūkininkai būtų labiau orientuoti į rinką.
2003 m.	**BŽŪP reforma panaikina ryšį tarp subsidijų ir gamybos.** Ūkininkai yra labiau orientuoti į rinką ir, atsižvelgiant į specifinius Europos žemės ūkio apribojimus, gauna pajamų rėmimo pagalbą. Už tai jie turi paisyti griežtų maisto saugos, aplinkos ir gyvūnų gerovės standartų.
1 – ojo dešimtmečio vidurys	**BŽŪP atsiveria pasauliui.** ES tampa didžiausia pasaulyje žemės ūkio produktų iš besivystančių šalių importuotoja ir viršija bendras JAV, Japonijos, Australijos ir Kanados importo apimtis. Pagal susitarimą „viskas, išskyrus ginklus“ ES suteikė laisvą prieigą prie rinkos visoms mažiausiai išsivysčiusioms šalims. Jokia kita išsivysčiusi šalis nesuteikia tokio atvirumo, įsipareigojimo ir tikros prieigos prie rinkos besivystančių šalių ūkininkams.
2007 m.	Prisijungus 12 naujų valstybių 2004 ir 2007 m., **ES ūkininkų skaičius padidėja du kartus.** Praėjus aštuoniolikai metų po Berlyno sienos griuvimo, Europos Sąjungą sudaro 27 valstybės narės ir daugiau nei 500 mln. gyventojų. ES žemės ūkio ir kaimo kraštovaizdis taip pat keičiasi.
2011 m.	**Naujoji BŽŪP reforma siekia stiprinti žemės ūkio sektoriaus ekonominį ir ekologinį konkurencingumą,** skatinti naujoves, kovoti su klimato kaita bei remti užimtumą ir augimą kaimo vietovėse.

Šaltinis: Bendroji žemės ūkio politika. Laukite tęsinio, 2012, p. 3

Pagrindinis naujosios XXI a. kaimo plėtros politikos skirtumas nuo buvusių iki šiol, yra žemės ūkio perėjimas nuo tradicinio šakinio požiūrio prie teritorinio ar orientuoto į vietovės integruotą plėtrą. Tai reiškia, kad žemės ūkis praranda savo ypatingą reikšmę ir yra traktuojamas tik kaip viena iš svarbiausių kaimiškoje teritorijoje vystomų veiklų (Vidickienė, 2007).

Kaimo bendruomenių vaidmuo kaimo plėtros procesuose yra itin reikšmingas. Plėtros planai, parengti pačių bendruomenių iniciatyva, padeda planuoti kaimo plėtrą. Sprendimai dėl kaimo

plėtros regione ar visoje šalyje priimami remiantis idėjomis, kurias pasiūlė vietos bendruomenės. (Ališauskas, Jankauskienė, Klovienė, 2009).

Daugelio kaimų išlikimas ir jų gyvenimo kokybė šiandieninėje Lietuvoje yra sąlygojama įvairių veiksnių (gamtinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių ir kitų), kurie lemia žmonių gyvenimo lygį ir kokybę. Labai svarbus ir subjektyvus veiksnys yra kiekvieno kaimo gyventojo valia ir noras veikti, gerinti gyvenimo kokybę, puoselėti aplinką. Tačiau gyventojų aktyvumas ir galimybės spręsti vietines problemas priklauso ir nuo išorinio palaikymo, nuo kaimo plėtros respublikinės strategijos bei ES paramos. Remiant ES ir mūsų valstybei yra kuriami ir įgyvendinami vietinės iniciatyvos projektai, kurie skatina kaimo vietovėse teigiamus socialinius ir ekonominius pokyčius, taip pat kaimo bendruomenės tampa aktyviu partneriu, atsakingu tiek už šių vietovių ekonomiką, tiek ir už socialinių uždavinių sprendimą (Jasaitis, 2006).

Galima daryti išvadą, jog kaimo plėtros politika vis labiau linksta į plėtrą, kuri skiria daug dėmesio aplinkai ir visuomenės poreikių tenkinimui, tačiau nurodoma, kad būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp ekonominių gamtosaugos tisklų ir visuomenės poreikių.

Naujosios Lietuvos neurbanizuotų vietovių funkcijos

Šiaulių unversiteto socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimo centre jau eilę metų atliekami kaimo plėtros tyrimai. Centro sukurta neurbanizuotų vietovių funkcijų sistema atskeidžia ekonominės ir sociokultūrinės plėtros galimybes, derinant procesus, kuriuos sąlygoja poindustrinės visuomenės formavimasis.

Ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, sąlygojantys poindustrinės visuomenės formavimąsi, iš esmės keičia neurbanizuotų vietovių vaidmenį. Modernizuojami keliai, greitaeigių transporto priemonių plitimas, ypač naujųjų technologijų panaudojimas atveria naujas šių vietovių galimybes dalyvauti ūkio plėtroje tiek valstybiniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Nauji verslo centrai gali būti steigiami visur, kur tik yra prieiga prie greitojo interneto ir patogus susisiekimas. Radikaliai keičiasi kaimo gyventojų struktūra, formuojasi naujos šių vietovių funkcijos. (Jasaitis, 2006, p. 87).

Pastarajame dešimtmetyje atlikti kompleksiniai socialiniai tyrimai išryškino šias užmiesčio vietovių šiuolaikines funkcijas (Jasaitis, 2014, p. 45):

1. rezidencinę (būstų, sodybų, gyvenviečių plėtros);
2. diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos;
3. releksacijos ir reabilitacijos;
4. edukacinę (pažinimo ir lavinimo);
5. etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo;
6. kraštovaizdžio puoselėjimo ir saugios aplinkos kūrimo.

Kaip nurodo Jasaitis (2014), ši funkcijų sistema atskeidžia ekonominės ir sociokultūrinės plėtros galimybes, derinant procesus, kuriuos sąlygoja poindustrinės visuomenės formavimasis.

Įgyvendinus naujųjų funkcijų sistemą užtikrinamas visavertis gyventojų užimtumas, atsiranda naujų galimybių plėtoti smulkųjį verslą, populiarinti tautos materialinę ir dvasinę kūrybą, didėja kaime sukuriamų prekių ir paslaugų vertė. Ši sistema taip pat leidžia pašalinti ekonominę, kultūrinę ir politinę kaimo gyvenviečių atskirtį bei sudaryti gyventojams sąlygas dalyvauti valstybės valdyme.

Sisteminis požiūris leidžia numatyti perspektyvias plėtros kryptis, naujų gamybinės ir negamybinės paskirties objektų kūrimą, privačių ir viešųjų erdvių projektavimą, fizinės infrastruktūros pertvarkymą, gyventojų profesinės kompetencijos tobulinimą bei savivaldos efektyvinimą, gyvenimo kokybės kilimą (Jasaitis, 2014, p. 45).

Rezidencinė funkcija. Ši funkcija atskleidžia, kad formuojasi nauja būsto samprata: iš buto daugiabučiame name į nuosavą erdvią sodybą užmiestyje, atkuriamas privatinės nuosavybės vaidmuo, kuris sąlygoja ugdyti augančią kartą nuosavoje valdoje, taip pat stiprėja vyresniųjų patirties perėmimo ir skirtingų kartų dvasinio bendravimo būtinybė, bei kuriasi sodybų bendrijos, kurias vienija bendri interesai. Rezidencinė funkcija išreiškia naujas gyvenviečių planavimo ir šeimo būsto tobulinimo tendencijas. Įgyvendinant šią funkciją kuriasi naujos užmiesčio gyvenvietės, kurios atspindi gyventojų socialinės stratifikacijos požymius, skirtingus sodybų stilius, jų aplinkos estetiką. Taip pat yra kuriama moderni gyvenviečių infrastruktūra, panaudojant atsinaujinančius energijos šaltinius (Jasaitis, 2014).

Diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos funkcija. Šiuolaikinė darnaus vystymosi strategija reikalauja iš esmės pakeisti požiūrį į kaimiškųjų vietovių vaidmenį. Reikia suprasti, kad užmiesčio teritorijų ūkinė veikla išsivysčiusiose valstybėse jau seniai neapsiriboja agrariniu sektoriumi. Daugiasektorinės diversifikuotos ekonominės veiklos funkcija apima visapusišką vietinių išteklių panaudojimą, plėtojant ne tik agrarinę, bet ir alternatyvią (neagrarinę) veiklą. Ekonominės veiklos diversifikaciją skatina tai, kad kaimiškosiose vietovėse būtina atkurti buitinio aptarnavimo sistemą, sukuriant visas reikiamas paslaugas kaimo gyventojams. (Jasaitis, 2014).

Relaksacijos ir reabilitacijos funkcija. Kaip nurodo Jasaitis (2014, p. 50), užmiesčio vietovių relaksacijos ir reabilitacijos funkcija geriausiai išryškėja, lyginant urbanizuotos ir neurbanizuotos erdvės poveikį sveikatai, darbo ir laisvalaikio režimui. Autorius nurodo, kad ši funkcija yra įgyvendinima kuriant sveikatingumo ir sporto zonas, formuojant naujas pramogų gamtoje rūšis ir kuriant joms pritaikytą infrastruktūrą, rengiant organizacijų, kolektyvų ir asmenines šventes užmiestyje bei statant šiems poreikiams naujus objektus, pritaikant restauruojamų dvarų ir nebenaudojamų įmonių kompleksus, atkuriant religijos instituto vaidmenį reabilitacijos ir resocializacijos procesuose, populiarėjant piligrimiam turzimui, jaunimo stovyklavietėms, bažnyčių ir vienuolynų bei jų aplinkos tvarkymo talkoms ir t.t.

Edukacinė (pažinimo ir lavinimo) funkcija. Viena iš svarbiausių šiuolaikinio strateginio valdymo prielaidų – sudarymas sąlygų visapusiškai kūrybinės asmenybės raiškai ir pažintinių

gebėjimų ugdymui (Jasaitis, 2014, p. 53). Edukacinė užmiesčio vietovių funkcija išreiškia gamtos objektų ir reiškinių įvairovės pažinimą, planetos paviršiaus ir jos gelmių išteklių tausaus naudojimo suvokimą, atsinaujinančių energijos šaltinių svarbos ir panaudojimo galimybių plėtros supratimą, žmogaus atsakomybės už bioįvairovės išsaugojimą ir klimato kaitos pokyčius, keliančius pavojų visam gyvybės egzistavimui, įsisąmoninimą ir žmogaus bei gamtos vienovės principo įgyvendinimą. Kaip teigia autorius, įgyvendinant šią funkciją reikia keisti požiūrį į švietimo metodus. Visapusiškai pažinti gamtą įmanoma ne iš skaidrių, herbarų ar internetinių šaltinių, o tik natūralioje aplinkoje. Pagarba gamtai ugdoma ne išvykose pramogų centrus, o tiesiogiai ir sistemingai bendraujant su gamta.

Etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcija. Antropologinė strateginio valdymo metodologija akcentuoja, kad būtina formuoti asmenybės vertybinių orientacijų sistemą. Svarbiausias dalykas, padedantis atrinkti strateginių sprendimų alternatyvas yra tvirta dorovinių vertybių sistema. Pastarųjų metų praktika rodo, kad etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimas ir puoselėjimas galėtų efektyviai pasitarnauti ugdant pilietinę visuomenę. Ši funkcija išreiškia užmiesčio vietovių etnografinio ir nematerialiojo (humanitarinio) paveldo išteklių panaudojimą formuojant asmenybės vertybių orientacijų sistemą. Ji yra įgyvendinama užtikrinant kultūros paveldo objektų apsaugą, žodinės kūrybos (pasakojamosios tautosakos, liaudies dainų, vaizdingų posakių ir t.t.) rinkimas, plėtojant kraštotyrinę veiklą ir panaudojant apylinkių istoriją tiek formaliojo, tiek neformalaus ugdymo sistemoje. Ši funkcija taip pat įgyvendinama atkūriant etnografinius amatus ir tradicinius kaimo verslus, kuriant naujus turistinius maršrutus, kurie skirti etnografijos, istorijos ir literatūros paveldui nagrinėti bei pasitelkus švietimo ir kultūros įstaigas, religines organizacijas ir vietos bendruomenes, nagrinėjant tautos dorovinį paveldą (bendravimo stilių, gyvenimo būdą, papročius, tradicijas ir pan.) (Jasaitis, 2014).

Etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimas turi tapti svarbiausia atsikuriančių vietos bendruomenių veiklos dalimi. Šioje veikloje persipina senųjų tradicijų atgaivinimas, rengiant apylinkių šventes ar kraštiečių susibūrimus, pagarbus požiūris į ankstesnių kartų dvasinę kūrybą, nuoširdaus kaimyniško bendravimo puoselėjimas tarp senbuvių ir naujųjų kaimo gyventojų, kasdieninė paveldo objektų apsauga (Jasaitis, 2014).

Kraštovaizdžio puoselėjimo ir saugios aplinkos kūrimo funkcija. Ši funkcija apima: kasdieninę gyvenviečių aplinkos, aikščių, pakelės erdvių, pamiškių ir pan. priežiūrą; senųjų ir šiuolaikinių aplinkos tvarkymo tradicijų derinimą, rengiant gyvenviečių plėtros projektus, tvarkant parkus, įrengiant gėlynus, sodinant gyvatvores ir kt.; visuomeninės elgsenos tobulinimą ir estetikos žinių bei gebėjimų formavimą, organizuojant sodybų ir gyvenviečių tvarkymo konkursus; senųjų dvarų, dvarviečių ir nebenaudojamų industrinių objektų pritaikymą šiuolaikinei paskirčiai; gyvosios ir negyvosios gamtos paminklų (unikalių medžių ir kitų augalų, saugotinų riedulių ir pan.) priežiūrą;

jaukios ir saugios aplinkos kūrimą šiose apylinkėse gyvenančiai bendruomenei (Jasaitis, 2014, p. 60).

Apibendrinant galima teigti, kad ši funkcijų sistema padeda atskleisti neurbanizuotų vietovių plėtros galimybes, skatinti gyventojų užimtumą, atrasti naujų galimybių plėtoti verslą, taip mažinant ekonominę, kultūrinę ir politinę kaimiškųjų gyvenviečių atskirtį ir sudaryti sąlygas jų gyventojams visapusiškai dalyvauti valstybės valdyme.

1.3. LEADER programos samprata

1980 – aisiais metais senųjų Europos Sąjungos šalių kaimo vietovės išgyveno tas pačias problemas, kaip ir dabartinė Lietuva. Didelis atotrūkis tarp miesto ir kaimo, gyventojų migracija į miestus, kuri lėmė kaimo gyventojų senėjimą ir kaimų nykimą, vertė ieškoti naujų sprendimo būdų. 1991 metais Europos Komisija paskelbė Leader iniciatyvą, kuria buvo siekiama įtraukti visus kaimo gerovės kėlimu suinteresuotus partnerius: politikus ir vietos valdžią, kaimo verslininkus, ūkininkus, įvairias visuomenines organizacijas ir paprastus kaimo gyventojus. Dabar Leader iniciatyva gyvuoja jau trečiajį dešimtį. Nuo mokslinės eksperimentinės iniciatyvos 1990 – ųjų pradžioje ji išaugo iki Europos Sąjungoje visuotinai įgyvendinamo metodo. (Leader įgyvendinimo apžvalga, 2008).

Leader metodas, kurio pagrindinis tikslas yra gerinti kaimo vietovių plėtros galimybes, pasitelkiant pačių gyventojų iniciatyvas ir galimybes, skatinant įgyti vietos integruotos plėtros žinių ir perduodant tas žinias kitoms kaimo vietovėms, Europos Bendrijos šalyse pradėtas taikyti nuo 1991 metų ir yra finansuojamas iš ES struktūrinių fondų. (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Leader programa – tai ES programa, kuri skirta atsilikusių kaimo vietovių plėtrai. Šis kaimo plėtros modelis orientuotas į kuo platesnį ir glaudesnį tarpregioninį, transnacionalinį aktyvių kaimo bendruomenės grupių partnerystę bei kooperaciją. Išskirti konkretūs šios programos tikslai (Aleksandravičius, Atkočiūnienė, Christauskas, Petrauskienė, 2002):

- Rėmimas naujų, pavyzdinių ir multiplikuojamų vietinės iniciatyvos projektų;
- Skatinimas patirties mainų ir skleidimas per europinį tinklą apie kaimo plėtrą;
- Rėmimas plataus tarpregioninio bendravimo, išryškinant Europos šalių bendruomenių solidarumą.

Šios programos objektai yra: kaimo vietovės pagal tikslą, t.y. regionai su vystymosi atsilikimu; regionai, turintys labai mažą gyventojų tankumą, bei regionai, kurie turi tam tikrų sunkumų.

Leader - tai inovatyvi ir dinamiška ES kaimo plėtros politikos priemonė. Nuo jos įgyvendinimo pradžios yra išskiriami keturi Leader įgyvendinimo etapai: Leader I (1991 – 1993 m.),

Leader II (1994 – 1999 m.), LEADER+ (2000 – 2006 m.), LEADER metodas (2007 – 2013 m.). (Ribašauskienė, Šalengaitė, 2011).

2004 metais Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, šalyje pradėtas įgyvendinti LEADER + metodas, kuris tiek Lietuvoje, tiek visoje Europos Sąjungoje paskatino naujų organizacijų, tokių kaip kaimo bendruomenės, vietos veiklos grupės, kūrimąsi ir vystymasi. Jų veikla grindžiama partneryste, bendradarbiavimu, vietos gyventojų ir organizacijų atstovavimu, o pagrindinis tikslas – iškilusias problemas spręsti vietos lygmeniu ir skatinti dalyvavimą kaimo pokyčių valdymo procesuose. Viena iš pagrindinių priemonių šį tikslą pasiekti – integruota vietos plėtros strategija, kuri yra naujas ir tarpusavyje sujungiantis daug elementų, kolektyvinių sprendimų dokumentas, jo rengimas ir įgyvendinimas. (Atkočiūnienė, 2012).

LEADER+ pobūdžio priemone siekiama stiprinti kaimo vietovių konkurencingumą, siekti pokyčių sutelktomis įvairių kaimo plėtros dalyvių – kaimo bendruomenių, vietos valdžios, verslo bei socialinių ir ekonominių partnerių – pastangomis. Siekiama kad kaimo bendruomenės ne tik įsitrauktų į sprendimo priėmimo procesus, bet ir įgalinti jas aktyviai šiuos sprendimus sąlygoti, suteikti tam gebėjimų ir finansinių išteklių. Todėl LEADER+ metodika yra grindžiama principu „iš apačios į viršų“. Pliuso ženklas pavadinime skirtas pabrėžti programos teikiamą naudą bei privalumus. (Ališauskas, Jankauskienė, Klovienė, 2009).

Iki LEADER+ dar buvo įgyvendinamos ir kitos LEADER I ir LEADER II iniciatyvos. Svarbiausias šios programos bruožas yra tas, kad buvo stiprinamas bendruomenių vaidmuo. LEADER+ programa skatina kiekybinius ir kokybinius pokyčius, kuriuos inicijuotų, koordinuotų ir įgyvendintų patys kaimo gyventojai. ES šalių patirtis rodo, kad tik Leader programai pavyko taip plačiai įtraukti pačias įvairiausias kaimo gyventojų grupes į vietos problemų sprendimą, o programos inicijuojama vietos bendruomenių sanglauda, galių suteikimas ir aktyvi veikla pasiteisino. (Ališauskas, Jankauskienė, Klovienė, 2009).

Europos Sąjungoje (ES) palaikomos net kelios kaimo plėtros kryptys. Kaimas nebėra laikomas tik pigaus maisto ir žaliavos apdirbamajai pramonei šaltiniu. Europos Komisijos 2002 m. Briuselyje surengtoje konferencijoje „Bendruomenių politika ir kalnų sritys“, buvo aptarta intensyviajai žemdirbystei nepalankių vietovių perpspektyvos, buvo pabrėžtos kraštovaizdžio ir etninio paveldo išsaugojimo problemos, būtinybė sukurti optimalias sąlygas visų regionų gyventojams (Jasaitis, 2005).

Leader programos įgyvendinimas skiriasi nuo kitų kaimo plėtros eksperimentų tuo, kad pirmą kartą buvo įgyvendinama naujų konceptualių požiūrių sisteminga visuma (Atkočiūnienė, 2004):

- vietovei buvo skirta samprata, priešprieša sektoriaus sampratai;
- centralizacijos priešprieša - decentralizacijos samprata;
- priešprieša individualizuotai veiklai - bendradarbiavimo samprata;

- vietos strateginio planavimo samprata, papildant regioninį ar nacionalinį strateginį planavimą;
- nematerialių investicijų, tokių kaip dvasinių vertybių puoselėjimas, mokymas (-is), techninė pagalba, kolektyviai suformuotų veiklos vizijų įgyvendinimas, vietos savitumo plėtra, reikšmės samprata, kaip materialių investicijų (infrastruktūros kūrimas, priemonės ir įranga ir pan.).

Kaimo organizacijų aktyvumas reiškiasi dvejomis pozicijomis. Pirmąją poziciją lemia tai, kad daugelis bendruomenių problemų yra bendros, jos tarpusavyje susijusios. Jei vietos ekonominė padėtis yra bloga, tai dažniausiai prasta būna ir infrastruktūra bei gyvenimo sąlygos. Šiuo atveju problemos sprendžiamos integraliu būdu, į problemas žiūrima kaip į tarpusavyje susijusias sritis. Antroji pozicija paremta principu sutelkti kuo daugiau gyventojų iniciatyvų, bendruomenės viduje jas įvardyti ir patiems spręsti savo jėgomis ir lėšomis, o ką galima įgyvendinti vėliau, panaudojant ES paramą. (Ališauskas, Jankauskienė, Kairytė, 2008).

Šiuo metu visuotinai Europos Sąjungoje įgyvendinama priemonė, pavadinta – Leader metodu. (2007- 2013 m.). Šiuo programiniu laikotarpiu Leader nebėra atskira programa, ji yra įtraukta į visas nacionalines ar regionines kaimo plėtros programas. Tai atverė naujų galimybių daug didesniu mastu ir įvairiau negu iki šiol taikyti Leader metodą vystant kaimą.

Iš pradžių taikyti įvairūs kaimo plėtros metodai nebuvo labai efektyvūs. Paprastai jie būdavo sektoriniai ir skiriami visų pirma ūkininkams- jais buvo skatinami struktūriniai žemės ūkio pokyčiai. Kitaip tariant buvo taikomi metodai „iš viršaus į apačią“. Vietinės suinteresuotosios grupės ne visada buvo skatinamos įgyti įgūdžių, kurie joms būtų suteikę galimybes kurti savo ateitį. Po truputį pradedant įgyvendinti Leader, visas dėmesys buvo sutelktas į vietovę. Pradėtas taiyti kitas metodas – „iš apačios į viršų“, kaimo vietovėse pradėta kurti naujas darbo vietas bei verslo galimybes, įtraukiant vietos bendruomenes. Pradėjus naudoti Leader imta vietos lygmeniu sutelkti įvairius projektus, idėjas ir išteklius, suburiant suinteresuotąsias grupes. Tai pasitvirtino kaip ideali priemonė, siekiant išsiaiškinti, kaip padidinti kaimo vietovių galimybes. (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Leader metodą sudaro septyni pagrindiniai principai, kuriuos svarbu vertinti kaip nedalomą visumą (1.3.1. pav.).

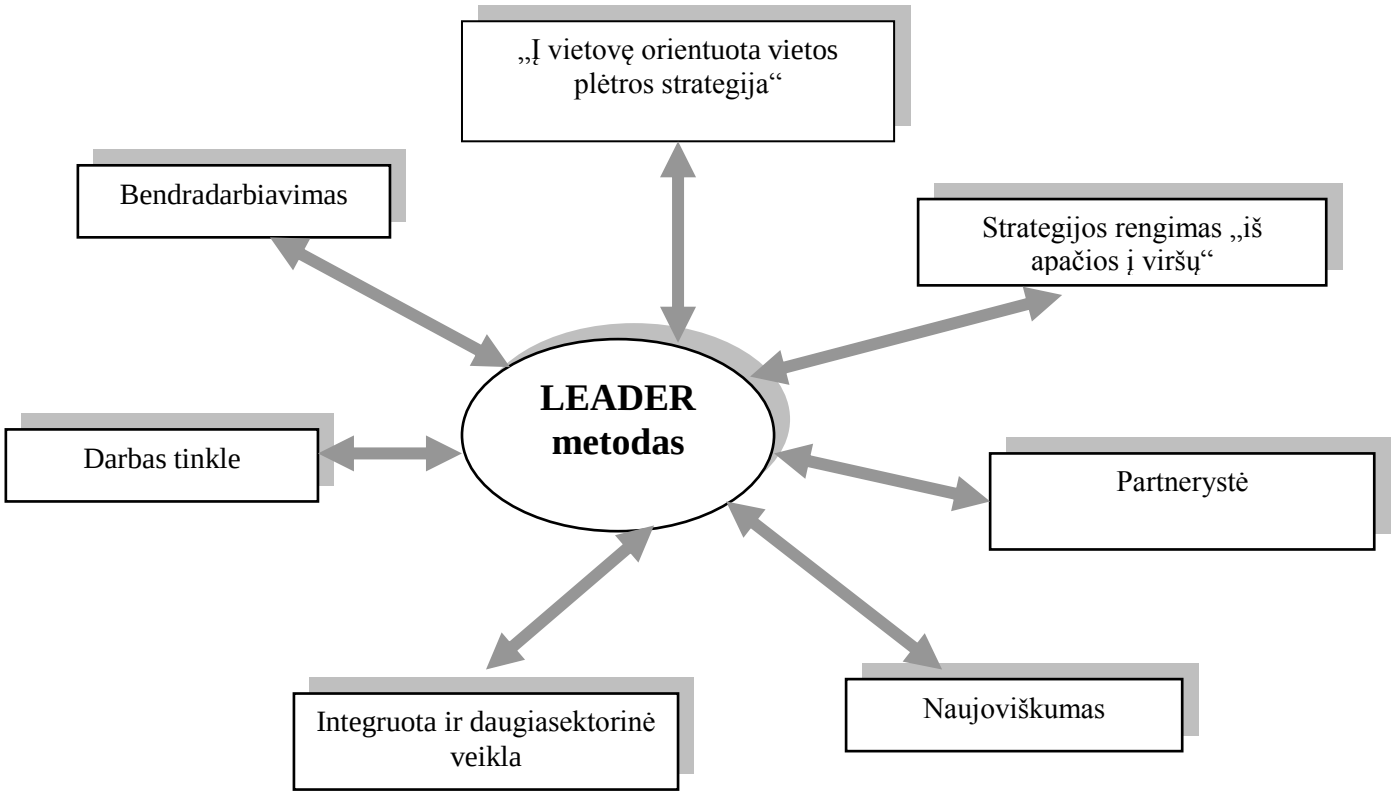

1.3.1. pav. Septyni pagrindiniai „Leader“ metodo principai (elementai)
Šaltinis: Ribašauskienė, 2010, p. 4.

Pagrindinė Leader metodo idėja yra ta, kad dėl Europos kaimo vietovių įvairovės plėtros strategija būna veiksmingesnė ir produktyvesnė tada, kai sprendimus dėl jos priima ir ją vietoje įgyvendina vietiniai dalyviai, kai susijusios procedūros yra aiškios ir skaidrios, kai atitinkamos viešosios valdžios įstaigos teikia paramą ir kai gaunama reikalinga techninė pagalba gerajai patirčiai skleisti (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Leader nuo kitų kaimo politikos priemonių skiriasi tuo, kad nurodo ne tai, „kas“ turi būti padaryta, o „kaip“ tai daryti. „Leader“ metodą sudaro septyni pagrindiniai elementai. Jie privalo būti vertinami kaip nedaloma priemonių visuma. Taikant šį metodą visi elementai neatsiejami vieni nuo kitų, jie papildo vieni kitus ir naudingai sąveikauja didindami kaimo vietovių galimybes spręsti savo problemas (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Pagrindinis Leader principas – *partnerystė*. Partnerystės kaimo regionuose yra pagrindiniai veikėjai, kurie diega naujoves. Siekiant inicijuoti naujoves bei struktūrinius pokyčius kaimo regionuose, reikia pereiti nuo *buvimo veikėju* prie *buvimo partneriu*. Partnerystė tampa kaimo vietovių darnios plėtros astpirties taškas, nes būti partneriu – tai kurti bendras strategijas kurių tikslas – pirmiausia atsižvelgti į kaimo žmogų ir jo palinką. Partnerystė kūrimas yra tarsi kopimas į kalną, siekiant, kad gyventojai ir organizacijos jaustų pasitenkinimą dirbdami kartu (Ribašauskienė, 2010).

Principo *„iš apačios į viršų“ esmė* – aktyvus vietos veikėjų bendradarbiavimas ir įsitraukimas į vietos plėtros procesus. Būtent tai yra Leader įgyvendinimo pagrindas. Taikant šį principą, suteikiama galimybė vietos organizacijoms ir gyventojams dalyvauti formuojant ir įgyvendinant vietos politiką, inicijuoti permainas kaimo vietovėse ir aktyviai jas įgyvendinti. Šis principas skatina įtraukti į problemų nustatymo ir sprendimo procesus bendruomenės narius, kurie gali pasiūlyti sprendimo būdus, pagrįstus vietos problemų bei išteklių suvokimo samprata. Šiuo principu paremta vietos plėtros strategija geriau atspindi realią kaimo situaciją, vietos gyventojų poreikius ir lūkesčius, nes dėl ribotų išteklių išskiriami vietos plėtros prioritetai, strategija tampa labiau priimtina ir suprantama kaimo gyventojams (Ribašauskienė, 2010).

Vienas iš svarbiausių Leader metodo visumą apimamčių principų – *į vietovę orientuota vietos plėtros strategija*. Remiantis į vietovę orientuotu metodu tikslinė politikos įgyvendinimo sritis yra nedidelė, vienalytė, socialiai nesusiskaidžiusi teritorija, dažnai siejama bendrų tradicijų, vietos ypatumų, kurioje vyrauja siejantis bendrumo jausmas ar bendri poreikiai ir lūkesčiai. Tokioje teritorijoje galima lengviau nustatyti vietos pranašumus ir trūkumus, pavojus ir galimybes, vidinį potencialą ir nustatyti didžiausias tvariojo vystymosi kliūtis. Įgyvendinant Leader, vietos savitumai sudaro konkurencingos, patraukios vietovės plėtrą (Ribašauskienė, 2010).

„Naujoviškumo“ principas. Leader skatina taikyti naujus kaimo vietovių plėtros metodus. Toks novatoriškumas skatinamas suteikiant VVG plačią veiksmų laisvę ir lankstumo atsargą priimant sprendimus dėl veiklos, kurią jos pageidauja remti. Naujovių diegimas gali apimti naujo produkto, proceso pristatymą, naujos organizacijos ar rinkos sukūrimą. Šis naujovių diegimo apibrėžimas tinka tiek kaimo, tiek ir miesto vietovėms. Tačiau dėl mažesnių žmogiškųjų ir fizinių išteklių kaimo vietovės yra silpniau susietos su mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos centrais ir joms gali būti sunkiau diegti esmines naujoves (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Labai svarbus yra *„integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas“*, kuriuo siekiama spręsti ne atskirų sektorių, tokių kaip medicinos, švietimo, transporto, užimtumo problemas, bet ieškoti bendrų sprendimų skirtingoms problemoms spręsti: parengti ir įgyvendinti skirtingų sektorių plėtrą apjungiančią strategiją (‚Leader įgyvendinimo apžvalga..., 2008).

Principas „darbas tinkle“ reiškia, kad visos Leader grupės, kaimo vietovės, administravimo institucijos, ir organizacijos, kurios dalyvauja ES kaimo plėtroje keičiasi rezultatais, patirtimi bei žiniomis. Taip yra skatinamas šių grupių visapusiškas bendradarbiavimas. Darbas tinkle yra dalijimasis gerąja patirtimi, naujovių platinimas ir patirties, įgytos vykdant vietinę kaimo plėtrą, taikymas. Darbas tinkle susieja žmones, projektus ir kaimo vietoves ir padeda įveikti kai kurių kaimo vietovių išsiskyrimą. Susiedamas Leader grupes, darbas tinkle, gali paskatinti imtis bendradarbiavimo projektų. Yra skiriami trys skirtingi tipų tinklai. Pirmieji yra institucijų tinklai, kuriuos finansuoja ir jų paskirtį nustato Europos Komisija. Europos Sąjunga Europos ir nacionaliniu

lygmenimis remia darbo tinkle struktūras, kurios suburia Leader grupes, administravimo institucijas ir visus kitus suinteresuotus partnerius, kurie dalyvauja kaimo plėtroje. Nuo 2007 metų yra tokių tipų instituciniai tinklai (LEADER metodas: pagrindai, 2006) :

- Europos kaimo plėtros tinklas (kuriam vadovauja Komisijos);
- Nacionalinis kaimo tinklas, kuris yra įkurtas kiekvienoje valstybėje narėje.

Iš pradžių darbo tinkle veikla buvo skirta tik Leader, bet nuo 2007 metų yra sprendžiama daug daugiau kaimo plėtros klausimų. Yra teikiama specialistų parama ir vykdoma praktinė veikla, pavyzdžiui, yra rengiamos publikacijos apie įvairius kaimo plėtros aspektus, orgnaizuojami seminarai, analizuojama kaimo plėtros veikla, siekiant nustatyti gerąją patirtį, aiškinamasi, kokios yra kaimo vietovių plėtros tendencijos, kuriamos ir tvarkomos interneto svetainės ir Leader grupėms padedama ieškoti galimų partnerių bei imtis bendradarbiavimo projektų. Europos tinklas tai kiekvienos valstybės narės nacionalinių tinklų ir administravimo institucijų susitikimo vieta, kur dalijamasi patirtimi Europos lygmeniu. Tinklo darbe privalo dalyvauti visos finansinę ES paramą gaunančios Leader grupės, o kitos grupės yra kviečiamos teikti tinklui savo žinias ir patirtį (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Nacionaliniai, regioniniai ir vietiniai tinklai. Leader grupių tinklai ar asociacijos taip pat buvo įkurti ar neoficialiai susikūrė vietos, regioniniu ar nacionaliniu lygmeniu kai kuriose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Airijos ir Graikijos grupių tinklas ir Europos lygmeniu, pavyzdžiui, Europos kaimo plėtros Leader asociacija (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Bendradarbiavimo principas. Bendradarbiavimas suvokiamas daugiau negu tik tinklo darbas. Vietinė veiklos grupė bendradarbiaujant su kita Leader grupe arba su panašų metdą naudojančia grupe kitame regione, valstybėje narėje ar net trečiojoje šalyje, imasi bendro projekto. Bendradarbiavimas padeda, kad Leader grupių vietinė veikla būtų intensyvesnė, gali suteikti galimybę išspręsti tam tikras problemas ar padidinti vietinių išteklių vertę. Bendradarbiavimo projektai įvardijami ne tik kaip paprastas keitimasis patirtimi, tai turi būti konkretus bendras projektas ir geriausia, bendra valdymo struktūra. Yra išskiriami šie Leader bendradarbiavimo tipai: teritorinis bendradarbiavimas, kai kai bendradarbiauja skirtingų valstybių narių kaimo vietovės. Taip bendradarbiauti gali Leader grupės, kitos vietos grupės, kurios naudojasi panašiu dalyvavimo metodu. Tarptautinis bendradarbiavimas apibrėžiamas ne mažiau kaip dviejų valstybių narių Leader grupių bendradarbiavimas arba bendradarbiavimas su trečiųjų šalių gupėmis, kurios taiko panašų metodą (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Leader metodą apibrėžia septyni pagrindiniai skiriamieji elementai. Tam, kad šie principai būtų įdiegti praktiškai, reikia, kad iš tikro būtų žmonių, kuriančių vietinę strategiją ir dalyvaujančių veikloje (LEADER metodas: pagrindai, 2006).

Leidinyje „LEADER metodas: pagrindai“, (2006), pristatomi Leader metodo įgyvendinimo etapai. Pirmiausia, kad šis metodas būtų veiksmingas, vyksta gyventojų gebėjimų kūrimas ir stiprinimas. Šis etapas yra pirmas Leader metodo diegimo vietos lygmeniu etapas. Tam, kad šis metodas būtų veiksmingas, vietos gyventojai turi būti apmokomi, turėti ar įsigyti reikalingų projektų idėjų ir žinių pajėgumų, žmogiškųjų išteklių tam tikrai veiklai, taip pat ir finansinių įgūdžių tai veiklai valdyti. Tinklo darbas ir kitos ryšio priemonės labai padeda kurti tokius pajėgumus, nes taip ne tik teikiama informacija apie Leader, bet ir didinamas vietinių subjektų susidomėjimas vietinės kaimo plėtros strategijos ir susijusių projektų rengimu. Pajėgumų kūrimas suprantamas ne kaip individuali, o kolektyvinė veikla, kuria užsiimdamos įvairios suinteresuotosios kaimo grupės sužino apie metodą ir jo diegimo būdą ir gauna galimybę jį platinti, dalyvauti jį taikant ir gauti iš jo naudos.

Toliau vyksta vietinių subjektų subūrimas. Paprastai šis antras etapas yra vietoje organizuojami susitikimai ir seminarai, kur suburiami suinteresuotieji dalyviai ir lengviau gimsta idėjos, o vietos subjektai gali aptarti savo vietovės poreikius remdamiesi tvirtomis prielaidomis. Tam, kad suburti vietos gyventojus yra naudojama daugelis būdų, tokių kaip seminarai, vieši susitikimai, žiniasklaida ir telekomunikacijos, mugės ir parodos, kur susitikę vietiniai dalyviai gali aptarti visus dominančius klausimus ir susipažinti su įvairiomis nuomonėmis ir su vietovei skirtais projektais.

Sekantis etapas – tai teritorijos analizė. Šis etapas reikšmingas tuo, kad yra nepaprastai svarbu atlikti išsamią kaimo vietovės analizę. Čia reikia išsiaiškinti, „teritorijos kapitalą“ – vietovės turtą (žmonės, veikla, kraštovaizdžiai, paveldas, žinios) ir nustatyti ypatumus, kuriuos būtų galima plėtoti. Atliekant tokią teritorijos analizę nustatytų elementų ir esminių ypatybių tyrimas turėtų suteikti galimybę apibrėžti galimas specifines konkrečios kaimo vietovės plėtros strategijos kryptis. Atliekama teritorijos analizė taip pat paskatina vietos gyventojus susikurti trumpalaikę ir ilgalaikę vietovės viziją.

Toliau vyksta esamos veiklos ar iniciatyvų nustatymas. Tai esminis Leader proceso etapas, susijęs su teritorijos analize, – vietovėje įgyvendinamų ar planuojamų įgyvendinti kaimo plėtros priemonių apžvalga, kurią turi atlikti vietos subjektai. Labai svarbu sužinoti, kokių iniciatyvų jau yra imtasi, kad galima būtų nuspręsti, ar jomis pasinaudoti, ar jas pakeisti.

Kitas Leader taikymo vietos lygmeniu etapas – partnerystės kūrimas. Pagal metodą „iš apačios į viršų“, kad būtų galima ištirti kaimo vietovės privalumus ir trūkumus bei nustatyti poreikius ir lūkesčius, atliekant analizę yra informuojami ir įtraukiami į veiklą dalyviai. Šis etapas skirtas visai bendruomenei ir aktyvioms, procesui vadovaujančioms grupėms. Taikant metodą „iš apačios į viršų“, strateginių vietovių pasirinkimo planavimo (t. y. prioritetinių temų ar projektų, kuriems bus stengiamasi gauti finansinę paramą, nustatymo) etape turi dalyvauti įvairios interesų

grupės. Subūrus vietos subjektus ir atlikus teritorijos analizę, lengviau nustatyti, ką reikia įtraukti į valstybinio ir privačiojo sektorių partnerystę ir kaip valdyti įgyvendinimą. Galiausiai taip sukuriama vietos veiklos grupė (toliau- VVG). VVG yra partnerystė, kuri veiksmingai taiko su bendruomene suderintą vietinį plėtros metodą.

Paskutiniame etape yra rengiama vietinė plėtros strategija. Vietinis plėtros metodas įforminamas vietinės plėtros strategijos dokumentu. Tam turi būti nustatyti tikslai, apibrėžti strateginiai prioritetai ir išrikiuoti pagal svarbą veiksmai, kurių reikia imtis. Ši vietinės plėtros strategija bus pagrindas VVG teikti paramos paraišką, valstybėms narėms ar regionams paskelbus viešą kvietimą teikti Leader paraiškas. Valstybės narės ar regionai atrenka laimėjusias vietos veiklos grupes ir paskirsto lėšas jų vietinei strategijai įgyvendinti.

Vietos plėtros strategija turėtų padėti išnaudoti privalumus ir sukurti prielaidas nuolatinei kaimo plėtrai, atkreipti dėmesį į svarbius poreikius ir galimybes. Veikiant partnerystės principu vietos plėtros strategija turėtų turėti įtakos sprendžiant klausimus dėl viešųjų investicijų, „iš apačios į viršų“, kurti ekonominę, socialinę, aplinkosauginę, institucinę, politinę kaimo vietovės pusiausvyrą ir gerovę. Vietos plėtros strategija turėtų sudaryti sąlygas užmegzti vietos plėtros veikėjų ir naudos gavėjų tarpusavio bendradarbiavimo ryšius ir užtikrinti regiono plėtros galimybių panaudojimo atsakomybės jausmą. (LEADER programos patirtis..., 2007).

Vietos veiklos grupė tai visuomeninė organizacija, įkurta siekiant įgyvendinti Leader principus ir kurios tikslas yra – veiksmingai pasinaudoti ES skiriama parama, siekiant sustiprinti atstovaujamos teritorijos kaimiškųjų vietovių plėtrą. Kad šį tikslą pasiektų, VVG rengia ir administruoja atstovaujamos teritorijos plėtros strategiją, kuri yra įgyvendinama per vietos projektus, dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose, bendradarbiauja su socialiniais – ekonominiais partneriais, taip pat palaiko tarpteritorinius ir tarptautinius bendradarbiavimo kontaktus, dalyvauja mokymuose bei teikia konsultacijas. VVG atstovauja konkrečią pasirinktą teritoriją, pavyzdžiui savivaldybę, ir apjungia toje pačioje teritorijoje veikiančiuos socialinius bei ekonominius partnerius. Partneriais gali būti valstybinės įstaigos, savivaldybės administracija ir jai pavaldžios įstaigos (pvz., seniūnija, mokyklos, ligoninės ir kt.), vietos politikai, verslo įmonės, ūkininkai bei jų asociacijos, kaimo bendruomenės ir kitos kaimo visuomeninės organizacijos, ar net pavieniai kaimo gyventojai (Leader įgyvendinimo apžvalga..., 2008).

Tinkamai parengta strategija turi išpildyti ie atitikti Leader metodą. Staregijų turinio elementų lyginamosios sritys pateiktos 1.3.1. lentelėje.

1.3.1 lentelė

Integruotų vietos plėtros strategijų turinio lyginamosios sritys ir vertinimo kriterijai, atitikimo LEADER metodą atžvilgiu

VPS turinio elementų lyginamosios sritys	VPS turinio elementų lyginamosios srities raiškos požymiai / vertinimo kriterijai	Prasminiai žodžiai
1. Integruotumas	Vietovės vaidmuo apskrityje (regione), šalyje, Europos Sąjungoje; Tarpusavyje derinamos ekonominė, kultūrinė, socialinė, institucinė ir aplinkosauginė sritys; Suderintumas su kitais regioniniais / nacionaliniais / ES strateginiais dokumentais; Pavienių asmenų įtraukimas į bendrą veiklą; Numatyta veikla ir projektai neturi būti individualios ir izoliuotos priemonės.	Integracija; įtraukimas; derinimas; kiekvienas; sujungti; sektoriai; veiklos; dimensijos.
2. Partnerystė	Siekti bendro tikslo, derinant skirtingus interesus; Formali institucinė struktūra; VVG organizacinė valdymo struktūra (partnerių įvairovė, pasidalijimas pareigomis, VVG narių sudėtis); Svarbiausiomis laikomos nedarbo ir socialinės atskirties problemos; Kaimo plėtros politikos įgyvendinimas vietos lygmeniu; Į plėtros procesą įtraukti papildomi vietos ištekliai tokie kaip: kapitalas, darbo jėga, savanoriškos pastangos, gera valia; Tikslų, priemonių, veiklos sričių visapusiškumas ir įvairovė.	Partnerystė; tinklai; interesai; bendradarbiavimas; iniciatyva; socialinė grupė; sutelktumas; kryptinga veikla; solidarumas.
3. Teritorijos vientisumas	Vietovę vienija bendri geografiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir kiti veiksniai; Analizė atliekama pagal atskiras seniūnijas / kaimus; Vietovės vystymo SSGG analizėje atsispindi rajono seniūnijos / kaimų būklė.	Vientisa teritorija; kaimas / seniūnija / rajonas; bendrumas; atstovauti.
4. Inovatyvumas	VVG geba atrasti ir pritaikyti socialines, vadybines inovacijas; Sukuriama veikla, kuri vietovėje gali sukelti daugiklio efektą ir tuo pat metu atverti ilgalaikes perspektyvas; Skatinamos ir palaikomos inovacinės idėjos.	Inovacija; inovatyvumas; naujovė; atnaujinimas; modernus / modernumas; pažangus, šiuolaikiškas; kūrybiška; alternatyva.
5. Orientacija į vietovę	Sprendimai priimami atsižvelgiant į vietovės ypatumus, būklę, išteklius, poreikius ir pan,; Tikslai, priemonės, veiklos sritys yra specifinės, o ne bendro pobūdžio, tinkančios visoms skirtingoms teritorijoms; Aiškiai nustatyti rajono / seniūnijų / kaimų konkurenciniai pranašumai.	Identitetas; vietos; vietovės; kaimo; teritorijos ypatumai; ištekliai; tapatumas; vietos žinios; tradicijos; įvardinta vietovė / teritorija.
6. Darbas tinkle ir tarptautinis bendradarbiavimas	Palaikomi įvairūs ryšiai su kitomis ir užsienio šalių VVG, taip pat ryšiai su regionine / nacionaline / ES valdžia; Patirties, inovacijų, informacijos dalijimasis ir sklaida; Sukuriama didesnė bendra vertė; Priklausomybė asocijuotoms struktūroms.	Darbas tinkle; bendradarbiavimas.

1.3.1. lentelės tęsinys 30 psl.

1.3.1. lentelės tęsinys

VPS turinio elementų lyginamosios sritys	VPS turinio elementų lyginamosios srities raiškos požymiai / vertinimo kriterijai	Prasminiai žodžiai
7. Tolydumo palaikymas ir subalansuota plėtra	Plėtra, nepažeidžiant gyvosios ir negyvosios gamtos procesų harmonijos, tausojant gamtos išteklius ir biologinę įvairovę, teisingai paskirstant gamtos išteklius; Žmonių savarankiškumo ir visuomeninio tapatumo plėtra, skatinant visus dalyvauti priimant sprendimus bei sprendžiant aplinkos apsaugos problemas; Plėtra, atitinkanti kultūros ir etikos vertybių nuostatas dabarties ir ateities kartų galimybes; Pasiskirstymas tarp seniūnijų / kaimų, įvairių visuomenės socialinių grupių.	Tolydumas; darni plėtra; tausojimas; derinimas; ilgalaikiškumas; ateities kartos; ekologija; žaliasis marketingas / ekonomika; subalansuotumas.
8. Vektorius „iš apačios į viršų“	Iniciatyva kyla iš vietos bendruomenės; Į VVG veiklą ir strategijos kūrimą įsitraukia vietos bendruomenės, kitos organizacijos bei valdžia; Vietovės bendradarbiauja; Pilietinis dalyvavimas, demokratija; Tiriami ir analizuojami poreikiai; Informacijos sklaida vietos gyventojams ir organizacijoms.	Dalyvavimas; poreikiai; vietos iniciatyva; į(si)traukimas; aktyvumas; rengti ir įgyvendinti; ieškoti sprendimų; savo vietovėje.

Šaltinis: Atkočiūnienė, V. (2012), p. 11-12.

1.4 Leader programų įgyvendinimas Lietuvoje

Lietuvai įstojus į ES, bendrijos iniciatyva LEADER+ tapo viena iš pagrindinių kaimo lokalinio vystymo finansinių priemonių. Per pirmąjį programavimo periodą, kuris tęsėsi iki 2006 m., programa buvo bandomojo pobūdžio ir siekė telkti kaimo gyventojus bei ugdyti jų gebėjimus veikti, kartu rengiant vietos plėtros strategijas. Programą sudarė dvi kryptys, iš kurių pirmoji skirta mokymams bei bandomųjų strategijų ruošimui (42 % visų programos lėšų), o antroji – bandomųjų strategijų įgyvendinimui.

Per pirmąjį programavimo periodą tik 10 VVG įgyvendino savo bandomąsias strategijas (vietos projektus). Antrajame programavimo etape (2007 – 2013 m.) Leader programai buvo skiriamas daug didesnis finansavimas, kurio pagrindinė dalis (93%) turėjo būti panaudota vietinių projektų įgyvendinimui. Vietos projektai turi siekti Kaimo plėtros programos III krypties tikslų – gerinti kaimo gyventojų gyvenimo kokybę ir įvairinti ekonomiką. Išskirtinis Leader įgyvendinimo bruožas Lietuvoje – ne mažiau kaip 73% strategijos įgyvendinimo lėšų turi būti skirta kaimo atnaujinimui ir plėtrai (Mačiulytė, Dedeire, Prapiestienė, 2013).

Pirmosios Lietuvoje VVG įsikūrė 2003 metais – Šalčininkų ir Ukmergės rajonuose. Leader + programos laikotarpiu Lietuvoje įsikūrė 27 VVG, o nuo 2007 metų Lietuvoje įgyvendinama Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programa. Šiuo laikotarpiu įsikūrė 22 VVG. Nuo 2009 metų Lietuvoje veikia 51 VVG (Leader Lietuvoje, 2012).

Kaimo bendruomenės labai atitinka Leader programos uždavinius, kuriais yra siekiama telkti kaimo gyventojus, ugdyti jų gebėjimus veikti kartu bei stiprinti pasitikėjimą savo jėgomis. Programos principas – partnerystė tarp įvairių vietos dalyvių ir iniciatyva „iš apačios į viršų“ – puikiai dera su kaimo bendruomenių funkcionavimo principais. Kaimo bendruomenės yra aktyviausios VVG strategijų įgyvendintojos. Iki 2013 m. vasario mėn. kaimo bendruomenės įgyvendino 974 projektus iš 1 710 programos finansuojamų projektų (Mačiulytė, Dedeire, Prapiestienė, 2013).

LEADER+ įgyvendinimas Lietuvoje 2004-2006 metais

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus ES nare, buvo pradėta įgyvendinti LEADER + pobūdžio priemonė, skatinanti kaimo plėtrą, ugdant ir stiprinant vietos gyventojų gebėjimą dirbti kartu.

Įvardijamas priemonės tikslas – sukurti LEADER + metodiką įgyvendinant teritoriniu pagrindu parengtas integruotas kaimo plėtros strategijas. Priemonės uždaviniai: (Vaičiūnienė, 2008):

- sukurti institucinę struktūrą ir ugdyti gebėjimus, skatinančius kaimo gyventojų ir bendruomenių potencialą per programas, kurios skirtos bendruomenės plėtrai;
- teikti techninę paramą kaimo vietovių studijoms parengti;
- teritoriniu pagrindu sukurti integruotas plėtros strategijas;
- teikti paramą paraiškų parengimui ir bandomųjų kaimo vietovių strategijų įgyvendinimui.

LEADER+ pobūdžio priemonė Lietuvoje buvo įgyvendinama pagal dvi veiklos sritis: „Įgūdžių įgijimas“ ir „Bandomųjų integruotų strategijų įgyvendinimas“. Priemonė buvo finansuojama pagal Lietuvos 2004–2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą. Joms realizuoti buvo skirta 9,4 mln. Lt. Tuo metu buvo organizuojami kaimo bendruomenių ir VVG narių mokymai partnerystės kūrimo, projektų administravimo bei finansų valdymo temomis, parengtos 27 bandomosios integruotos strategijos. Paremtas 10 strategijų įgyvendinimas, kiekvienai skiriant iki 508 tūkst. Lt paramos (žr. 1.4.1. lentelėje). Jų tarpe buvo ir 2 Šiaulių apskrities VVG – Joniškio, „Šiaurės Vakarų Lietuvos“ bei Kelmės VVG. Finansuota 320 vietos projektų (Ribašauskienė, Naujokienė 2009).

1.4.1. lentelė

Bandomųjų integruotų strategijų pasiskirstymas pagal temas

Strategijos tema	Pateiktų strategijų skaičius	Atrinktų strategijų skaičius
Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas.	20	6
Tinkamiausias gamtos ir kultūros išteklių panaudojimas.	6	3
Vietos produktų vertės didinimas.	1	1
Techninių ir mokslinių žinių panaudojimas.	0	0
Iš viso:	27	10

Šaltinis: Leader+ pobūdžio priemonės įgyvendinimo monitoringas (2008), p. 24.

Daugiausia (20) bandomųjų integruotų strategijų buvo rengiamos pagal temą - „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse gerinimas“. Pagal šią temą buvo parengta ir įgyvendinta daugiausia – šešios iš visų įgyvendintų strategijų skaičiaus. Šešios pateiktos ir trys paremtos bandomosios integruotos strategijos buvo susijusios su tinkamiausiu gamtos ir kultūros ištekliu panaudojimu. „Vietos produktų vertės didinimo“ tema buvo parengta ir įgyvendinta tik viena strategija. Tačiau nebuvo nei vienos parengtos strategijos tema – „Techninių ir mokslinių žinių panaudojimas“.

Ribašauskienė, Naujokienė (2009, p. 2) teigia, kad „pagal paskirtį, metodus ir veiklas LEADER+ pobūdžio priemonė Lietuvoje buvo inovacinė ir pirmiausia, skirta skatinti vietos gyventojų iniciatyvą, mokyti priimti integruotos plėtros strateginius sprendimus ir atsakomybę už juos, vykdant ugdymą siekti metodinių, organizacinių ir administracinių gebėjimų struktūrinių pokyčių, rengti ir įgyvendinti vietos plėtros projektus“.

LEADER+ pobūdžio priemonės įgyvendinimas buvo paremtas šiais principais: vietinė partnerystė, regionininis principas, principas „iš apačios į viršų“, daugiasektorinė integracija, inovatyvumas, tarpteritorinins ir tarptautinis bendradarbiavimas, tinklų kūrimas, decentralizuotas valdymas bei finansavimas. Pagrindinis Leader principas – vietinė partnerystė tapo pagrindu formuojant VVG valdymo organus, siekiant apjungti nevyriausybinių organizacijų ir kaimo bendruomenių, verslo, valdžios institucijų potencialą ir veiklą aktualioms kaimo problemoms spręsti (Ribašauskienė, Naujokienė, 2009).

LEADER+ metodo įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2013 metais

Lietuvos nacionalinėje kaimo plėtros strategijoje (NKPS) iškeltas Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. ***bendrasis tikslas*** ir ***keturių krypčių tikslai*** bei kiekvienos krypties ***prioritetai,*** nustatyti remiantis NKPS pateikta bendrąja kaimo plėtros vizija (pav. Nr 1.4.1).

Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programai įgyvendinti buvo skirta 7,89 mlrd. Lt. Iš jų 72,77 proc. (6,097 mlrd. Lt) sudarė ES lėšos, 27, 73 proc. (1,793 mlrd. Lt) – Lietuvos nacionalinės lėšos.

Lietuvos kaimo plėtros programą sudaro keturios kryptys: I kryptis - „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“, II kryptis - „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“, III kryptis - „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ ir IV kryptis - Leader metodu įgyvendinamos priemonės“.

Pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 metų programos kryptį „Leader metodo įgyvendinimas“ priemones „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“, „Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti“ parama teikiama vietos veiklos grupėms, kurios įgyvendina vietos plėtros strategijas kaimo vietovėse.

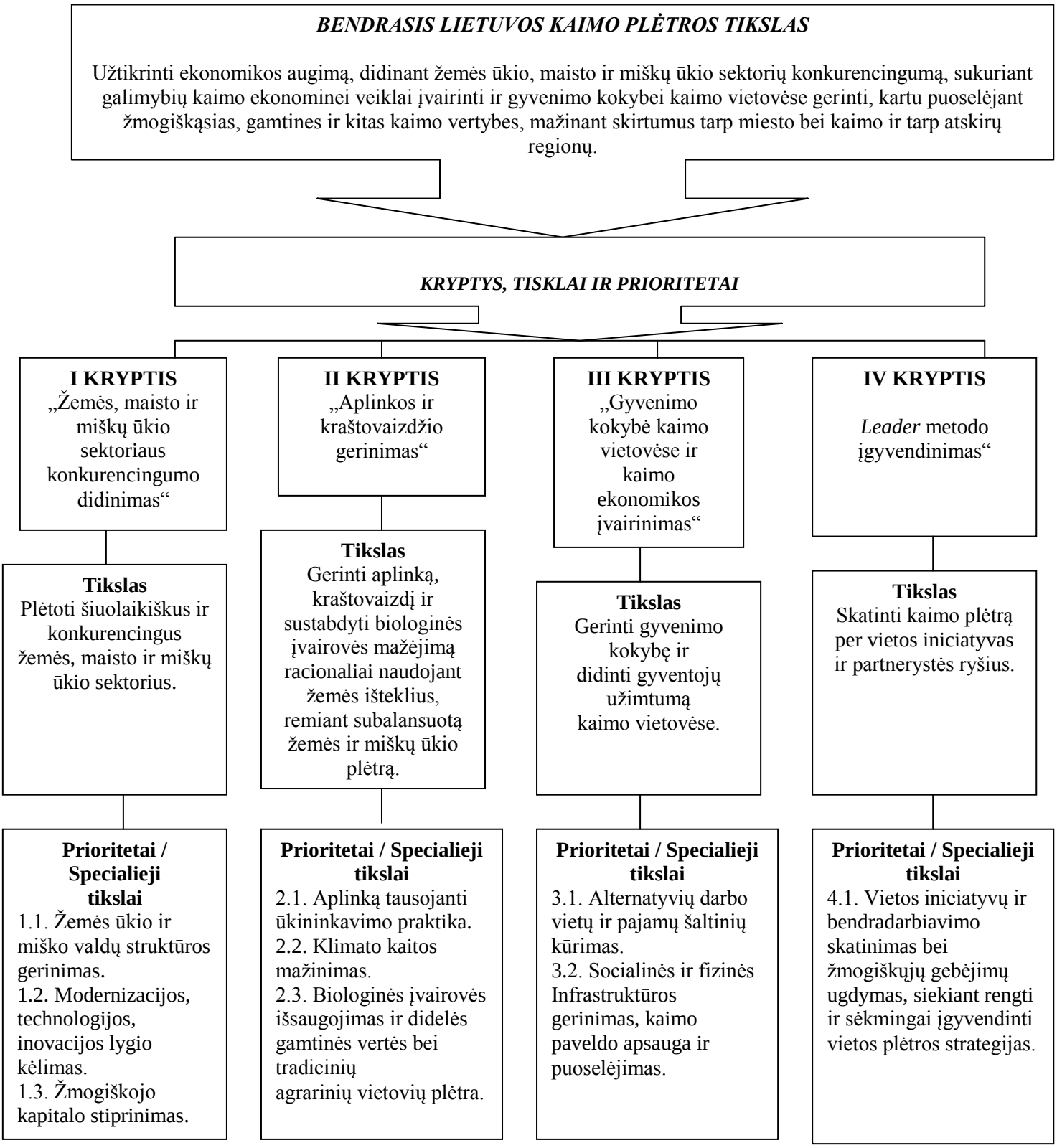

1.4.1 pav. Lietuvos kaimo plėtros tikslai, kryptys ir prioritetai
Šaltinis: Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa (2007), p. 44.

Lietuvoje veikia 51 VVG, kurių veiklos teritorija apima 99 proc. visos Lietuvos kaimo vietovių teritorijos. Šių vietos veiklos grupių strategijos yra įgyvendinamos Leader metodu. Metodas išsiskiria iniciatyva „iš apačios į viršų“, nuo planavimo iki įgyvendinimo ir priežiūros, t.y.

pačios VVG, susibūrusios savanoriškai, identifikuoja vietos problemas, pasiūlo jų sprendimo būdus ir viešųjų lėšų pagalba jas sprendžia (Leader metodas Lietuvoje, 2011).

2007 – 2013 metais Leader Lietuvoje iš bandomosios priemonės išaugo į visuotonį metodą, kuris pradėtas taikyti visose ES šalyse. Leader principai išliko tie patys, išaugo tik jų svarba ir mąstai (Leader įgyvendinimo patirtis..., 2008).

Šios programos tikslai yra įvardijami plačiau – skatinti kaimo plėtrą vietos iniciatyvos ir partnerystės pagrindu. Šis metodas tapo savarankiška kaimo plėtros kryptimi, ir jos finansiniai ištekliai gerokai didesni nei 2004-2006 m. Kad pasiekti tikslą, buvo pasitekliamos šios priemonės (Ališauskas, Jankauskienė, Klovienė, 2009) :

1. Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas.
2. Tarpteritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas.
3. Trečioji priemonė susideda iš kelių veiklos sričių: tai parama vietos veiklos grupių (VVG) rengiamoms strategijoms (tęstinė priemonė, kuri buvo ir 2004-2006 m.).

Programos principai išliko tie patys, išaugo tik jų svarba ir mastai, nes ES valstybėms buvo suteikta teisė pačioms pasirinkti kaimo vystymo priemones, kurias įgyvendinant būtų taikomas Leader metodas. Lietuva pasirinko šį metodą taikyti trečios ir ketvirtos kaimo plėtros krypties priemones. Trečios priemonėmis bus siekiama didinti užimtumo kaime galimybes, kurti alternatyvius kaimo gyventojų pajamų šaltinius, gerinti gyvenimo sąlygas t.y. fizinę kaimo infrastruktūrą, ugdyti kaimo gyventojus, kad jie galėtų užsiimti alternatyvia veikla ir didinti kaimo aplinkos patrauklumą. Ketvirtos krypties priemonės padės spręsti savivaldybių ir kaimo bendruomenių tarpusavio pasitikėjimo ir partnerystės ryšių, finansinių išteklių vietos bendruomenių veiklai remti, paraiškų rengimo ir projektų kūrimo patirties trūkumo, nepakankamo gebėjimo naudotis pažangiomis informacinėmis technologijomis problemas (Lietuvos vietovių panaudojimo... 2011).

1 priemonė. Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas. Priemonės tikslas – įgyvendinti Leader metodą, skatinant vietos iniciatyvas ir partnerystes, įtraukiant kaimo bendruomenes, vietos valdžios ir verslo atstovus.

2 priemonė. Tarpteritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas. Priemonės tikslas – įgyvendinti Leader metodą, skatinant bendradarbiavimą kaimo plėtros srityje nacionaliniu ir ES lygiu – siekiama skatinti vietos iniciatyvas, bendradarbiauti ir keistis gerąja darbo patirtimi.

3 priemonė. Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti. Lietuvos kaimo plėtros programos priemonė „Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai pritaikyti“ skirta telkti kaimo gyventojus ir ugdyti jų gebėjimus veikti kartu, rengti ir įgyvendinti vietos plėtros strategijas.

Vietos plėtros strategija yra dokumentas, kuriame pateikiama VVG socialinės ir ekonominės situacijos ir gyventojų poreikių analizė, misija, kaimo vietovių plėtros vizija, prioritetai, tikslai, jų įgyvendinimo priemonės, veiklos sritys ir rekomenduojami veiksmai naudojant vietos išteklius, viešąją paramą ir telkiant VVG, kaimo bendruomenių ir kitų kaimo gyventojų pastangas. (Leader Lietuvoje, 2011).

Leader metodo lėšų paskirstymas pagal priemones pateiktas 1.4.2. lentelėje.

1.4.2. lentelė

Leader metodo įgyvendinimo lėšų paskirstymas

	Priemonė	Skirtos lėšos, mln. Lt.
1.	Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas	350, 74
2.	Parama VVG veiklai, įgūdžiams įgyti ir aktyviai palaikyti	87, 68
3.	Vietos plėtros strategijų administravimas	20, 19
4.	Teritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas	14, 4

Šaltinis: Leader Lietuvoje, (2011), p. 4.

Iš lentelės matyti, kad daugiausiai lėšų skiriama priemonei „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“, kurios dalis lėšų skirta VVG administravimo reikmėms. Pagal šią priemonę įgyvendinamos strategijos turi apimti ir Lietuvos kaimo plėtros programos III krypties priemones.

Leader įgyvendinimo Lietuvoje pokyčiai, lyginant du pastaruosius programavimo laikotarpius, rodo šio inovatyvaus kaimo plėtros modelio svarbos augimą (žr. 1.4.3. lentelę).

1.4.3. lentelė

Leader įgyvendinimas Lietuvoje 2004–2006 m. ir 2007–2013 m. programavimo laikotarpiais

Rodikliai	*2004 – 2006 m.*	*2007 – 2013 m.*
VVG skaičius, vnt.	29	51
Įgyvendinamų strategijų skaičius, vnt.	10	51
Skirtas finansavimas, mln. Lt / proc. Nuo kaimo plėtros priemonėms įgyvendinti skirtų lėšų	9,4 0,4	473 6,1
Įgyvendinamų strategijų pobūdis ir temos	Bandomasis pobūdis, strategijos skirtos 4 temoms įgyvendinti	Visuotinis pobūdis, strategijos skirtos įgyvendinti KPP III ir IV krypties priemonėms

Šaltinis: Ribašauskienė, Šalengaitė, (2011), p. 22.

Pastebima, kad 2007 – 2013 m., palyginti su 2004 – 2006 m., VVG skaičius Lietuvoje išaugo beveik 2 kartus, įgyvendinamų VPS skaičius – 5 , o finansavimas net 50 kartų.

1.5. Vietos plėtros strategijų vertinimo ypatumai

Vietos veiklos grupių veiklos vertinimas padeda apibendrinti ir išanalizuoti veiklos rezultatus ir yra laikomas vienu iš svarbiausių vietos veiklos grupių veiklos vadybos elementų. (Synthesis of mid – term..., 2006).

Pagrindinis vietos plėtros strategijų vertinimo tikslas yra išmatuoti VVG veiklos aspektus ir identifikuoti stipriąsias ir silpnąsias VVG veiklos puses. Tokia kompleksinė veiklos analizė parodo kas jau nuveikta ir atskleidžia veiklos tobulinimo galimybes (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Nepaisant to, kad VVG veiklos vertinimas yra labai svarbus, dar labai trūksta vertinimo modelių ir metodikų, pritaikytų tokiam specifiniam organizaciniam dariniui kaip VVG. Plačiausiai ES žinomas yra Heimo Keränen (2003) sukurtas VVG vertinimo modelis, kuris skirtas suomių VVG savęs vertinimui, remiasi projektų vertinimo metodologija, paplitusia praeito amžiaus 7 dešimtmetyje, ir skirtas projektų vertinimui. Čia pateikta tik labai bendro pobūdžio gairės, mąstymo modeliai, loginė vertinimo veiksmų seka, bet nenurodyta jokių konkrečių VVG veiklos vertinimo aspektų, nepateikta pagrindinių veiklos vertinimo rodiklių pavyzdžių. (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Nors organizacijos veiklos vertinimo modeliai, vadinami „Švieslentėmis“, „Valdymo pultais“ ir pan., dar tebelaikomi vadybos teorijos naujove (versle jie pradėti taikyti paskutiniajame XX a. dešimtmetyje, o viešajame – sektoriuje XXI amžiuje), praktikoje jie plinta labai sparčiai. Vieni iš populiariausių yra šie: Subalansuotųjų rodiklių, Valdymo pulto, Veiklos prizmės, Vertinimo matricos, Paslaugų kokybės modeliai, be to, nuolat kuriami nauji, šiuo principu grindžiami modeliai (Slatkevičienė, Vanagas, 2001; Vidickienė, 2004).

Atsiliepdami į praktinius organizacijų poreikius mokslininkai sukūrė atskirą veiklos vadybos teoriją ir jos atšaką – organizacijų veiklos kompleksinį vertinimą, kuri apjungė į vientisą metodologiją geriausius, praktikos patikrintus elementus, iš įvairių veiklos vertinimo būdų: tradicinės kontrolės, kuomet tikrinama ar veikla atitinka standartus; strateginio valdymo, projektų vertinimo metodologijos, nuomonių tyrimo ir t.t. (Leader metodo įgyvendinimo Lietuvoje..., 2008).

Pagrindinis organizacijos veiklos kompleksinio vertinimo modelio uždavinys – pasiūlyti vadovams, kokius veiklos aspektus privaloma vertinti. Parenkant šiuos aspektus, kiekvieno modelio autoriai stengiasi išsiaiškinti, kokie tikslai ir sėkmės veiksniai, būdingi tos rūšies organizacijoms dabartiniu laikotarpiu. Apibendrinti veiklos tikslai ir sėkmės veiksniai dažniausiai ir yra siūlomi laikyti svarbiausiais vertinimo aspektais. Parenkami 3 – 8 vertinimo aspektai ir jie yra laikomi pagrindiniais kriterijais, pagal kuriuos sprendžiama kaip organizacija veikia (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Tiek mokslinėje literatūroje, tiek praktiškai naudojamuose kompleksinės veiklos vertinimo modeliuose išskiriami ganėtinai skirtingi vertinimo aspektai. Pavyzdžiui, subalansuotųjų rodiklių

modelio autoriai Kaplanas ir Nortonas siūlo keturis privalomus vertinti įmonės veiklos aspektus, pagal kuriuos vėliau turi būti parinkti įmonės strategiją atitinkantys rodikliai (žr. 1.5.1. pav).

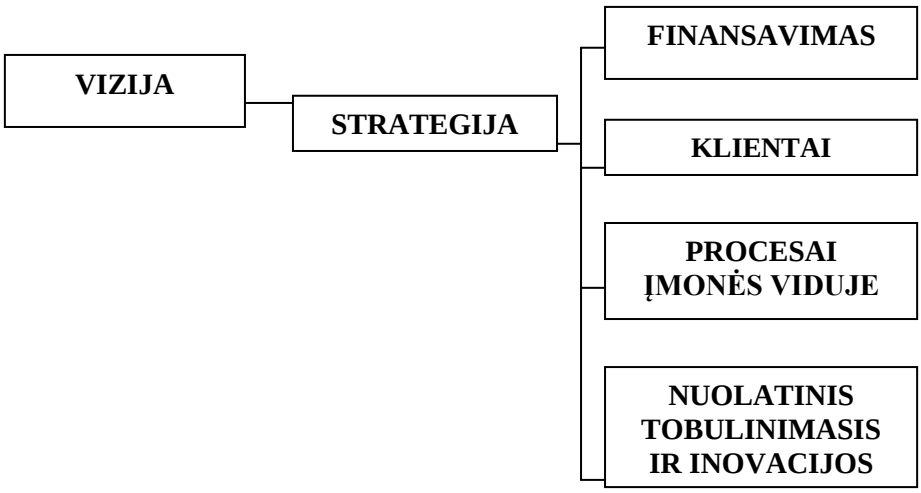

1.5.1. pav. Subalansuotųjų rodiklių modelis (pagal Kaplan, Norton, 1996)
Šaltinis: Neely, Adams, Kennerley (1996), p. 4.

Subalansuotųjų rodiklių sistema apima (Kaplan, Norton, 1996):

✓ Finansinius rodiklius, kurie įvertina veiklos rezultatus pinigais;

✓ Nefinansinius veiklos rodiklius, kurie vertina:

- klientų pasitenkinimą;
- vidaus procesus;
- inovacijas ir mokymasi.

Finansinės veiklos rodikliai greitai apibrėžia ilgalaikius tikslus ir parodo, kaip įmonės veikla ir parinkta strategija prisideda prie jos pridėtinės ekonominės vertės padidinimo (Christauskas, Kazlauskienė, 2009).

Kito modelio, pavadinto „Veiklos prizme“ autoriai numato kitas vertinimo sritis: interesų grupių pasitenkinimas, strategijos, procesai, sugebėjimai bei interesų grupių indėlis. Kaip teigia Christauskas, Kazlauskienė (2009), veiklos prizmės modelis laikomas antrosios kartos veiklos vertinimo modeliu. Šiuo modeliu siūloma modernizuoti vertinimo sistemas, sukurtas remiantis suderintu veiklos vertinimo modeliu. Jo pagrindas yra tai, jog modelis yra suprojektuotas taip, kad apimtų visas kritines vietas, nuo kurių priklauso kitos sėkmingos veiklos matavimo priemonės (žr. 1.5.2 pav.).

Vertinant įmonės veiklą pagal šį modelį, vertinimo aspektai turi atspindėti atsakymus į šiuos klausimus (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008) :

I aspektas. Suinteresuotų asmenų pasitenkinimas. Kas yra pagrindiniai įmonės veikla suinteresuoti asmenys, kokie jų poreikiai ir lūkesčiai?

II aspektas. Strategijos. Kokia strategija reikalinga įmonei, kad užtikrintų svarbiausių suinteresuotų asmenų poreikių ir lūkesčių patenkinimą?

III aspektas. Veiksmai. Kokie veiksmai turi būti atlikti, kad strateginiai sprendimai būtų įgyvendinti?

IV aspektas. Galimybės. Kokių galimybių reikia, kad būtų įvykdyti numatyti veiksmai?

V aspektas. Suinteresuotų asmenų indėlis. Koks suinteresuotų asmenų indėlis?

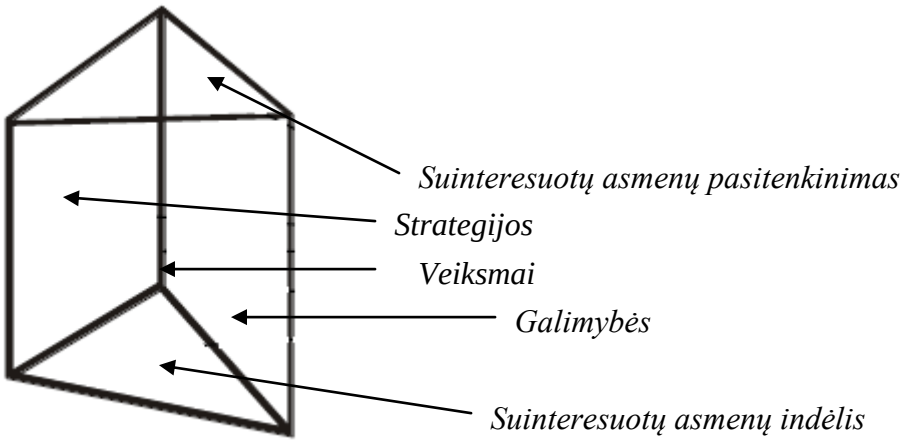

1.5.2 pav. Veiklos prizmės modelis (pagal Neely A., Adams Ch., Kennerley M., 2002)
Šaltinis: LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje optimizavimas (2008), p. 9.

Iš kitų veiklos vertinimo modelių veiklos prizmės modelis išsiskiria tuo, kad jis išskiria nei viename iš kitų modelių nenumatytą vertinimo sritį – interesų grupių indėlis į organizacijos sėkmę. Organizacija ne tik teikia nauda didindama turtą ir keldama gerovę interesų grupėms, bet ir pati kuria, palaiko bei vysto ryšius su įvairiomis interesų grupėmis, siekdama jų indėlio į organizacijos veiklą ir naudos (Christauskas, Kazlauskienė, 2009).

Subalansuotųjų rodiklių ir veiklos prizmės modeliai yra tik du pavyzdžiai iš pastaruoju metu plačiai taikomų organizacijų vadyboje veiklos vertinimo modelių, kurie labiausiai tiktų VVG veiklos vertinimui. Kiekvienas vertinantis organizaciją, pasirenka modelį, kuris labiausiai jam priimtinas. Tačiau svarbiausia yra laikytis esminio šių veiklos vertinimo modelių bruožo – siekti veiklos vertinimą atspindėti ne tik atsitiktinai pasirinktais rodikliais, bet juos pasirinkti pagal tam tikrą sistemą, pagrįsta keletu veiklos vertinimo kriterijų, ir juos išmatuojančių rodiklių, kurie turi būti glaudžiai susiejant juos su organizacijos veiklos sėkmės veiksniais bei konkrečiais strateginiais tikslais, iškeltais vertinamuoju laikotarpiu (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Nors VVG yra specifinė organizacija tiek pagal savo organizacinę struktūrą, tiek pagal veiklos pobūdį bei atsakomybės ribas, ji galėtų sėkmingai naudotis ankščiau išvardintais ar į juos panašiais populiariais veiklos vertinimo modeliais (Leader metodo įgyvendinimo Lietuvoje..., 2008).

Bakalauro baigiamajame darbe naudotas VVG veiklos vertinimo modelis buvo parengtas laikantis tokios pat metodikos, kaip ir kuriant populiarųjį subalansuotųjų rodiklių metodą. Laikantis analogijos principo, VVG veiklos vertinimo modelis grindžiamas bendraisiais VVG bei panašių organizacijų veiklos sėkmės veiksniais bei ES paramos 2007 – 2013 m. programavimo laikotarpiu Lietuvos VVG keliamus reikalavimus. Parenkant rodiklius, kurie tiktų kompleksiniam VVG veiklos vertinimui, taip pat remtasi 2004 – 2006 m. parengtų 10 bandomųjų integruotų veiklos strategijų analize (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Šis veiklos vertinimo modelis skirtas ne tik VVG vadovybės administravimo sugebėjimams, bet ir kompleksiniam VVG veiklos vertinimui. VVG turi pasiūlyti ir atsakyti už integruotos VPS įgyvendinimą, todėl jos sėkmė neatsiejama nuo to, kaip pavyko įgyvendinti VPS projektus, kiek jie padarė įtakos regiono ekonomei, socialinei ir gamtosauginei raidai. VVG, siekdama įgyvendinti visus minėtus jai keliamus uždavinius, 2007 – 2013 metų KPP įgyvendinimo laikotarpiu turės atlikti šiuos pagrindinius veiksmus (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008) :

- Rengti ir įgyvendinti VPS, susidedančią iš bendradarbiavimo, pelno ir ne pelno projektų;
- Pildyti VPS, atsižvelgiant į laikui bėgant išryškėjusius naujus regiono poreikius ir naujas galimybes finansuoti papildomus projektus;
- Rengti ir įgyvendinti įgūdžių įgijimo ir aktyvumo skatinimo projektus;
- Administruoti VVG veiklą.

Visi šie veiksmai ir turi būti vertinimo objektas, vertinant VVG veiklą. Pagrindinės VVG veiklos sudėtinės dalys pavaizduotos 1.5.3. pav.

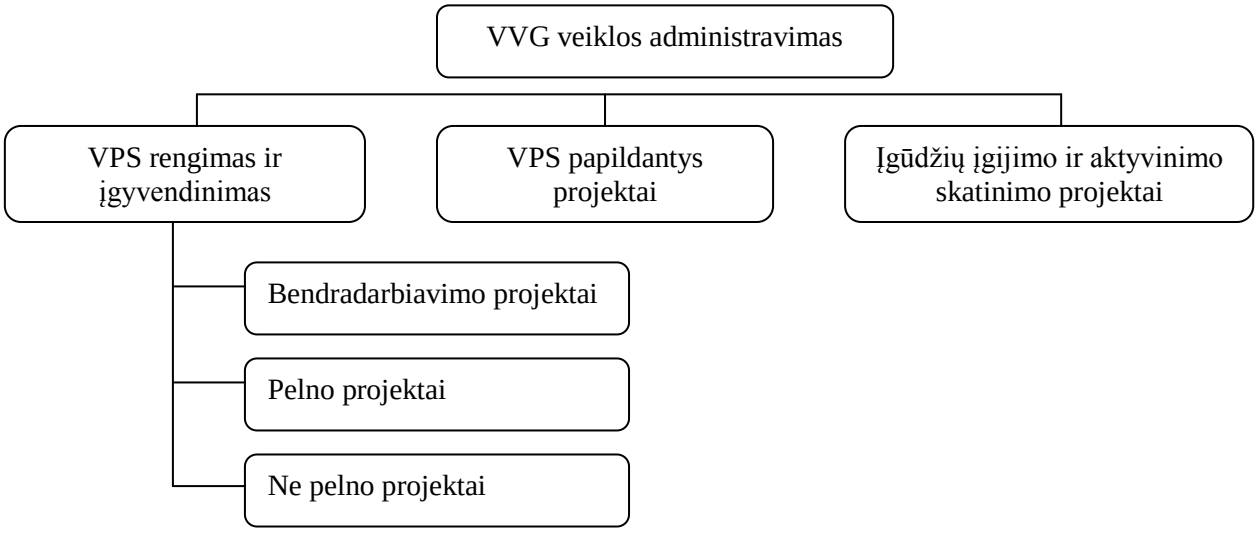

1.5.3. pav. Vertinamoji VVG veikla
Šaltinis: LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje optimizavimas (2008), p. 9.

Pagrindiniai VVG veiklos sėkmės veiksniai yra: (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008):

- Integruotos ir subalansuotos kaimo raidos siekis;
- Pasirinktos VPS atitikimas regiono gyventojų poreikiams;
- Kuo didesnės visuomenės dalies įtraukimas į VVG veiklą;
- Idėjinė motyvacija, pasireiškianti darbu savanoriškais pagrindais, nesiekiant už jį atlygio;
- Bendradarbiavimo su socialiniais – ekonominiais partneriais kokybė;
- Vadybiniai ir administraciniai gebėjimai, valdant grupės veiklą;
- Grupės narių kompetencija, užtikrinanti jiems paskirtų užduočių atlikimą;
- Pastovūs finansavimo šaltiniai;
- Sugebėjimas gauti fondų paramą;
- Sugebėjimas surinkti veiklai reikalingas lėšas iš įvairių šaltinių;
- Tarptautinių ir tarpregioninių ryšių dėka įgyjamos žinios bei iš kitų teritorijų pritraukiamos finansinės investicijos ir žmogiškieji ištekliai;
- Noras mokytis ir lavinti įgūdžius;
- Ryžtas diegti naujoves, naujovių diegimas grupės viduje.

Atliekant VVG veiklos vertinimą, visi svarbiausi VVG veiklos sėkmės veiksniai turi būti perkelti į rodiklių sistemą, kuri leistų kiekybiškai išmatuoti VVG nuveiktus darbus bei jų kokybę ir juos palyginti su kitų VVG veikla. Siekiant pilnai ir nuosekliai įvertinti visą VVG veiklą, reikia visus veiksnius sugrupuoti į tris grupes, nusakančias VVG turimus išteklius, jų naudojimo proceso eigą ir pasiektus veiklos rezultatus (žr. 1.5.4. pav.). (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

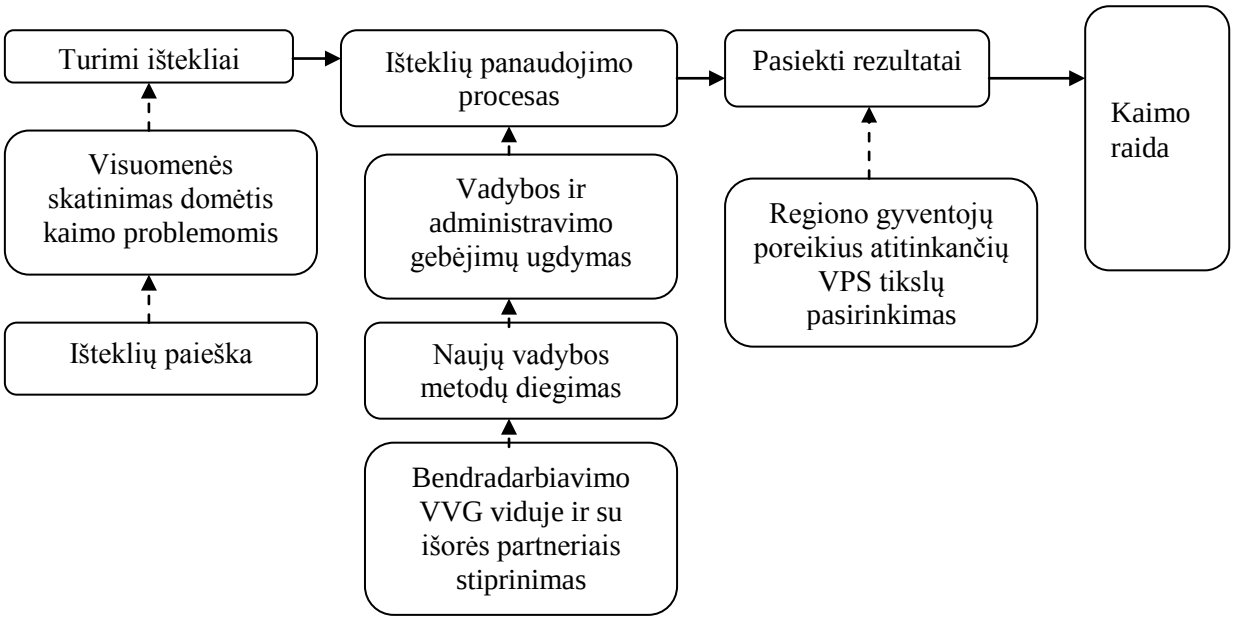

1.5.4 pav. Pagrindiniai VVG veiklos vertinimo aspektai
Šaltinis: LEADER metodo įgyvendinimo Lietuvoje optimizavimas (2008), p. 15.

VVG veikla yra vertinama kompleksiškai, visus jos veiksmus analizuojant kaip vieningą objektą. Vertinimas atliekamas kokybinių ir kiekybinių rodiklių pagalba išmatuojant visus svarbiausius VVG veiklos aspektus (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008):

- išteklius;
- procesą;
- pasiektus rezultatus.

Išteklių aspektas suprantamas kaip žmogiškųjų, finansinių, ir materialiųjų išteklių, kurie naudojami VVG veikloje, kiekio ir kokybės vertinimas. Vertinant VVG veiklą šiuo aspektu siekiama išsiaiškinti, kaip pavyko į VVG iniciatyvas įtraukti vietos gyventojus ir užsienio bei kitų Lietuvos regionų atstovus, kiek žmonės motyvuoti dirbti iš idėjinių paskatų, negaudami už tai atlygio, taip pat kiek ir kokių rūšių išteklių pavyko gauti, analizuojama ar tinkama yra jų struktūra, kokybė, ieškoma neišnaudotų rezervų (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Vertinant VVG veiklą *proceso vertinimo aspektu* siekiama išsiaiškinti, kaip sekasi organizuoti VVG darbą naudojant turimus išteklius, ir kokie VVG atliktos veiklos mastai. Šis vertinimo aspektas naudojamas nuveiktų VVG darbų, įnicijuojant ir įgyvendinant įvairius projektus, apimtį ir visų procesų eigos sklandumą nusakančiais rodikliais, analizuojant, ar pavyksta laiku panaudoti turimas lėšas, bendradarbiavimo organizacijos viduje ir su socialiniais – ekonominiais partneriais kokybę, vadybinius ir administracinius gebėjimus, valdant turimus žmogiškuosius, finansinius ir materialius išteklius. Pagrindiniai rodikliai, leidžiantys įvertinti, kaip VVG pavyko pasinaudoti svarbiausiais sėkmės veiksniais vadovaujant savo veikols procesui, pateikiami 1 priede.

Vertinant VVG veiklos procesą, pirmiausia reikia apibūdinti VVG veiklos aktyvumą, sudarant tokius rodiklius, kurie pavaizduotų VVG veiklos apimtis. Pagrindiniai rodikliai, nusakantys šį VVG veiklos bruožą, gali būti:

- Parengtų projektų paraiškų skaičius;
- Vykdytų projektų skaičius;
- VVG projektų dėka organizuotų visuomei skirtų renginių skaičius.

Kitas svarbus dalykas – procesų eigos sklandumas ir kokybė. Pagrindiniai kiekybiniai rodikliai, tinkami šiam VVG veiklos aspektui charakterizuoti, susiję su VVG sugebėjimu laiku panaudoti turimus finansinius išteklius. Vertinant finansinių išteklių naudojimo procesą svarbu sekti VVG projektams sunaudotų lėšų dydžio ir VVG turimų lėšų santykį, kad būtu galima operatyviai reaguoti, jei tarp šių pinigų srautų susidarytų nemaži skirtumai. Šis finansinių išteklių panaudojimo proceso aspektas aktualiausias atliekant tarpinius vertinimus, tačiau gali atsitikti ir taip, kad pasibaigus vietos plėtros strategijos ar kurio nors atskiro projekto įgyvendinimo laikui dar bus likę nepanaudotų lėšų. Toks faktas jau liudija apie VVG nesugebėjimą užtikrinti sklandaus lėšų panaudojimo proceso. Vertinimui naudojami šie rodikliai (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008):

- Panaudotų tikslinių lėšų dalis, procentais;
- Projektų, kuriuose nepajėgta pilnai panaudoti jiems skirtas tikslines lėšas, skaičius.

Paminėtus kiekybinius rodiklius reikėtų papildyti kokybiniais rodikliais, išreiškiančiais subjektyvias VVG narių nuomones, kiek sklandus žmogiškųjų išteklių naudojimo procesas, pvz.:

- VVG veiklos organizavimo ir koordinavimo kokybė VVG narių nuomone, balais;
- VVG narių, atstovaujančių viešąjį ir privatų sektorių, bendradarbiavimo kokybė organizacijoje, balais;
- VVG bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis kokybė, balais.

Vertinant VVG veiklą *pasiektų rezultatų aspektu* siekiama išmatuoti svarbiausius VVG veiklos padarinius bei jų poveikį regiono ekonominei ir socialinei raidai. Atliekant tokį vertinimą remiamasi sėkmingai įgyvendintų projektų skaičiumi, jų pasiekimų (produkto), rezultato ir poveikio dydžiais bei jų atitikimu planinėms užduotims (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

2. LEADER programos įgyvendinimas Radviliškio rajone

2.1. Tyrimo metodika

Empirinio tyrimo koncepcija parengta, remiantis Balčiūno, Juozaitienės, Rudytės, Tijūnaitienės (2014) metodinėmis rekomendacijomis ir Bitino, Rupšienės, Žydžiūnaitės (2008), Kardelio (2002, 2007), Tidikio (2003) ir Orb, Eisenhauer, Wynaden (2001) metodologinėmis nuostatomis.

Atliekant tyrimą buvo siekiama atsakyti į šiuos *probleminius klausimus:*

1. Kokiu lygiu ir kaip yra igyvendinami Leader programos principai Radviliškio rajone?
2. Kokios gali būti Leader programos principų įgyvendinimo tobulinimo galimybės Radviliškio rajone?

Teorinis tyrimo pagrindimas. Leader pobūdžio priemone siekiama stiprinti kaimo vietovių konkurencingumą, siekti pokyčių sutelktomis įvairių kaimo plėtros dalyvių- kaimo bendruomenių, vietos valdžios, verslo bei socialinių ir ekonominių partnerių – pastangomis. Siekiama kad kaimo bendruomenės be tik įsitrauktų į sprendimo priėmimo procesus, bet ir įgalinti aktyviai šiuos sprendimus sąlygoti, suteikti tam gebėjimų ir finansinių išteklių. Todėl LEADER+ metodika yra grindžiama principu „iš apačios į viršų“. Pliuso ženklas pavadinime skirtas pabrėžti programos teikiamą naudą bei privalumus. (Ališauskas, Jankauskienė, Klovienė, 2009).

„Leader“ metodą sudaro septyni pagrindiniai elementai. Jie privalo būti vertinami kaip nedaloma priemonių visuma. Taikant šį metodą visi elementai neatsiejami vieni nuo kitų, jie papildo vieni kitus ir naudingai sąveikauja didindami kaimo vietovių galimybes spręsti savo problemas. Todėl tyrimo metu siekta išsiaiškinti kaip šie principai yra įgyvendinami Radviliškio rajone ir kokios yra jų įgyvendinimo tobulinimo galimybės.

Tyrimo tipas, metodai ir jų pagrindimas. Bakalauro baigiamajame darbe naudojama kokybinė prieiga. Kaip teigia Kardelis (2007), kokybiniai tyrimai pasižymi lankstumu, yra orientuoti į interpretaciją ir leidžia problemą išnagrinėti platesniu aspektu. Tidikis (2003) išskiria šiuos kokybinio tyrimo privalumus:

- kokybinis tyrimas nereikalauja didelių materialinių sąnaudų;
- leidžia praplėsti tiriamą problemą, nagrinėti ją platesniu aspektu;
- leidžia matyti reiškinio vystymosi dinamiką;
- leidžia gauti įvairiapusią informaciją;
- išsiaiškina unikalius faktus ir juos demonstruoja.

Tyrimo tikslui pasiekti buvo naudojami šie metodai:

Dokumentų turinio analizė. Dokumentų turinio analizės metodas suprantamas kaip pirminių duomenų rinkimas kai dokumentai yra naudojami kaip esminiai informacijos šaltiniai (Tidikis,

2003). Kardelis (2002) išskiria šio metodo privalumą – dokumentų analizė padeda koreguoti tyrimo linkmę. Šiuo metodu tyrimo metu buvo analizuojama VVG „Radviliškio lyderis“ parengta VPS. Siekiant išanalizuoti VPS įgyvendinimo rodiklius, šiuo metodu buvo analizuojamos VVG metinės veiklos ataskaitos. Dokumentų turinio analizė taikyta siekiant išanalizuoti Leader programos principų įgyvendinimą Radviliškio rajone.

Pusiau struktūrizuoto interviu metodas.

Interviu, kaip ir pokalbis, yra vienas iš efektyviausių kokybinio tyrimo metodų. Reikiama žodinė informacija gaunama tiesioginiu, kryptingu interviu su respondentu (Tidikis, 2003). Tokio metodo pagrindinis privalumas tas, kad interviu gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų, lyginant su neformaliuoju interviu, o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma (Bitinas, Rupšienė ir kt., 2008).

Interviu pasižymi tuo, kad jam nėra būdingi „nežinau“ ar „neturiu nuomonės“ atsakymai. Atliekant tyrimą šiuo metodu galima gauti išsamius atsakymus, bei galima pateikti papildomus klausimus vietoje (Kardelis, 2002). Šį metodą pasirinkau būtent todėl, kad klausimai yra paruošiami iš anksto ir pateikiami respondentams. Interviu metu klausimai mažai keičiasi. Interviu tikslas yra išsiaiškinti informantų (eksperto) nuostatas, atsakymus į empirinio tyrimo probleminius klausimus.

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas.

Informantams buvo pateiktas klausimynas, kurio pagrindą sudarė Leader iniciatyvos principai. Klausimyną sudarė 15 klausimų, jie išskirstyti į šiuos blokus:

1 blokas – Bendrieji klausimai. Jų pagalba išsiaiškinti bendrieji informantų duomenys.

2 blokas – Leader principų įgyvendinimo lygis Radviliškio rajone. Šiuo bloku išsiaiškinta kaip informantai vertina principų įgyvendinimą Radviliškio rajone.

3 blokas – Leader principų įgyvendinimo problemos ir trukdžiai Radviliškio rajone. Nustatyta, kas, informantų nuomonėmis, trukdo efektyviai įgyvendinti Leader principus.

4 blokas – Leader principų įgyvendinimo tobulinimo galimybės Radviliškio rajone. Susistemintos ir apibendrintos principų įgyvendinimo tobulinimo galimybės, kurios išreiškė informantai ir ekspertas.

5 blokas – VVG veiklos kokybinis vertinimas proceso aspektu. Atliktas VVG „Radviliškio lyderis“ veiklos kokybinis vertinimas proceso aspektu.

6 blokas – Papildomi klausimai. Identifikuotos VPS įgyvendinimo problemos ir trukdžiai, išryškintos įgyvendinimo tobulinimo galimybės, atskleistas įgyvendintos VPS poveikis Radviliškio rajono teritorijai.

Ekspertui buvo užduoti klausimai, siusiję su Lietuvos neurbanizuotų vietovių funkcijų įgyvendinimu Radviliškio rajone.

Duomenų analizės metodai. Pusiau struktūrizuoto interviu metu gauti duomenys išanalizuoti, apdoroti ir apibendrinti turinio (content) analizės metodu. Tai yra technika, kuri leidžia objektyviai ir sistemiškai išanalizavus teksto ypatybes daryti patikimas išvadas (Tidikis, 2003). Kokybinė turinio analizė remiasi interpretacija, todėl kategorijų ir subkategorijų išskyrimas nėra automatiška, mechaninė technika, bet kūrybiškas mąstymo procesas, siekiant iškoduoti tekste esančias prasmes (Bitinas ir kt., 2008).

Duomenų šaltiniai. Siekiant išsiaiškinti strategijos tikslus, prioritetus, priemones ir veiklos sritis atlikta strategijos analizė. Analizuojant VPS įgyvendinimą atlikta VVG veiklos ataskaitų analizė, atskleisti strategijos įgyvendinimo rodikliai.

Tyrimo imtis. Empiriniame tyrime buvo naudojama kriterinė atranka, kuri yra taikoma, kai imties vienetai iš populiacijos atrenkami, laikantis tyrėjo nustatytų kriterijų (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Suformuluoti šie atrankos kriterijai:

1. Veiklos sritis, susijusi su Leader programos įgyvendinimu - institucija, pareigos;
2. Išsilavinimas - aukštasis univeristetinis arba neuniversitetinis;
3. Darbo stažas - ne mažiau 3 metų.

Informantai buvo parinkti iš tokių bendruomenių grupių, kurios yra susijusios su Leader programų įgyvendinimu Radviliškio rajone: VVG grupės administracijos, bendruomenių, seniūnijų ir verslo atstovai. Seniūnijų bei bendruomenių atstovai parinkti iš atokesnių seniūnijų.

2.1. lentelė

Bendrieji informantų ir ekspertų duomenys

	Institucija	Pareigos	Išsilavinimas	Darbo stažas
I1	VVG „Radviliškio lyderis“	VVG pirmininkas	Aukštasis universitetinis	5 metai
I2	VVG „Radviliškio lyderis“	Vietos plėtros strategijos „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ projekto administratorė	Aukštasis universitetinis	5 metai
I3	Aukštelkų seniūnija	Seniūnė	Aukštasis universitetinis	14 metų
I4	Šeduvos miesto seniūnija	Seniūnas	Aukštasis universitetinis	3 metai
I5	Asociacija „Kalnelio Gražionių bendruomenė“	Bendruomenės pirmininkė	Aukštasis neuniversitetinis	4 metai
I6	Pavartyčių bendruomenė	Bendruomenės pirmininkė	Aukštasis universitetinis	7 metai
I7	VVG „Radviliškio lyderis“	Verslo atstovas	Aukštasis universitetinis	7 metai
E1	Kaimo plėtros tyrimų centras	Centro direktorius	Aukštasis universitetinis	8 metai

Tyrimo organizavimas. Tyrimo organizavimas buvo suskirstytas į šiuos etapus:

1. Etapas – Vietos plėtros strategijos „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ analizė. Analizuojant strategiją ir jos įgyvendinimą identifikuotas Leader principų įgyvendinimas.

2. Etapas – dokumentų, VVG veiklos ataskaitų analizė. Šiame etape išanalizuotas strategijos įgyvendinimas.
3. Etapas – pusiau struktūrizuotas interviu. Interviu metu gauti duomenys analizuoti, apibendrinti ir sisteminti taip atskleidžiant Leader principų įgyvendinimo trukdžius bei tobulinimo galimybes.
4. Etapas – apibrėžtos tobulinimo galimybės, atlikta stiprybių ir galimybių analizė. Remiantis informantų ir eksperto pateiktomis įžvalgomis, vertinimais apibrėžtos Leader principų įgyvendinimo tobulinimo galimybės Radviliškio rajone.

Tyrimo etika. Tyrime buvo remtasi šiais etikos principais (Orb, Eisenhauer, Wynaden, 2001):

- *Autonomiškumu:* tyrimo dalyviai galėjo patys apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime. Atsakinėjant į klausimus jie turėjo laisvę reikšti savo mintis ir požiūrius, niekas jiems nedarė jokio poveikio.
- *Geranoriškumu:* tyrimo dalyviai iš anksto buvo informuoti apie tyrimo paskirtį ir tikslą, duomenų pateikimo formatą; pateikti duomenys neturėjo jokios įtakos tyrimo dalyviams.
- *Teisingumu*: kiekvieno informanto pateikti duomenys buvo analizuoti.

2.2. Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone situacijos analizė

Vietos plėtros strategijos analizė

Vietos plėtros strategijoms rengti ir įgyvendinti buvo įkurtos vietos veiklos grupės. VVG yra visuomeninė organizacija, įkurta siekiant įgyvendinti Leader principus. Organizacijos tikslas yra veiksmingai pasinaudoti ES skiriama parama, siekiant sustiprinti atstovaujamos teritorijos kaimiškųjų vietovių plėtrą. Kad šį tikslą pasiektų, VVG rengia ir administruoja atstovaujamos teritorijos plėtros strategiją, kuri yra įgyvendinama per vietos projektus. Organizacija taip pat dalyvauja sprendimų priėmimo procesuose, bandradarbiauja su socialiniais – ekonominiais partneriais, palaiko ir plėtoja tarpteritorinius ir tarptautinius bandradarbiavimo ryšius, dalyvauja mokymuose ir teikia konsultacijas (LEADER įgyvendinimo apžvalga..., 2008).

VVG atstovauja pasirinktą teritoriją, pavyzdžiui, savivaldybę ar rajoną, ir apjungia toje teritorijoje veikiančius socialinius ir ekonominius partnerius. Partneriais gali būti valstybinės įstaigos, savivaldybės administracija ir jai pavaldžios institucijos, vietos politikai, verslo įmonės, ūkininkai ir jų asociacijos, kaimo bendruomenės ir kitos visuomeninės kaimo organizacijos bei vietos gyventojai (LEADER įgyvendinimo apžvalga..., 2008).

VVG „Radviliškio Lyderis“ – tai 2004 m. įkurta asociacija, kurios steigimo tikslas – sukurti institucinę struktūrą (asociaciją), kuri skatintų ir remtų kaimo gyventojų ir jos bendruomenės aktyvumą ir gebėjimus integruotis į visuomenėje vykstančius procesus bei per įvairių programų

įgyvendinimą teikti paramą, plėtojant vietines iniciatyvas ir stiprinti vietos gyventojų gebėjimą dirbti kartu. (Strategija – gyvenimo kokybės gerinimas..., 2008).

Strategijoje nurodoma, kad Radviliškio rajonas pasirinktas dėl rajono kaimiškųjų seniūnijų pranašumo tiek privalumais, tiek ir problematika. VVG „Radviliškio lyderis“ apjungia teritoriją, kuri yra vientisa administraciniu – teritoriniu aspektu, ji priklauso Radviliškio rajono savivaldybei.

Visa rajono teritorija – 163, 5 tūkst.ha., o visa VVG teritorija sudaro apie 155 tūkst. ha plotą. Radviliškio rajone yra 13 seniūnijų, o pasirinkta VVG teritorija apima 12 iš jų (neįtraukta yra Radviliškio miesto seniūnija). (priedas Nr 4).

Kaimo vietovėse nuolat vyksta ekonominiai ir socialiniai pokyčiai. Tačiau nepaisant to, būtina stiprinti kaimo gyventojų iniciatyvumą, institucijų administracinius gebėjimus bei didinti finansinius išteklius. Taip pat būtina, kad kaimo bendruomenės dalyvautų priimant sprendimus, susijusius su kaimo plėtra. Siekiant spartinti šiuos pokyčius bei įgyvendinti VVG tikslus bei uždavinius buvo patobulinta strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, kuriai buvo prašoma paramos. Įgyvendinta strategija padėtų identifikuoti ir išspręsti pačias aktualiausias problemas kaimo gyventojams ir sudarytų pagrindą tolesniam Radviliškio rajono kaimo vietovių stiprinimui, gyvenimo kokybės gerinimui bei patirties sklaidai.

Siekiant kuo geriau įsigilinti į VVG teritoriją buvo atlikta SSGG analizė. Atlikus analizę paaiškėjo, kad nors kiekviena seniūnija turi savitą patrauklų objektą, privalumą, tačiau vis dėlto galima išskirti bendras teritorijos stipriąsias savybes: turimos patalpos, turimi patrauklūs gamtos, kultūros objektai, geras susisiekimas bei sutvarkyti keliai, aktyvūs ir įdomūs žmonės. Visos šios VVG teritorijai būdingos savybės išskiria VVG „Radviliškio lyderis“ iš kitų, suteikia savitumo, išskirtinumo.

Pagrindinis strategijos tikslas yra – išnaudoti vietovės stiprybes ir galimybes siekiant užtikrinti vieningą, kultūringą bei ekonomiškai patrauklią aplinką kaimo gyventojams taip pagerinant jų gyvenimo kokybę. Strategijos uždaviniai siekiant tikslo yra:

- Spęsti VVG teritorijos kaimo gyventojų problemas;
- Išnaudoti vietovės stiprybes ir galimybes kuriant patrauklią aplinką;
- Ekonomiškai, efektyviai ir veiksmingai panaudoti gautą paramą.

Siekiant įgyvendinti strategijos tikslą ir uždavinius buvo pasirinkti šie strategijos prioritetai:

- Fizinės ir socialinės kaimo infrastruktūros gerinimas;
- Alternatyvių pajamų šaltinių kaime kūrimas.

Atsirenkant šiuos prioritetus buvo atsižvelgta į realias galimybes juo įgyvendinti (derinama su atlikta SSGG analize, anketinės apklausos rezultatais). Vėliau kiekvienam prioritetui buvo numatyti tikslai, priemonės, veiklos sritys bei bendra paramos suma (priedas Nr.5).

„Radviliškio Lyderis“ duomenimis VVG atstovauja teritoriją, kurios gyventojų skaičius 2007 m. pradžioje siekė 30 032, įskaitant mažus miestelius ir Šeduvos miestą, kurių vienas neviršija 6 tūkst. gyventojų. Tokiu atveju VVG teritorija atitinka reikalavimą, kad joje gyventojų skaičius būtų nuo 5 tūkst. iki 150 tūkst., įskaitant mažus miestelius, taip pat ir miestus, kuriuose yra iki 6 tūkst. gyventjų. Radviliškio rajone yra 6 miesteliai ir 1 mietas – Šeduva. Penki iš jų neviršija 1 tūkst. gyventojų, o didižiausias miestelis – Baisogala.

Siekiant tinkamai išsiaiškinti VVG teritorijoje gyvenančių žmonių poreikius ir įtraukti juos į strategijos tobulinimą buvo atlikta anketinė apklausa. Be to, nuolat bandraujama ir konsultuojamasi su gyventojais ir VVG nariais. Pagrindinės problemos, kurios buvo identifikuotos ir kurias reikia spręsti:

- nedarbas, ypač moterų ir jaunimo tarpe, mažos pajamos;
- vaikai ir jaunimas neturi kur praleisti laisvalaikio, sportuoti;
- silpna kultūros materialinė bazė, nesutvarkytos visuomeninės paskirties patalpos;
- poilsio, sporto bazės nebuvimas;
- nesutvarkyta gyvenviečių aplinka;
- susipriešinę, bijantys naujovių kaimo žmonės;
- lėšų įvairiems projektams įgyvendinti stoka;
- sunkumai pradedant verslą, pereinant nuo tradicinių veiklos sričių prie naujovių.

Atlikus Radviliškio rajono teritorijos socialinės ir ekonominės situacijos, SSGG analizę, bei išsiaiškinus pagrindines gyventojų problemas bei poreikius ir nuolatos konsultuojantis su jais buvo suformuota tokia Radviliškio rajono VVG teritorijos plėtros vizija: „Kultūringa, vieninga, ekonomiškai stipri ir užtikrinanti įvairių gyventojų grupių poreikius Radviliškio rajono VVG teritorija, kurioje žmonės nori gyventi ir dirbti“.

VVG vaidmuo įgyvendinant viziją:

- visų VVG teritorijai priklausančių gyventojų poreikių nusatymas;
- veiklos krypčių, kaip tuos poreikius būtų galima patenkinti numatymas;
- kaimo plėtros strategijos administravimas;
- pagalba ruošiant vietos projektus, kurie padės pagerinti kaimo žmonių gyvenimo kokybę;
- objektyvus ir profesionalus vietos projektų vertinimas, atrenkant tuos projektus, kurie bus naudingiausi VVG teritorijos gyventojams;
- užtikrinimas, kad atrinkti vietos projektai būtų tinkamai ir iki galo įgyvendinti;
- skatinimas kuo daugiau gyventojų įtraukti į vietos projektų ruošimą ir įgyvendinimą;
- gyventojų bendravimo ir bendradarbiavimo, iniciatyvos skatinimas, priešiškumo mažinimas;

- bendradarbiavimas su Lietuvos bei užsienio VVG ir kitais partneriais siekiant pasisemti naujų idėjų bei įgyti naudingos patirties.

VVG misija yra suformuluota taip: „organizuojant kaimo plėtros strategijos įgyvendinimą kurti vieningą, kultūringą bei ekonomiškai patrauklią aplinką ir taip užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę kaime“. Šią misiją VVG nusistatė pasiremdama namatyta VVG teritorijos vizija ir ji apsprendžia VVG veiklos kryptį bei siekiamus tikslus.

Buvo planuota, kad ši VVG teritorijos vizija bus pasiekta per 5 metus (2009 – 2013 m.), tačiau ir vėliau VVG veikla nenutrūks, ji ir toliau vienys kaimo žmones ir padės visiems kartu spręsti įvairias problemas.

Atlikus VVG „Radviliškio lyderis“ teritorijos socialinės – ekonominės situacijos analizę, SSGG analizę, gyventojų apklausos duomenų analizę ir konsultupjantis su jais bei išanalizavus kaimo gyventojų poreikius ir numačius VVG teritorijos viziją, suformuoti strategijos prioritetai (žr. 2.2.1. lentelę).

2.2.1. lentelė

Strategijos prioritetai, priemonės ir veiklos sritys

Prioritetas	***Ko siekiama ir kodėl***
1. Fizinės ir socialinės kaimo infrastruktūros gerinimas.	Tikslas yra padidinti kaimų gyvenamosios aplinkos patrauklumą ir išsaugoti bei atnaujinti kultūrinį paveldą – atlikus gyventojų poreikių analizę bei VVG teritorijos ir SSGG analizę paaiškėjo, kad Radviliškio rajono kaimo vietovėse yra daug problemų, susijusių su fizine arba aplinkos ir socialine kaimo infrastruktūra. Dėl šių problemų kaimų gyventojai nesijaučia gyvenantys patrauklioje aplinkoje, jie najaučia iniciatyvos bendrauti, jaunimas nenori likti kaime ir emigruoja į miestą. Radviliškio rajono kaimiškosiose vietovėse yra daug galimybių gražesnei ir kultūringesnei, patrauklesnei gyvenimo aplinkai vystyti, tačiau dėl iniciatyvų, idėjų bei lėšų trūkumo kaimo gyventojai ir bendruomenės negali veikti ir savo idėjų įgyvendinti savarankiškai. Šiuo strategijos prioritetu bus siekiama suburti vietos valdžios atstovus, gyventjus ir bendruomenes veikti kartu ir sukurti kokybišką aplinką gyventi kaime.
2. Alternatyvių pajamų šaltinių kaime kūrinmas.	Kaimo gyventojų socialinė situacija yra pakankamai sudėtinga, maža ekonominių veiklų įvairovė (vyrauja tradicinė žemdirbystė), trūksta verslumo ir sugebėjimo prisitaikyti prie naujų sąlygų. Be to, palyginti su miesto verslininkais, kaimo verslininkai ne taip aktyviai imasi naujo verslo, nes verslo aplinka kaimo vietovėse ne tokia patraukli, ypač investicijoms. Su tuo yra susijusios nedidelės kaimo žmonių pajamos. Dėl šių priežasčių yra būtina sudaryti palankias sąlygas visoms kaimo gyventojų grupėms turėti galimybę dirbti, sukuriant geresnes sąlygas kaimo vietovėse plėtoti alternatyvias ūkinės veiklos rūšis. Išvardintas problemas padės spręsti šio strategijos prioriteto ir jo priemonių įgyvendinimas. Be to, šiuo prioritetu bus siekiama išnaudoti Radvilškio rajono stiprybes ir galimybes kaip tranzitinio rajono, kaimo turizmo veiklos skatinimui.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 48.

Buvo planuojama, kad įgyvendinant strategiją, siekiant numatytų prioritetų įgyvendinimo, bus vadovaujamasi Lietuvos Respublikos Kaimo Plėtros 2007 – 2013 m. Programoje reglamentuotomis

priemonėmis. Taip pat planuota, kad strategija bus įgyvendinama per KPP krypties „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ priemones.

Tobulinant strategiją „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, siekta užtikrinti vienodas galimybes viso rajono kaimo gyventojų problemoms spręsti.

Pagal atliktą anketinę apklausą, konsultuojantis su gyventojais ir bendruomenių atstovais buvo išskirtos egzistuojančios problemos ir nustatyti strategijos prioritetai. Siekiant užtikrinti kaimo gyventojų įtraukimą į sprendimų priėmimo procesą „iš apačios į viršų“, su jais taip pat buvo konsultuojamasi ir galiausiai buvo pasirinktos šios strategijos priemonės, atitinkančios KPP priemones ir aktualiausios VVG teritorijoje šiuo metu:

1.1. Kaimo atnaujinimas ir plėtra;

2.1. Parama verslo kūrimui ir plėtrai;

2.2. Kaimo turizmo veiklos skatinimas.

Atsirenkant šias priemones buvo atsižvelgta ir į realias galimybes jas įgyvendinti (derinama su atlikta SSGG analize, anketų, apklausų bei bendravimo su gyventojais rezultatais), (žr. 2.2.2. lentelę).

2.2.2. lentelė

Strategijos priemonės, tikslai ir jų pagrindinmas

1.1. Strategijos priemonė – kaimo atnaujinimas ir plėtra		
Tikslai		***Ko siekiama ir kodėl?***
1.1.1.	Sutvarkyti vietos viešąją infrastruktūrą	Siekiant užtikrinti VVG teritorijos gyvenviečių patrauklumą, tiek vietiniams gyventojams, tiek lankytojams, užtikrinti aplinkos priežiūrą ir pan. bus siekiama sutvarkyti gyvenviečių aplinką, privažiavimus, įrengti ir (arba) atnaujinti drenažo sistemas, geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemas, vandens gerinimo, geležies šalinimo sistemas.
1.1.2.	Pastatyti, rekonstruoti ar suremontuoti kaimo vietovei svarbius statinius	Atlikus vietos gyventojų apklausas, diskutuojant su jais bei VVG nariais, atsižvelgiant į SSG analizės rezultatus buvo nuspręsta, kad šioje VVG teritorijoje labai svarbų vaidmenį atlieka bendruomenės namai. Juose žmonės gali rinktis ir bendrauti pagal savo pomėgius, gauti įvairios informacijos, tokiuose namuose teikiamos įvairios paslaugos, rengiami susitikimai su užsienio ir kitais svečiais ir pan. Bendruomenės namai kaimo vietovėse yra pagrindinė susiburimo vieta ir ir iniciatyvos skatintojai, todėl labai svarbu, kad kiekvienoje VVG bendruomenėje tokie bendruomenės namai būtų įsteigti, įrengti ir veiktų efektyviai. Siekiant į sportinę veiklą įtraukti kuo daugiau žmonių, ypač vaikų ir jaunimo, strategijoje būtų numatomos priemonės sveikatingumo, bendravimo ir užimtumo užtikrinimui. Be to, sveikatingumo stiprinimas padėtų atlikti ir žalingų įpročių prevenciją, kas ypač svarbu kaimo vietovėse.
1.1.3.	Pritaikyti nekilnojamuosius kultūros paveldo objektus visuomenės poreikiams, suremontuoti religinius objektus	VVG teritorijoje yra kultūros paveldo objetų, kurie galėtų tapti traukos centrais. Tokius objektus reikėtų sutvarkyti ir reklamuoti. Be to, siekiant išnaudoti vietovės galimybes ir pritraukti daugiau lankytojų siekiama įsteigti ar sutvarkyti vietovėje esančius muziejus. Taip pat siekiama suremontuoti religinius onjektus.

2.2.2. lentelės tęsinys 51 psl.

2.2.2. lentelės tęsinys

1.1. Strategijos priemonė – kaimo atnaujinimas ir plėtra		
Tikslai		***Ko siekiama ir kodėl?***
1.1.4.	Puoselėti tradicinius amatus	Strategijoje siekiama išsaugoti vietines tradicijas, perduoti jas bei gauti pajamas iš šios veiklos. Siekiama sudaryti sąlygas pristatyti tradicinius amatus ir prekiauti amatininkų gaminiais, įskaitant tradicinių amatų prekyviečių įrengimą.
2.1. Strategijos priemonė – parama verlo kūrimui ir plėtrai		
Tikslai		***Ko siekiama ir kodėl?***
2.1.1.	Amatų veiklos skatinimas siekiant išsaugoti vietos tradicijas	Strategijoje siekiama išsaugoti vietines tradicijas, jas perduoti gauti pajamas iš šio sveiklos.
2.1.2.	Skatinti kaimo gyventojus, o ypač moteris užsiimti alternatyvia žemės ūkiui, namų ruošai veikla	Strategijoje numatytos priemonės skatinti gyventojus pradėti alternatyvią žemės ūkiui veiklą, nes Radviliškio rajone vyrauja tradicinė žemdirbystė, kuri jau nebeužtikrina pajamų visiems gyventojams. Ypač jautri gyventojų grupė kaimo vietovėse yra moterys, todėl strategijoje numatomos priemonės moterų įtraukimui į ją (skatinama steigti floristikos – rankdarbių namus ar kt.) siekiant užtikrinti moterų įtraukimą bei išsaugoti tradicijas ir plėtoti, kurti veiklas.
2.1.1.	Amatų veiklos skatinimas siekiant išsaugoti vietos tradicijas	Strategijoje siekiama išsaugoti vietines tradicijas, jas perduoti gauti pajamas iš šios veiklos.
2.1.2.	Skatinti kaimo gyventojus, o ypač moteris užsiimti alternatyvia žemės ūkiui, namų ruošai veikla	Strategijoje numatytos priemonės skatinti gyventojus pradėti alternatyvią žemės ūkiui veiklą, nes Radviliškio rajone vyrauja tradicinė žemdirbystė, kuri jau nebeužtikrina pajamų visiems gyventojams. Ypač jautri gyventojų grupė kaimo vietovėse yra moterys, todėl strategijoje numatomos priemonės moterų įtraukimui į ją (skatinama steigti floristikos – rankdarbių namus ar kt.) siekiant užtikrinti moterų įtraukimą bei išsaugoti tradicijas ir plėtoti, kurti veiklas.
2.1.3.	Įvairinti teikiamas paslaugas kaimo gyventojams	Šiuo metu VVG kaimo vietovėje gyventojams yra teikiamos gana tradicinės paslaugos (parduotuvės, barai ir pan.). Atlikus kaimo gyventojų apklausą bei tiesiogiai bendraujant su jais paaiškėjo, kad siekiant pagerinti jų gyvenimo kokybę labai svarbu užtikrinti įvairesnių paslaugų teikimą, kad nereikėtų jų ieškoti kituose rajonuose ar miestuose. Todėl šia strategija ir jos priemonėmis bus siekiama skatinama naujų ir novatoriškų paslaugų teikiamą (skalbykla, kirpykla, ritualinės paslaugos, pokylių salė, pirtis, fizioterapinis kabinetas, internetas, informacijos apie verslo galimybes teikimas, kursų ir mokymų organizavimas ir kt.).
2.2. Strategijos priemonė – kaimo turizmo veiklos skatinimas.		
Tikslai		***Ko siekiama ir kodėl?***
2.2.1.	Rajono patrauklumo turistams didinimas skatinant aktyvų poilsį ir gyventojų pajamų užtikrinimas	Siekiant išnaudoti VVG vietovės stiprybes ir galimybes strategijoje numatomos priemonės steigiant kaimo turizmo sodybas su įvairiomis paslaugomis, pavyzdžiui, ekstremalios ekskursijos po vietines teritorijas (draustinius, pelkes). Tokiu būdu būtų pritraukiama daugia lankytojų į VVG teritoriją, jie supažindinami su vietove. VVG teritorijoje vyrauja tradicinė žemdirbystė, kuri jau nebeužtikrina pakankamai pajamų visiems, užsiimantiems šia veikla. Dėl šios priežasties VVG teritorijoje būtų galima vykdyti kaimo turizmo veiklą, kuri užtikrintų pajamas ne vien verslininkams, bet ir kaimo gyventojams, dirbantiems tokiose sodybose. Siekiant išnaudoti vietovės stiprybes ir galimybes bei pritraukti turistus vasaros laikotarpiui, labai svarbu pritaikyti poilsio zonas prie vandens telkinių VVG teritorijoje. Tokiu būdu bus užtikrinamas ne tik turistų, bet ir vietinių guventojų kokybiškas poilsis. Taip pat būtų sprendžiamos aplinkosaugos problemos. Be to, planuojama įsteigti vasaros poilsio parkus su estrada skatinant gyventojų pramogų plėtrą bei bendravimą.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 49 – 50.

VVG vietos plėtros strategijos įgyvendinimo analizė

Parengta Radviliškio rajono kaimo plėtros strategija yra siekiama KPP „Gyvenimo kokybės kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ tikslų, strategija atitinka šios krypties priemonių uždavinius, aprašymuose nurodytus reikalavimus, nepažeidžia kitų KPP krypčių tikslų, o viena iš priemonių, numatytų plėtros strategijoje yra KPP III krypties priemonė „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“. Radviliškio rajono kaimo plėtros strategija yra parengta nepažeidžiant nustatytų takoskyrų ir yra suderinta su programomis, finansuojamomis iš ES struktūrinių fondų: Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo, Europos Sanglaudos fondo, Europos žuvininkystės fondo ir kitų. Strategija yra parengta atsižvelgiant į darnaus vystymosi, lygių galimybių, regioninės plėtros bei informacinės visuomenės horizontaliąsias sritis (priedas Nr.6 ir Nr. 7).

VVG „Radviliškio lyderis“ parengta kaimo plėtros strategija neprieštarauja jau parengtam Radviliškio rajono Strateginiam planui 2004 – 2020 m. (ir kitiems dokumentams), o įsilieja į jį ir detalizuoja, žemesniame lygyje siekia įgyvendinti Strateginiame plane numatytas priemones. (priedas Nr. 8).

„Radviliškio lyderis“ duomenimis, 2009 m. vasario mėn. Nacionalinei mokėjimo agentūrai buvo pateikta paraiška išankstiniam vietos plėtros strategijos vertinimui, kurį atliko strategiją vertinantys ekspertai. Strategija buvo įvertinta 88 balais iš 100 galimų. Tais pačiais metais balandžio mėn. buvo pateikta paraiška vietos plėtros strategijoms įgyvendinti , o lapkričio 4 d. VVG „Radviliškio Lyderis“ pasirašė paramos teikimo sutartį su Nacionaline mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos, kuria įsipareigojo įgyvendinti vietos plėtros strategiją „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“.

Vietos plėtros strategijos vykdytojas yra VVG „Radviliškio lyderis“. Buvo nustatyta, kad strategijos įgyvendinimo priežiūrą atliks VVG valdymo organas, turintis sprendimų priėmimo teisę – visuotinis narių susirinkimas. Be to, strategijos įgyvendinimo laikotarpiu buvo samdomi strategijos administracijos ir finansų vadovai, kurie buvo atrinkti taip, kad būtų užtikrinti pakankami administraciniai, metodiniai ir finansų valdymo gebėjimai vykdyti strategiją ir administruoti viešąsias lėšas.

Strategijai įgyvendinti reikalinga suma – 9 590,00 tūkst. Lt., iš jų Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai skiriamos lėšos – 7 672,0 tūkst.Lt., o bendrojo finansavimo lėšos – 1 918 00 tūkst. Lt. Projektą iš dalies finansuoja Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai. Planuota, kad strategijai skirtos lėšos bus panaudojamos taip: 15,03% strategijos įgyvendinimo administravimo išlaidoms, o 84,97% lėšų – vietos projektams įgyvendinti (žr. 2.2.3. lentelę).

2.2.3. lentelė

Strategijos įgyvendinimo išlaidos

Nr.	*Tinkamų finansuoti išlaidų paskirstymas*	*Dalis nuo prašomos sumos, %*	*Strategijos išlaidos*		
			Be PVM, tūkst. Lt	*PVM, tūkst. Lt*	*Suma su PVM, tūkst. Lt*
1.	Išlaidos vietos projektams įgyvendinti:	84,97%	6847,96	1301,11	8149,07
	- Kaimo atnaujinimas ir plėtra	65,16%	5251,32	997,75	6249,07
	- Parama verslo kūrimui ir plėtrai	4,17%	336,14	63, 86	400,00
	- Kaimo turizmo veiklos skatinimas	15,64%	1260,50	239,50	1500,00
2.	Strategijos įgyvendinimo administracinės išlaidos	15,03%	1371,87	69,06*	1440,93
Viso:		100%	8219,83	1370,17	9590,00

*PVM neskaičiuojamas darbo užmokesčio išlaidoms, sąskaitos atidarymui, turto draudimui.

Šaltnis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p.71.

Strategijos koofinansavimas vyko pagal LEADER+ pobūdžio priemonės nustatytas procedūras – privatus sektorius finansuos 50% teikiamo projekto sumos, o pelno nesiekiantis – 10% sumos. Privačios lėšos pelno projektuose buvo piniginės lėšos, o viešuosiuose projektuose gali būti įnašas natūra (savanoriškas darbas arba įnašas turtu) bei piniginės lėšos.

Reikalingos lėšos tarp strategijos priemonių buvo paskirstytos atsižvelgiant į jų svarbumą VVG teritorijos gyventojams, jų mąsta ir planuojamą sukurti naudą. Lėšos vietos projektams įgyvendinti yra paskirstytos taip: 65,16% yra skirti priemonei „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“. Antrajai strategijos priemonei „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ planuota ir skirta 4,17% lėšų, o trečiajai priemonei „Kaimo turizmo veikos skatinimas“ skirta 15,64% lėšų, nes šia priemone planuota įgyvendinti daugiau projektų nei per antrąją priemonę.

Planuota, kad strategija bus įgyvendinama 2009 – 2013 m., t.y. per 5 metus. Visą strategijos įgyvendinimą galima suskirtsyti į 9 etapus (priedas Nr. 9):

1. Parengiamieji strategijos įgyvendinimo darbai;
2. Pirmosios priemonės veiklos sričių įgyvendinimas;
3. Antrosios ir trečiosios priemonės veiklos sričių įgyvendinimas;
4. Baigiamieji strategijos įgyvendinimo darbai.

Planuotas strategijos įgyvendinimo etapų išdėstymas laike pavaizduotas 2.2.4 lentelėje.

2.2.4. lentelė

Strategijos įgyvendinimo etapų uždėstymas laike

Nr.	***Etapas***	***2009 m.***	***2010 m.***	***2011 m.***	***2012 m.***	***2013 m.***
1.	Parengiamasis etapas	+				
2.	Pirmoji priemonė	+	+	+	+	+
3.	Antroji ir trečioji priemonės			+	+	+
4.	Baigiamieji darbai					+

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p.77.

Parengiamieji strategijos įgyvendinimo darbai skirti tam, kad būtų tinkamai pasiruošta pagrindiniams strategijos darbams – vietos projektų paraiškų surinkimui, jų vertinimui ir įgyvendinimo koordinavimui. Šio etapo laikotarpis buvo numatytas nuo 2009 m. vasario iki 2009 m. birželio, t.y. nuo planuojamo paramos sutarties su NMA dėl strategijos įgyvendinimo pasirašymo iki pirmųjų kvietimų teikti vietos projekto paraiškas paskelbimo. Prie strategijos parengiamųjų darbų yra priskiriama dokumentacijos parengimo darbai ir jos suderinimas su NMA. Dokumentai buvo rengiami pagal NMA pavyzdines formas 1 mėnesį prieš pirmąjį skelbimą teikti vietos projektų paraiškas.

Pirmajai plėtros strategijos priemonei „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ įgyvendinti pasirinktas laikotarpis tarp 2009 m. birželio iki 2011 m. sausio (vietos projektai pagal šią priemonę turėjo būti įgyvendinami iki 2013 m. vasario, užtikrinant sąlygą, kad vietos projekto trukmė gali būti iki 24 mėn. nuo paramos sutarties pasirašymo). Kadangi ši priemonė strategijoje yra svarbiausia (ji turėjo padėti išspręsti daugiausiai kaimo gyventojų problemų ir patenkinti jų poreikius), jei skiriama daugiausiai lėšų (75% nuo lėšų, skirtų vietos projektams įgyvendinti), todėl šią priemonę strategijos vykdytojas pasirinko įgyvendinti pirmiausiai ir jai skiriant daugiausiai laiko.

Antrajai „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ ir trečiajai „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ plėtros strategijos priemonėms įgyvendinti pasirinktas laikotarpis tarp 2011 m. vasario iki 2011 m. liepos. Kadangi šios strategijos priemonės yra panašios, joms pasirinktas įgyvendinti tas pats laikotarpis.

Strategijos baigiamieji darbai – tai galutinio mokėjimo prašymo ir galutinės ataskaitos pateikimas 2013 m. lapkričio mėn. pasibaigus vietos projektų įgyvendinimui. Pažymėtina, kad visą strategijos įgyvendinimo laikotarpį ji buvo viešinama, bendradarbiaujama su kitomis VVG. Be to, kiekvieną kalendorinį ketvirtį turėjo būti teikiamas ataskaitos NMA apie strategijos įgyvendinimą.

Strategijoje buvo planuota, kad bus paskelbti 3 kvietimai teikti vietos projektų paraiškas, bet paskelbta buvo 4 kvietimai. Kvietimai buvo skelbiami kelioms priemonės veiklos sritims kiekviename. Buvo tikimasi, kad toks sugrupavimas palengvins strategijos vykdytojo darbą kontroliuojant projektų įgyvendinimą ir užtikrins efektyvų lėšų panaudojimą. Tolimesnis kvietimas teikti vietos vietos projektų paraiškas buvo paskelbtas tik pasirašius paramos sutartis vietos projektams, patvirtintiems per ankstesnį etapą. Taip buvo siekiama per daug neapkrauti vietos projektų vertintojų, kad jie tinkamai ir teisingai įvertintų visus projektus.

2010 m. birželio 14 d. VVG „Radviliškio lyderis“ pateiktė vietos projektų paraiškų *pirmą kvietimą*. Šiuo laikotarpiu gautos 5 paraiškos, atliktas pirminis vertinimas ir suorganizuoti informaciniai renginiai potencialiems projektų pareiškėjams. Bendra prašomų lėšų vietos projektams įgyvendinti suma buvo 1 662 750 Lt. Taip pat šiuo laikotarpiu buvo pasirašyta

bendradarbiavimo sutartis su Latvijos vietos veiklos grupe „Baldones partneryste“ bei pradėtos derybos dėl bendradarbiavimo su Prancūzijos VVG. Pirmam vietos projektų paraiškų teikimo kvietimui pasirinkta pirmoji priemonė. Pagal gyventojų poreikių analizę ir konsultuojantis su jais, planuota, kad šios priemonės veiklos sritys bus didžiausios apimties (įgyvendinta daugiausiai projektų ir skiriama daugiausiai lėšų). Pirmosios priemonės veiklos sritys pasirinktos įgyvendinti pirmiausiai, nes jų rezultatai buvo labiausiai pageidaujami strategijos tiesioginių ir netiesioginių gavėjų.

Įgyvendinti vietos projektai užtikrino planuotų strategijos rezultatų pasiekimą bei suteikė naudą, kurie gavo tiesioginiai ir netiesioginiai naudos gavėjai (žr. 2.2.1. pav.).

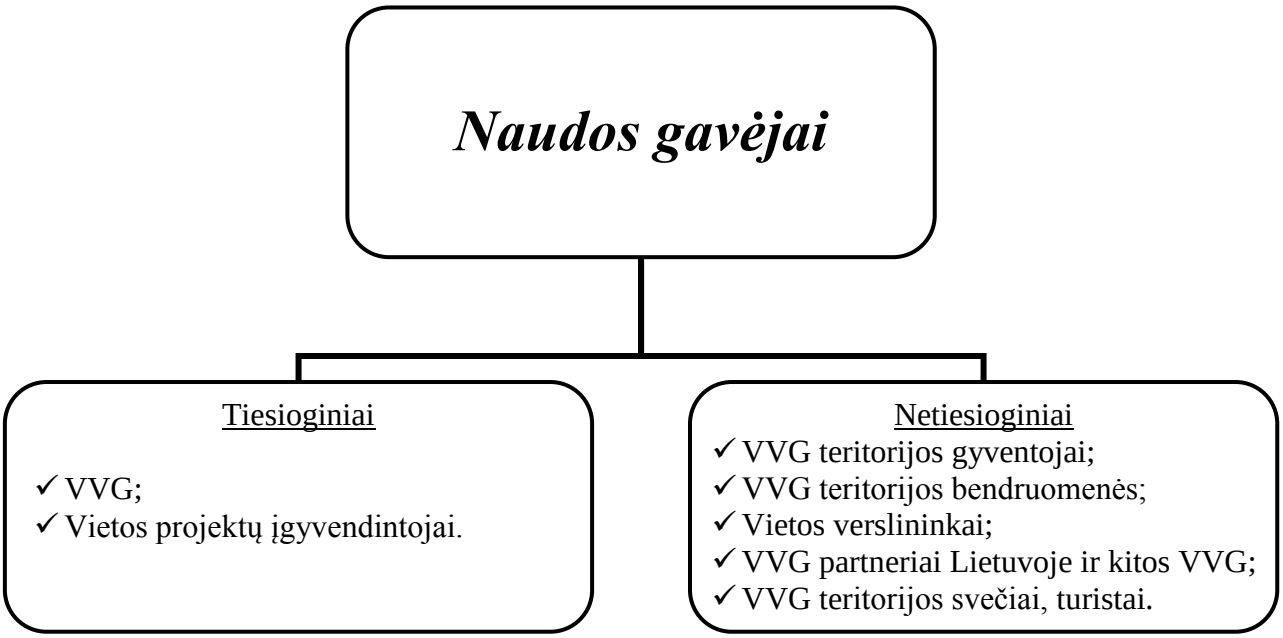

2.2.1. pav. Vietos projektų naudos gavėjai
Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 54.

2011 m. balandžio 4 d. pasirašytos 5 trišalės vietos projektų vykdymo sutartys. Pradėti įgyvendinti 5 projektai, iš jų pagal veiklos sritis:

- viešosios infrastruktūros sutvarkymas ir (arba) sukūrimas – 1;
- kaimo vietovių svarbių statinių statyba, rekonstravimas, kapitalinis remontas – 2;
- nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymas ir tvarkyba, religinių objektų kapitalinis remontas – 1;
- rekreacinės teritorijos infrastruktūros atnaujinimas pritaikant visuomenės poreikiams – 1 projrktas.

2011 m. birželio 6 d. buvo pateiktas vietos projektų paraiškų *antras kvietimas,* kuriame buvo gauta 18 paraiškų ir jos patvirtintos 2011 m. gruodžio 20 d. VVG „Radviliškio lyderis“ valdybos

vietos projekto atrankos posėdžio protokolu. 2012 m. vasario 1 d. pasirašyta 18 trišalių vietos projekto vykdymo sutarčių. Pradėta įgyvendinti 18 projektų, iš jų pagal veiklos sritis:

- kaimo vietovių svarbių statinių statyba, rekonstravimas, remontas – 14;
- rekreacinės teritorijos infrastruktūros atnaujinimas pritaikant visuomenės poreikiams – 4.

Antrajam vietos projektų paraiškų teikimo kvietimui pasirinkta taip pat pirmoji priemonė, nes jos yra panašios apimties ir pobūdžio. Šios priemonės veiklos sritys taip pat yra labai svarbios VVG teritorijos gyventojams, todėl jas planuota įgyvendinti kuo anksčiau, kad tikėtini rezultatai kuo greičiau pasiektų naudos gavėjus.

2012 m. balandžio 2 d. pakviestas *trečias kvietimas* vietos projektų paraiškom teikti pagal visas tris priemones, gauta 21 paraiška, iš jų 1 paraišką atsiėmė pats pareiškėjas, 2 paraiškos buvo atmestos projekto vertinimo metu. 2012 m. lapkričio 12 d. ir gruodžio 10 d. buvo patvirtinta 18 vietos projekto paraiškų VVG „Radviliškio lyderis“ valdybos vietos projekto atrankos posėdžio protokolu. Iš jų pagal priemones: „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ patvirtinti 13 projektų, o „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ 5 vietos projektai. Trečiajam vietos projektų kvietimui pasirinktos antrosios priemonės veiklos sritys.

2013 m. sausio 7 d. pasirašyta 18 vietos projekto vykdymo sutarčių. Pradėti įgyvendinti 13 projektų pagal priemones: „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“, 4 projektai pagal „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ ir 1 projektas pagal „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“. Tais pačiais metais sausio 28 dieną buvo pakviestas *ketvirtas kvietimas* vietos projekto paraiškoms teikti pagal strategijos priemones: „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ bei „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“, gauta 15 paraiškų. Visos jos patvirtintos birželio 3d. ir liepos 10 d. valdybos vietos projekto atrankos posėdžio protokolu. Iš jų pagal priemones: „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ 12 vietos projektų, o pagal „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ 3 vietos projektai. Rugpjūčio 2 d. pasirašytos sutartys vietos projektams įgyvendinti.

2013 m. birželio 18 d. pasirašytas tarptautinio bendradarbiavimo protokolas su Lenkijos VVG „Puszcza Kocienicka“, o liepos mėn. pasirašyta tarptautinio bendradarbiavimo sutartis.

Buvo numatyta, kad įgyvendinus strategiją bus pasiekti strategijos rezultatai, kurie gali būti įvertinti matavimo rodikliais, pateiktais 2.2.5. lentelėje.

2.2.5. lentelė

Strategijos priemonių įgyvendinimo rodikliai

Strategijos priemonė	***Įgyvendinimo rodikliai***	***Tikslas***	***Pasiekta***
Kaimo atnaujinimas ir plėtra	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdomi projektai, skaičius.	14	48*
	Paremtų kaimo atnaujinimo projektų skaičius.	14	48*
	Rekonstruotų visuomenės paskirties pastatų skaičius.	4	27

2.2.5. lentelės tęsinys 57 psl.

2.2.5. lentelės tęsinys

Strategijos priemonė	*Įgyvendinimo rodikliai*	*Tikslas*	*Pasiekta*
Kaimo atnaujinimas ir plėtra	Kaimų (kaimo vietovių), kuriose vykdomi projektai, skaičius.	14	48*
	Paremtų kaimo atnaujinimo projektų skaičius.	14	48*
	Rekonstruotų visuomenės paskirties pastatų skaičius.	4	27
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo paveldų objektų skaičius.	1	1
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo paveldų objektų skaičius.	1	1
	Atnaujintų ir išsaugotų kaimo kraštovaizdžio komponentų ir visuomenės paskirties erdvių skaičius.	1	19
	Kaimo gyventojų, kurie naudojasi projektų rezultatais, skaičius (procentais nuo visų VVG teritorijos gyventojų).	65%	92 % **
Parama verslo kūrimui ir plėtrai	Paremtų projektų skaičius.	3	4
	Paremtų projektų, kuriuos įgyvendina moterys, skaičius.	1	0
	Sukurtų darbo vietų vyrams skaičius.	1	1
	Sukurtų darbo vietų moterims skaičius.	1	2
Kaimo turizmo veiklos skatinimas	Paremtų projektų skaičius.	3	4
	Sukurtų darbo vietų vyrams skaičius.	1	0
	Sukurtų darbo vietų moterims skaičius.	1	0

* Iš jų 20 bus įgyvendinta iki metų pabaigos. ** Iš jų 27 % bus pasiekta iki metų pabaigos.
Šaltinis: Sudaryta pagal VVG „Radviliškio lyderis“ 2011, 2013 metų veiklos ataskaitas.

Rengiant strategiją buvo planuota, kad pagal priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ kaimo atnaujinimo projektų bus paremta 14, tačiau 28 projektai jau yra įgyvendinti, o dar 20 jų bus įgyvendinti iki metų pabaigos. Buvo siekiama rekonstruoti 14 visuomenės paskirties pastatų, tačiau ir šis rodiklis buvo viršytas – rekonstruoti 27 pastatai. Rodiklis - „atnaujintų ir išsaugotų kaimo kraštovaizdžio komponentų ir visuomenės paskirties erdvių skaičius“ taip pat buvo žymiai viršytas – atnaujinta 19. Strategijos priemonėse „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ ir priemonėje „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ rodiklių nepavyko žymiai viršyti, nes abejose priemonėse buvo siekiama, kad bus paremta po 3 projektus, tačiau pavyko pasiekti po 4 projektus.

Palyginus planuotus bei įgyvendintus strategijos rodiklius, galima daryti išvadą, kad VVG „Radviliškio lyderis“ įvykdė viską, kas buvo užsibrėšta, išskyrus šiuos rodiklius: „paremtų projektų, kuriuos įgyvendina moterys, skaičius“, „sukurtų darbo vietų vyrams skaičius“, ir „sukurtų darbo vietų moterims skaičius“. Šiems rodikliams užsibrėžtų tikslų įgyvendinti nepavyko. Tačiau dauguma rodiklių buvo viršyti. VVG priėmė sprendimą finansuoti 56 projektus, tai yra 42 projektais daugiau, nei buvo planuota rengiant VPS.

2.2.6. lentelė

VVG „Radviliškio Lyderis“ strategijos turinio struktūros analizė

Strategijos struktūros elementai	***Analizės rezultatas***
Strateginė tema	Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse
Strategijos apimtis	85 psl., nėra priedų.
Bendra struktūra (skyrių ir poskyrių santykis)	Strategiją sudaro santrauka ir šie skyriai: VVG ir jos veiklos organizavimo aprašymas; VVG teritorijos situacijos ir poreikių analizės aprašymas; VVG teritorijos plėtros vizija, prioritetai, priemonės ir veiklos sritys; strategijos įgyvendinimo planas; strategijos naujoviškumo, daugiasekoriškumo aprašymas; strategijos atitikties EB horizontaliosioms sritims aprašymas; strategijos suderinamumo ir apildomumo KPP, kitiems nacionaliniams ir EB dokumentams aprašymas; planuojami strategijos viešinimo veiksmai.
Rengėjų grupės dydis ir sudėtinės dalys	Strategiją parengė Radviliškio rajono VVG partnerystės grupės valdyba, sudaryta iš 27 žmonių.
Strateginiai veiksmai rengimui ir įgyvendinimui, reikalingi finansiniai ištekliai	Atlikus VVG „Radviliškio lyderis“ teritorijos socialinės – ekonominės situacijos analizę, SSGG analizę, gyventojų apklausos duomenų analizę ir konsultuojantis su jais bei išanalizavus kaimo gyventojų poreikius ir numačius VVG teritorijos viziją suformuoti šie strategijos prioritetai: fizinės ir socialinės kaimo infrastruktūros gerinimas, alternatyvių pajamų šaltinių kaime kūrimas. Rengiant strategiją buvo remtasi socialine – ekonomine vietos situacijos analize, buvo atlikta gyventojų poreikių analizė, suformuluotos vizija ir misija, nustatytos vertybės ir darbo principai, identifikuoti veiklos prioritetai, tikslai ir priemonės. Taip pat į strategijos įgyvendinimą buvo siekiama įtraukti bendruomenę. Atliekama startegijos įgvendinimo priežiūra ir vertinimas. Strategijai įgyvendinti reikalinga suma 9590,00 tūkst. Lt. Planuojama, kad strategijai skirtos paramos lėšos bus panaudojamos taip: 15,03% strategijos įgyvendinimo administravimo išlaidoms, o 84,97% lėšų – vietos projektams įgyvendinti
Asmenys, atsakingi už stebėseną, strategijos įgyvendinimo kontrolė	Vietos plėtros strategijos vykdytojas yra VVG „Radviliškio lyderis“. Strategijos įgyvendinimo priežiūrą atliks VVG valdymo organas, turintis sprendimų priėmimo teisę – visuotinis narių susirinkimas. Strategijos įgyvendinimo metu bus samdomi strategijos administracijos ir finansų vadovai, kurie bus atrinkti taip, kad būtų užtikrinti pakankami administraciniai, metodiniai ir finansų valdymo gebėjimai vykdyti strategiją ir administruoti viešąsias lėšas.
Situacijos analizės ir gyventojų poreikių tyrimo metodai	Atlikta statistinė situacijos analizė, siekiant išsiaiškinti VVG teritorijoje gyvenančių žmonių poreikius ir įtraukti į strategijos rengimą atlikta anketinė apklausa. Atlikta gyventojų poreikių, VVG teritorijos SSGG analizė.
Strategijos įgyvendinimas ir valdymas	Planuota, kad strategija bus įgyvendinama 2009-2013 m., t.y. per 5 metus. Visą strategijos įgyvendinimą galima suskirstyti į šiuos etapus: parengiamieji strategijos įgyvendinimo darbai, pirmosios priemonės veiklos sričių įgyvendinimas, antrosios ir trečiosios priemonės veiklos sričių įgyvendinimas ir baigiamieji strategijos įgyvendinimo darbai. Strategijos įgyvendinimo sprendimus priima valdyba, jei vadovauja pirmininkas. Strategijos įgyvendinimo priežiūrą atliko visuotinis narių susirinkimas.
Laukiami rezultatai	Įgyvendinus kaimo plėtros strategiją „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ galima pagrįstai tikėtis, kad ne tik pagerės kaimo gyventojų gyvenimo kokybė, pagražės kaimų aplinka, bus teikiamos įvairesnės paslaugos, bet kaimo gyventojai įgaus naudingų žinių ir įgūdžių, kaip organizuoti verslą. Planuojami pasiekti rezultatai siejami su: viešosios infrastruktūros sutvarkymu ir (arba) sukūrimu; kaimo vietovei svarbių statinių statyba, rekonstravimu, remontu; nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymu ir tvarkyba, religinių objektų remontu; rekreacinės teritorijos infrastruktūros atnaujinimu pritaikant visuomenės poreikiams; tradicinių amatų puoselėjimu; amatų centrų kūrimu; verslo kūrimu kaimo vietovėse; paslaugų kaimo gyventojams teikimo plėtra; kaimo turizmo skatinimu bei stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimu ir plėtra.

Šaltinis: adaptuota pagal Tamošiūnas, Liubomirskienė, 2009, p. 124; Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ (2008).

Galima teigti, jog strategijos turinys atitinka strategijos rengimo metodikas. Jame nustatyti šie etapai: VVG teritorijos situacijos ir poreikių analizė, atlikus VVG teritorijos gyventojų apklausos rezultatų analizę bei konsultuojantis su jais buvo suformuotos VVG teritorijos plėtros vizija ir misija, atlikus VVG „Radviliškio lyderis“ teritorijos socialinės – ekonominės situacijos analizę, SSGG analizę, gyventojų apklausos duomenų analizę ir konsultuojantis su jais bei išanalizavus kaimo gyventojų poreikius ir numačius VVG teritorijos viziją yra formuojami strategijos prioritetai, nustatyti strateginiai poreikiai ir kryptys, suformuluotos priemonės ir veiksmai, numatyta strategijos įgyvendinimo ir kontrolės sistema, numatyti finansiniai ištekliai nustatytoms priemonėms įgyvendinti.

Galima daryti prielaidą, jog strategija yra visiškai orientuota ir atitinka vietos gyventojų poreikius. Strategijoje iškelti 6 strateginės svarbos tikslai, numatyti 3 uždaviniai jiems įgyvendinti. Numatytos strategijos įgyvendinimo, finansų valdymo ir kontrolės procedūros. Numatyta strategiją įgyvendinti per kaimo bendruomenių projektus ir tikslines programas. Iš strategijos turinio analizės galima nustatyti, jog strategijos įgyvendinime dalyvauja šie subjektai: VVG, konsultantai, kaimo bendruomenių lyderiai (žr. 2.2.4. pav.).

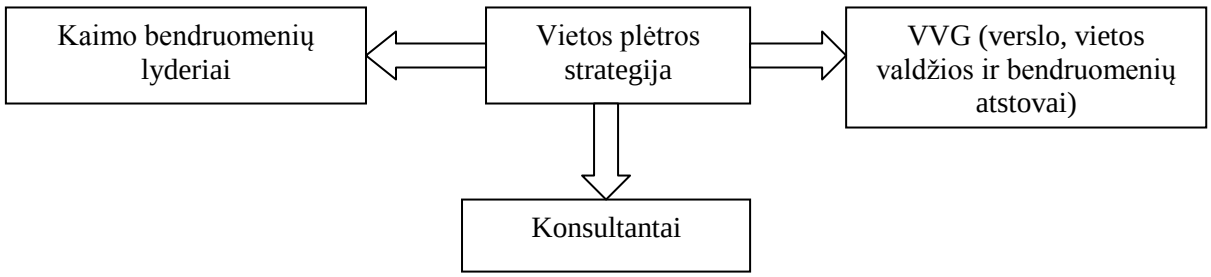

2.2.2. pav. Vietos plėtros strategijos rengimo procese dalyvaujantys subjektai
Šaltinis: adaptuota pagal strategiją „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ (2008).

Atlikta anketinė apklausa, konsultacijos su gyventojais ir bendruomenių atsotvais padėjo išskirti jų teritorijoje esančias problemas ir nustatyti esminius strategijos prioritetus. Pastebėta, jog rengiant strategiją buvo išlaikytas partnerystės principas „Iš apačios į viršų“, kuris garantuoja viešą interesą. Tam, kad būtų išskirtos ir tinkamai suformuluotos kaimų bendruomenių problemos bei esminiai strategijos prioritetai, nuo pat strategijos rengimo pradžios buvo nuolat bendraujama ir konsultuojamasi su vietos gyventojais bei jos teritorijoje veikiančiomis įvairiomis organizacijomis, bendruomenių atstovais.

Vietos veiklos grupės „Radviliškio lyderis“ veiklos vertinimas proceso aspektu

Vertinant VVG veiklą *proceso vertinimo aspektu* siekiama išsiaiškinti, kaip sekasi organizuoti VVG darbą naudojant turimus išteklius, ir kokie VVG atliktos veiklos mastai. Šis vertinimo aspektas naudojamas nuveiktų VVG darbų, įnicijuojant ir įgyvendinant įvairius projektus,

apimtį ir visų procesų eigos sklandumą nusakančiais rodikliais, analizuojant, ar pavyksta laiku panaudoti turimas lėšas, bendradarbiavimo organizacijos viduje ir su socialiniais – ekonominiais partneriais kokybę, vadybinius ir administracinius gebėjimus, valdant turimus žmogiškuosius, finansinius ir materialius išteklius (Leader metodo įgyvendinimo..., 2008).

Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo kokybiniai rodikliai pateikiami 2.2.7. lentelėje.

2.2.7. lentelė

Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo kiekybiniai rodikliai

Rodikliai		Baziniai metai (2011)	Vertinamieji metai (2013)
1	Vietos plėtros projektų pareiškėjų parengtų projektų paraiškų skaičius	1	21
2.	Vykdytų projektų skaičius	1	21
3.	Vykdytų tarptautinio bendradarbiavimo projektų skaičius	0	2
4.	Vykdytų tarpteritorinio bendradarbiavimo projektų skaičius	1	0
5.	Visuomenei skirtų renginių skaičius	7	9

Šaltinis: sudaryta pagal VVG „Radviliškio lyderis“ 2011, 2013 metų veiklos ataskaitas.

Baziniais metais pasirinkti 2011 metai todėl, kad šiais metais tik prasidejo projektų įgyendinimas, o vertinamaisias pasirinkti 2013 metai, nes tų metų projektų įgyvendinimas yra visiškai užbaigtas. Galima daryti išvadą, jog pasikeitimas lyginant su baziniais metais yra labai ryškus: baziniais metais buvo parengtas ir vykdytas tik 1 projektas, o tuo tarpu 2013 metais – 21 projektas. Šie rodikliai rodo, kad VVG puikiai sekėsi skatinti jos teritorijoje gyvenančių žmonių iniciatyvas, imtis su kaimo raida susijusių projektų. 2013 metais buvo vykdomi 2 tarptautinio bendradarbiavimo projektai su užsienio VVG, kai tuo tarpu 2011 metais jų nebuvo. Pirmasis tarptautinis projektas - „Pietų Mozovija – R/R. kooperacija‘‘ buvo vykdomas su Lenkijos VVG „Puszcza Koznienicka“, čia buvo pasirašyta trišalė sutartis, kurią pasirašė Raseinių krašto bendrija, „Radviliškio lyderis“, ir Lenkijos VVG. Antrasis tarptautinio bendradarbiavimo projektas - „Nuo Baltijos iki Juodosios jūros – bendradarbiavimo iniciavimas kaimo plėtros srityje“ taip pat buvo vykdomas „Radviliškio lyderio“ ir Raseinių VVG kartu su Ukrainos visuomenine organizacija „Konkurencingos teritorijos“. Baziniais, (2011) metais buvo vykdomas vienas tarpteritorinis projektas su VVG „Pakruojo rajono partnerystė“, kuri buvo projekto koordinatorė, o Radviliškio VVG partneriai. Tuo tarpu 2013 metais tokių projektų nebuvo. Visuomenei skirtų renginių skaičius taip pat išaugo, baziniais metais buvo surengti 7 visuomenei skirti renginiai (4 konferencijos ir 3 informaciniai renginiai), o 2013 metais – 9 renginiai (5 konferencijos, 2 informaciniai renginiai ir 2 amatų mugės).

Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo kokybiniai rodikliai pateikiami 2.2.8. lentelėje.

2.2.8. lentelė

Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo kokybiniai rodikliai

Rodikliai		Balai, vertinant 5 balų skalėje
1.	Žmogiškųjų išteklių organizavimo ir koordinavimo kokybė organizacijoje VVG narių nuomone.	4
2.	Finansinių išteklių administravimo kokybė organizacijoje VVG narių nuomone.	4
3.	VVG narių, atstovaujančių viešąjį ir privatų sektorių, bendradarbiavimo organizacijos viduje kokybė VVG narių nuomone.	4
4.	VVG bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis kokybė VVG narių nuomone.	4

Šaltinis: sudaryta pagal: Leader metodo įgyvendinimo Lietuvoje optimizavimas, (2008) ir VVG „Radviliškio lyderis“ 2011, 2013 metų veiklos ataskaitas.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kaip informantai vertina VVG veiklos proceso vertinimo kokybinius rodiklius. Atskleista, kad VVG vadovybės gebėjimą organizuoti ir koordinuoti žmogiškuosius išteklius informantai vertina 4 balais. Jie teigia, kad darbo pasidalijimas VVG yra aiškus, bet kyla kai kurių problemų derinant veiksmus tarpusavyje. Turimų finansinių išteklių administravimą, atsižvelgiant į lėšų panaudojimo efektyvumą, proceso skaidrumą ir atitikimą įvairiems normatyviniams dokumentams, informantai įvertino 4 balais (gerai). Informantai išskyrė, kad VVG narių, kurie atstovauja viešąjį ir privatų sektorių bendradarbiavimo kokybė yra gera (4 balai) ir jų bendradarbiavimo koybė beveik atitinka jų lūkesčius (4 balai). Apibendrinant galima teigti, jog VVG proceso vertinimo kokybiniai rodikliai yra vertinami gerai.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, informantų (administracijos, bendruomenių, seniūnijų bei verslo atstovų) nuomonę apie tai, kaip ir kokiu lygiu VVG „Radviliškio lyderis“ įgyvendina Leader metodo principus. Atliktas pusiau struktūrizuotas informantų interviu atskleidė, kad visos šios grupės principų įgyvendinimą vertina skirtingai (žr 2.2.9. lentelę).

2.2.9. lentelė

Informantų Vietos veiklos grupės „Radviliškio lyderis“ Leader metodo principų įgyvendinimo vertinimas

Leader principai	*Vertinimas*			
	Administracijos atstovai	Bendruomenių atstovai	Seniūnijų atstovai	Verslo atstovai
Partnerystė	vidutinis lygis	aukštas lygis	vidutinis lygis	vidutinis lygis
Strategijos rengimas „iš apačios į viršų“	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis
Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis
Naujoviškumas	vidutinis lygis	vidutinis lygis	vidutinis lygis	vidutinis lygis
Integruota ir daugiasektorinė veikla	vidutinis lygis	vidutinis lygis	vidutinis lygis	vidutinis lygis
Darbas tinkle	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis
Bedradarbiavimas	vidutinis lygis	aukštas lygis	aukštas lygis	aukštas lygis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tyrimo metu atskleista, kad administracijos, seniūnijų bei verslo atstovai principo „partnerystė“ įgyvendinimą Radviliškio rajone vertina vidutiniu lygiu. Informantai išskyrė, kad bendradarbiavimas tarp bendruomenių, vietos valdžios bei verslo atstovų turėtų būti glaudesnis. (*„Norėtųsi, kad verslo atsovai siektų glaudesnės partnerystės, bendradarbiavimo, nes šiuo metu jie tik padaro tai, kas jiems priklauso, didelės iniciatyvos dėl glaudesnio bendradarbiavimo iš jų pusės nėra.“*(I7)). Tačiau bendruomenių atstovai pabrėžė, kad VVG „Radviliškio lyderis“ šį principą įgyvendina akštu lygiu: *„VVG komanda suburta darni, organizuotai veikianti, aiškus darbo pasidalijimas, tarpusavio supratimas.“ (I6).*

Principą „Iš apačios į viršų“ visi informantai vertina vienodai – aukštu lygiu. (*„Strategija buvo rengta ir įgyvendinama atsižvelgiant į gyventojų poreikius, buvo atlikta jų poreikių analizė, taip pat buvo nuolat konsultuojamasi su jais“. (I2). „Šis principas įgyvendintas gana sėkmingai, nes buvo daromos gyventojų apklausos, buvo tartasi su jais, klausta jų nuomonės. Sakyčiau, kad kaimo gyventojai ir bendruomenės buvo pakankamai aktyvios“. (I5)).* Taigi, galima daryti išvadą, kad šis principas tikrai buvo įgyvendintas aukštu lygiu.

Informantų nuomonė dėl principo „Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija“ taip pat sutapo. Šio principo įgyvendinimą jie vertina aukštu lygiu. *(„Atlikome ir teritorijos SSGG analizę. Be to, sprendimai buvo priimti atsižvelgiant į vietovės ypatumus, būklę, išteklius bei poreikius. (I1)“Bendruomenės sprendė problemas ir įgyvendino projektus būtent jų vietovės išskirtinumui“. (I4). „Projektas paskatino teigiamus pokyčius projekto teritorijoje,įgyvendinus strategiją situacija vietovėje pasikeitė.(I2)).*

Vidutiniu lygiu buvo įvertintas „Naujoviškumo“ principas. Informantai pabrėžė, kad rengiant ir įgyvendinant strategiją šis principas nebuvo tinkamai įgyvendintas, nes buvo pasirinktos visai kitos veiklos. *(„Įgyvendinant strategiją najovių diegimo nelabai būta, kadangi projektai buvo sukoncentruoti į statybas, infrastruktūrą, per mažai dėmesio buvo skiriama kaimo gyventojams sukurti naujas veiklas ar paslaugas. (I1)).*

„Integruotos ir daugiasektorinės veiklos“ principo įgyvendinimą Radviliškio rajone informantai įvertino vidutiniu lygiu. VVG rengiama vietos plėtros strategija turėtų sujungti daugiau ekonomikos, socialinio, kultūros sveikatos apsaugos ir aplinkos sektorių veiklų.: *„VVG veikloje dalyvauja įvairios bendruomenių grupės“. (I1). „Vykdyti projektai apima įvairių sektorių veiklas, tačiau reikėtų, kad jų apimtis būtų didesnė“. (I4).*

Vertinant principą „Darbas tinkle“ informatai nurodė, kad šis principas yra įgyvendintas auktšu lygiu. Atskleista, kad rezultatų, patirties bei žinių sklaida yra aktyvi ir efektyvi. *(„Tinklas vienija ir atstovauja visas VVG, jo pagalba galime keistis patirtimi, apibendrinti problemas, ieškoti būdų jas spręsti“. (I3). Darbas tinkle skatina bendradarbiaujant su kitomis VVG siekti bendro tikslo*

– darnios kaimo plėtros (I2). „Darbas tinkle leido bendrauti ir bendradarbiauti su įvairiomis organizacijomis, pasidalinti patirtimi ne tik su artimiausiais kaimynais, bet ir apsilankyti su pažintiniais vizitais respublikos ir užsienio organizaciose“. (I4))

„Bendradarbiavimo“ principo įgyvendinimą administracijos atsovai įvertino vidutiniu lygiu. Informantų nuomone, reikia, kad bendradarbaivimas tiek su šalies, tiek su užsienio VVG ir kitomis organizacijomis būtų efektyvesnis: *„Nors mūsų VVG bendradarbiauja tiek su šalies, tiek su užsienio VVG ir kitomis organizacijomis, mano nuomone šis bendradarbiavimas galėtų būti efektyvesnis“. (I1).* Tačiau kiti informantai šo principo įgyvendinimą įvertino aukštu lygiu. *(„VVG „Radviliškio lyderis“ aktyviai plėtoja tiek tarpteritorinį, tiek tarptautinį bendradarbiavimą, kurio metu imamasi bendro projekto. (I6). „Bendradarbiaujant su kitais partneriais lankomės vieni pas kitus, semiamės, dalinamės patirtimi, kartu įgyvendiname bendrus projektus. (I2)).*

Teorinėje darbo dalyje buvo atskleista, kad visi Leader metodo elementai yra neatsiejami vieni nuo kitų, jie papildo vieni kitus ir naudingai sąveikauja didindami kaimo vietovių galimybes spręsti savo problemas. Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kaip informantų nuomone, VVG „Radviliškio lyderis“ įgyvendina šiuos principus (žr. 2.2.10. lentelę).

2.2.10. lentelė

Informantų nuostatos apie Leader metodo principų įgyvendinimą Radviliškio rajone

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Partnerystės principas	Sujungti trys partneriai: valdžios, bendruomenių bei verslo atstovai	*„VVG yra sudaryta iš skirtingų vietos partnerių – vietos valdžios, vietos bendruomenių bei verslo atstovų“. (I1).*
	Partnerių veiklos sujungtos bendram tikslui	*„VVG pagrindas yra vietos bendruomenių, verslo bei valdžios atstovų partnerystė, kuri sukurta bendram tikslui - efektyviai atstovauti bendruomenių interesus, užtikrinti pokyčių organizavimą ir įgyvendinimą bei kaimo gyventojų socialinių ir ekonominių poreikių patenkinimą“. (I5).*
	VVG komanda darni ir organizuota	*„VVG komanda suburta darni, organizuotai veikianti, aiškus darbo pasidalijimas ir tarpusavio supratimas.“ (I7).*
Strategijos rengimas „iš apačios į viršų“	Atliktas gyventojų poreikių ir galimybių tyrimas bei analizė	*„Šiuo strateginiu laikotarpiu šis principas įgyvendintas, nes plėtros procesą inicijavo patys gyventojai, o strategija parengta ir įgyvendinta taip, kad geriausiai atitinka gyventojų poreikius. Siekiant nustatyti strategijos kryptis buvo atlikta gyventojų apklausa“. (I2).*
	Strategija atitiko gyventojų poreikius	
	Plėtros procesas inicijuotas pačių gyventojų	
	Vietos gyventojų dalyvavimas	*„Vietos gyventojai dalyvavo nustatant jų poreikius, rengiant ir įgyvendinant strategiją“. (I3).*

2.2.10. lentelės tęsinys 64 psl.

2.2.10. lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija	Problemų sprendimas skirtas būtent šios vietovės išskirtinumui Teigiami pokyčiai teritorijoje	*Strategija buvo rengiama ir įgyvendinama teritorijos išskirtinumui ir konkurencingumui palaikyti“. (I6).* *„Įgyvendinus strategiją situacija vietovėje pagerėjo“. (I1).*
Naujoviškumo principas	Naujų mokslinių priemonių naudojimas, siekiant nustatyti projekto dalyvių idėjas bei poreikius Inovatyvines veiklos rekonstruotuose pastatuose Įrengtos, rekonstruotos poilsio zonos, žaidimų aikštelės	*„Atlikta SSGG analizė, alternatyvų kūrimui naudoti šie metodai: „smegenų ataka“, „analogijų paieška“ ir kt.“. (I1).* *„Įgyvendinant strategiją buvo sutvarkyti bendruomenių namai, pastatai, atnaujintos viešosios erdvės“ kurios bus pritaikytos imtis naujovių diegimo, mažais žingsniais verslumo link.(sulčių spaudimo, žolelių auginimo ir t.t.)“. (I2).* *„Įrengus poilsio zonas, žaidimų aišteles kaimo gyventojai turi galimybę turiningai praleisti laisvalaikį”. (I5).*
Integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas	Kaimo gyventojų poreikių patenkinimas	*„Įgyvendinant strategiją buvo užtikrintas kai kurių kaimo gyventojų poreikių patenkinimas, kuris teigiamai paveikė kai kurias kaimo gyvenimo sritis: sveikatos apsaugą, kultūrą, švietimą, socialinę atskirtį ir kt.“. (I2).*
Darbas tinkle	Rezultatų, patirties bei žinių dalijimasis	*„Bendradarbiaujant su kitomis VVG, kaimo vietovėmis, administravimo institucijomis ir organizacijomis keičiamės rezultatais, patirtimis bei žiniomis“. (I1).*
Bendradarbiavimo principas	Bendradarbiavimas su vietos partneriais Vykdomas tarpteritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas	*„VVG aktyviai bendradarbiauja tiek su vietos partneriais – verslo, vietos valdžios ir bendruomenių atstovais“. (I7).* *„Bendradarbiaujame su kitomis šalies VVG (Pakruojo, Pasvalio, Šiaulių, Raseinių, Kelmės, Šiaulių) kartu vykdome projektus, dalijamės patirtimi, informacija, sprendžiame kartu problemas“. Taip pat bendradarbiaujame tarptautiniku mąstu su Lenkijos, Latvijos, Ukrainos VVG“. (I2).*

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Tyrimas atskleidė, kad „Partnerystės“ principas Radviliškio rajone yra įgyvendinimas į strategijos rengimą ir įgyvendinimą įtraukiant skirtingus (valdžios, bendruomenių bei verslo) atstovus. (*„VVG yra sudaryta iš skirtingų vietos partnerių – vietos valdžios, vietos bendruomenių bei verslo atstovų“. (I1).* Principą „iš apačios į viršų“ VVG „Radviliškio lyderis“ įgyvendino suteikdama galimybę vietos organizacijoms ir gyventojams dalyvauti formuojant ir įgyvendinant vietos politiką, taip pat dalyvauti priimant sprendimus, kurie tiesiogiai lemia jų gyvenimo gerovę. „Į vietovę orientuotos vietos plėtros strategijos“ principo įgyvendinimas buvo paremtas vietovės problemų sprendimu ir teigiamais pokyčiais teritorijoje. „Naujoviškumo“ principas įgyvendintas naujų mokslinių priemonių, siekiant nustatyti gyventojų poreikius, naudojimu, pradedamomis

įgyvendinti inovatyvinėmis veiklomis rekonstruotuose pastatuose ir viešųjų erdvių sutvarkymu ar sukurimu. „Integruotos ir daugiasektorinės veiklos“ principas įgyvendintas patenkinant skirtingų interesų grupių poreikius. (*„Įgyvendinant strategiją buvo užtikrintas kai kurių kaimo gyventojų poreikių patenkinimas, kuris teigiamai paveikė kai kurias kaimo gyvenimo sritis: sveikatos apsaugą, kultūrą, švietimą, socialinę atskirtį ir kt.“. (I2).* Įgyvendinant principą „Darbas tinkle“ buvo vykdomas patirties, rezultatų bei žinių dalijimusi su kitomis šalies VVG ir organizacijomis. „Bendradarbiavimo“ principas įgyvendinamas bendradarbiaujant tiek su vietos partneriais, tiek vykdant tarpteritorinį ir tarptautinį bendradrabiavimą.

Galima daryti išvadą, kad nuoseklus Leader metodo principų įgyvendinimas padeda VVG „Radviliškio lyderis“ sukurti pridėtinę vertę ir užtikrina kaimo gyventojų ir jų organizacijų įsitraukimą į ateities planavimą, naudingą tarpusavio bendradarbiavimą ir dalijimąsi atsakomybe už savo krašto ateitį. Įgyvendindama šiuos principus VVG „Radviliškio lyderis“ pagerino ne tik savo vietovės įvaizdį, bet ir kaimo žmonių gyvenimo kokybę.

Norint, kad Leader metodo principų įgyvendinimo kokybė bėgant laikui gerėtų, svarbu išsiaiškinti, kas trukdo pasiekti geresnių rezultatų, susijusių su Leader principų igyvendinimu. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad labiausiai Leader principų įgyvendinimą Radviliškio rajone riboja tam tikri veiksniai, kurie pateikti 2.2.11. lentelėje.

2.2.11. lentelė

Informantų nuostatos apie Leader metodo principų įgyvendinimo trukdžius

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Partnerystės principas	Nepakankamai glaudi partnerystė	*„Norėtųsi, kad iš verslo atstovai aktyviau įsitrauktų į VVG veiklą ir kad iš jų pusės būtų didesnė iniciatyva bendradarbiavimui“. (I7).*
Strategijos rengimas „iš apačios į viršų“	Nepakankamas gyventojų aktyvumas	*„Siekiant, kad šis principas būtų įgyvendintas reikėjo daug pastangų įtraukiant bendruomenes į plėtros procesą, nes gyventojai buvo ganėtinai pasyvūs“. (I2).*
	Nepakankama projektinė patirtis ir verslumo gebėjimų stoka	*„Nors bendruomenėms rengiant projektus buvo teikiama visapusiška pagalba, tačiau tapo akivaizdu, kad joms trūksta projektinės patirties, bei verslumo gebėjimų. To priežastis gali būti motyvacijos trūkumas“. (I6).*
Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija	Nepakankamas teritorijos tapatumo išryškinimas	*„Mano nuomone, identifikuojant teritorijos konkurencingumą nepakankamai atsižvelgta į vietos privalumus, žmogiškąjį ir socialinį kapitalą bei gamtinius išteklius“. (I7).*
	Nepakankamas vietovės įvaizdžio formavimas	*„VVG turėtų daugiau dėmesio skirti savo teritorijos įvaizdžio formavimui, atskleidžiant teritorijos išskirtinumą, nes tik tada teritorija įgys konkurencinį pranašumą“. (I3).*

2.2.11. lentelės tęsinys 66 psl.

2.2.11. lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Naujoviškumo principas	Gyventojai ir bendruomenės vengia najovių Naujovių diegimas pasireiškė tik remontuojamais pastatais Vietos plėtros strategija per siaurai apėmė kitas veiklos sritis Rengiant strategiją pasirinkta ne ta kryptis	*„Bijo bendruomenės naujovių, sunkiai jas priima, todėl sunku šį principą įgyvendinti“. (I6).* *„Šis principas mažai išnaudotas, nes įgyvendinant strategiją nebuvo sukurtų naujų paslaugų kaimo gyventojams ar inicijuotos naujos veiklos. Daugiausiai buvo rekonstruojami pastatai“. (I2).* *„Rengiant ir įgyvendinant strategiją per siaurai buvo apimtos kitos veiklos sritys: verslumas, socialinė atskirtis“. (I1).* *„Pasirinkta ne ta kryptis, rengiama strategija buvo orientuota į pastatų rekonstravimą, infrastruktūrą“. (I4).*
Integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas	Menkas skirtingų interesų grupių problemų sprendimas	*„Nors strategijos įgyvendinimas teigiamai paveikė kai kurias kaimo gyvenimo sritis, norėtųsi, kad būtų įtraukiama jaunimo užimtumo skatinimas, sveikatingumas, nusikalstamumo mažinimas ir t.t.“ (I3).*
Darbas tinkle	Ne pakankamai aktyvus dalijimasis patirtimi, rezultatais, žiniomis	*„Kai kurios VVG ir organizacijos nenoriai įsitraukia į dalijimąsi patirtimi, rezultatais, žiniomis“. (I7).*
Bendradarbiavimo principas	Per mažai bendradarbiavimo projektų	*„Nors bendradarbiaujame tiek su šalies, tiek su užsienio VVG, organizacijomis, tačiau mažai imamės bendrų projektų. Norėtųsi, kad kartu vykdomų projektų skaičius būtų kelis kartus didesnis“. (I4).*

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Atliktas tyrimas atskleidė, kad įgyvendinant Leader metodo principus yra susiduriama su ne mažai problemų. Įgyvendinant „Partnerystės“ principą informantai pastebi nepakankamai glaudžią partnerystę, kuri sąlygoja efektyvų problemų sprendimą. Jų teigimu VVG veikloje trūksta didesnio verslo atstovų įsitraukimo. (*„Norėtųsi, kad iš verslo atstovai aktyviau įsitrauktų į VVG veiklą ir kad iš jų pusės būtų didesnė iniciatyva bendradarbiavimui“. (I7)).*

Analizuojant principo „„iš apačios į viršų” įgyvendinimą pastebimas nepakankamas gyventojų aktyvumas rengiant ir įgyvendinant strategiją, nepakankama projektinė patirtis bei verslumo gebėjimų stoka (*„Siekiant, kad šis principas būtų įgyvendintas reikėjo daug pastangų įtraukiant bendruomenes į plėtros procesą, nes gyventojai buvo ganėtinai pasyvūs“. (I2).*

Įgyendinant principą „Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija“ pagrindiniai trukdžiai, informantų teigimu yra nepakankamai išryškintas teritorijos tapatumas bei vietovės įvaizdžio formavimas. Jų teigimu reikia daugiau dėmesio skirti vietovės konkurencingumui užtikrinti.

Tyrimas atskleidė, kad informantai vertindami „Naujoviškumo“ principo įgyvendinimą išreiškė kritišką nuomonę įgyvendintų projektų novatoriškumo atžvilgiu. Svarbiausias veiksnys, ribojantis efektyvų „Naujoviškumo “ principo įgyvendinimą, informantų nuomone yra tai, kad bendruomenės, gyventojai vengia naujovių. Informantų nuomone, todėl šis principas yra įgyvendintas minimaliai, nes rengiant strategiją pasirnkta ne ta kryptis ir daugiausiai buvo

orientuojamasi į pastatų rekonstravimą bei viešųjų erdvių sutvarkymą (*„Pasirinkta ne ta kryptis, rengiama strategija buvo orientuota į pastatų rekonstravimą, infrastruktūrą“. (I4)).*

Įgyvendinant „Integruotos ir daugiasektorinės veiklos“ principą pagrindinė problema – nėra sprendžiamos skirtingų interesų grupių problemos, teigiamai paveikiančios kaimo gyvenimo sritis (sveikatingumą bei užimtumą). (*„Nors strategijos įgyvendinimas teigiamai paveikė kai kurias kaimo gyvenimo sritis, noėtųsi, kad būtų įtraukiama jaunimo užimtumo skatinimas, sveikatingumas, nusikalstamumo mažinimas ir t.t.“ (I3)*.

Siekiant glaudesnio tarpusavio bendradarbiavimo bei efektyvesnio problemų identifikavimo ir jų sprendimų ieškojimo reikia, kad visos Leader grupės, kaimo vietovės, administracijos institucijos ir organizacijos, kurios dalyvauja kaimo plėtroje, noriai ir efektyviai dalintųs patirtimi, rezultatais, žiniomis (*„Kai kurios VVG ir organizacijos nenoriai įsitraukia į dalijimąsi patirtimi, rezultatais, žiniomis“. (I7)).*

„Radviliškio lyderis“ plėtoja ir įgyvendina tiek tarptautinį tiek tarpteritorinį bendradarbiavimą, tokiu būdu VVG dalinasi vietos partnerystės skatinimo, strategijos tobulinimo patirtimi ir pan. Kai kurios VVG teritorijai priklausančios bendruomenės bendradarbiauja ne tik vienos su kitomis, bet ir su užsienio bendruomenėmis dalindamosi naudinga patirtimi. Tačiau informantai teigia, kad efektyviam šio principo realizavimui trukdo tai, kad bendradarbiaujant imamasi per mažai bendrų projektų.

2.3. Leader programos įgyvendinimo Radviliškio rajone tobulinimo galimybės

Leader programos principų įgyvendinimo tobulinimo galimybės yra svarbios siekiant aktyvinti kaimo gyventojus, bendruomenes ir partnerystės organizacijas, skatinti veiklą, inovacijas, stiprinti kaimo vietovių konkurencingumą ir mažinti atotrūkį tarp miesto ir kaimo. Šiame tyrime informantai buvo prašomi pateikti pasiūlymus, kaip būtų galima tobulinti Leader principų įgyvendinimą Radviliškio rajone. Jų pateikti pasiūlymai išdėstyti 2.3.1. lentelėje.

2.3.1. lentelė

Informantų nuomonės apie Leader metodo principų įgyvendinimo tobulinimą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Partnerystės principas	Stiprinti partnerystę tarp valstybinio ir privačiojo sektorių	*„Norėtųsi, kad iš verslo atstovai aktyviau įsitrauktų į VVG veiklą ir kad iš jų pusės būtų didesnė iniciatyva bendradarbiavimui“. (I7).*
Strategijos rengimas „iš apačios į viršų“	Aktyvesnis gyventojų įtraukimas į strategijos kūrimą ir įgyvendinimą	*„Vietos gyventojai turi dalyvauti ne tik kuriant strategiją, bet ir ją įgyvendinant, pildant, jie turėtų padėti vykdyti pasirinktus projektus ir apžvelgti atliktus darbus bei kaupti patirtį ateičiai“. (I1).*
Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija	Aiškiai apibrėžti teritorijos konkurencinius pranašumus	*„Nors rengiant strategiją buvo atlikta vietovės analizė, tačiau nepakankamai aiškiai apibrėžtas vietovės išskirtinumas, konkurenciniai pranašumai“. (I3).*

2.3.1. lentelės tęsinys 68 psl.

2.3.1. lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Naujoviškumo principas	Skatinti ir palaikyti inovacines idėjas Ieškoti daugiau galimybių verslui, naujovėms	*„Įgyvendinant strategiją labai trūko inovacinių idėjų, gyventojai ir bendruomenės vengia naujovių, todėl labai svarbu kitame strateginiame laikotarpyje skatinti ir palaikyti inovacines idėjas, ieškoti galimybių verslo plėtrai bei naujovėms“. (I7).*
Integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas	Sukurti integruotą ir daugiasektorinį startegijos pagrindą	„Strategijoe numatytos veiklos turi turėti integruotą ir daugiasektorinį pagrindą, apimantį kelis veiklos sektorius“. (I1).
Darbas tinkle	Stiprinti ryšius su kitomis ir užsienio VVG, bei kitomis organizacijomis	*„Siekiant dalyvauti patirties mainuose ir ir jos perdavimo procesuose, reikėtų stiprinti bandradarbiavimą su kitomis VVG bei organizacijomis“. (I5).*
Bendradarbiavimo principas	Stiprinti bendradarbiavimą VVG viduje ir su išorės partneriais Rengti daugiau bendradarbiavimo projektų Skatinti bendradarbiavimą su kitomis nacionalinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis	*„Norint pasiekti geresnių rezultatų reikia sudaryti sąlygas glaudesniam VVG narių bei išorės partnerių bendradarbiavimui“. (I6).* *„Nors turime partnerių tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, tačiau bendrų projektų turime ne daug. Bendradarbiavimas labiau pasižymi patirties sklaida“. (I4).* *Siekiant efektyvesnio problemų identifikavimo ir sprendimų ieškojimo, reikia skatinti bendradarbiavimą su kitomis šalies ir užsienio organizacijomis bei kitomis įstaigomis ir organizacijomis Lietuvoje ir užsienyje“. (I6).*

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pastebima, kad nors Leader programos principų įgyvendinimą informantai vertino aukštu arba vidutiniu lygiu, tačiau jų nuomone, tobulėti dar yra kur. Analizuojant principų įgyvendinimo tobulinimo galimybes 7 kategorijoms buvo išskirta iki 3 subkategorijų. Daugiausia dėmesio kitame strateginiame laikotarpyje informantų nuomone, reikėtų skirti inovacijų diegimui, nes šiame laikotarpyje nebuvo į tai orientuojamasi (*„Įgyvendinant strategiją labai trūko inovacinių idėjų, gyventojai ir bendruomenės vengia naujovių, todėl labai svarbu kitame strateginiame laikotarpyje skatinti ir palaikyti inovacines idėjas, ieškoti galimybių verslo plėtrai bei naujovėms“. (I7)).* Kitas svarbus dalykas, kurį informantai išskyrė kaip tobulinimo galimybę yra bendradarbiavimas VVG viduje ir su išorės partneriais, tiek su kitomis nacionalinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis. Informantų tegimu, norint sustiprinti tarpteritorinį ir tarptautinį bendradarbiavimą reikia imtis kuo daugiau bendrų projektų (*Siekiant efektyvesnio problemų identifikavimo ir sprendimų ieškojimo, reikia skatinti bendradarbiavimą su kitomis šalies ir užsienio organizacijomis bei kitomis įstaigomis ir organizacijomis Lietuvoje ir užsienyje“. (I6)).*

Įgyvendinus neurbanizuotų funkcijų sistemą užtikrinamas visavertis gyventojų užimtumas, atsiranda naujų galimybių plėtoti smulkųjį verslą, populiarinti tautos materialinę ir dvasinę kūrybą, didėja kaime sukuriamų prekių ir paslaugų vertė. Ši sistema taip pat leidžia pašalinti ekonominę, kultūrinę ir politinę kaimo gyvenviečių atskirtį bei sudaryti gyventojams sąlygas dalyvauti valstybės valdyme (Jasaitis, 2014).

Tyrimo metu ekspertas įvardino veiksnius, kurie gali būti pritaikyti įgyvendinant šią funkcijų sistemą Radviliškio rajone (žr. 2.3.2. lentelę).

2.3.2. lentelė

Eksperto nuomonė apie Lietuvos neurbanizuotų vietovių funkcijų sistemos įgyvendinimą Radviliškio rajone

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Rezidencinė funkcija	Formuoti naują būsto sampratą	*„Ši funkcija apsprendžia gyvenamosios vietos, būsto, gyvenvietės modernizaciją iš buto daugiabučiame name į nuosavą erdvią sodybą užmiestyje. Įgyvendinant šią funkciją svarbiausia patenkinti vieną iš svarbiausių žmogaus socialinių poreikių – būsto poreikį.“ (E).*
	Keisti Radviliškio rajono strategiją	*„Kadangi Radviliškio rajonas turi eilę gyventojų, kurie siekia įsigyti socialinį būstą, todėl įgyvendinant šią funkciją, visų pirma reikia keisti strategiją – socialinius būstus savivaldybė turėtų suteikti tik tiems gyventojams, kurie negali įsigyti nuosavo būsto dėl sveikatos, amžiaus ir kitų veiksnių.“ (E).*
Diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos funkcija	Keisti požiūrį į kaimiškųjų vietovių vaidmenį	*„Ši funkcija rodo, kad į kaimo vietoves nereikia žiūrėti tik kaip į žemės ūkį, todėl siekiant įgyvendinti šią funkciją, visų pirma, reikia keisti gyventojų požiūrį į kaimiškųjų vietovių vaidmenį.“ (E).*
	Kaimiškosiose vietovėse būtina atkurti buitinio aptarnavimo sistemą, sukuriant visas reikiamas paslaugas kaimo gyventojams	*„Kaimuose būtina plėtoti ne tik žemdirbystę, bet ir kitas ūkio šakas, kurios užtikrintų visų gyventojų poreikių patenkinimą (pramoninės veiklos, buitinių paslaugų teikimą).“ (E).*
	Plėtoti ekonominės veiklos įvairinimą	*„Reikia, kad gyventojai užsiimtų ne tik agrarine, bet ir alternatyvia (neagrarine) veikla šalia savo pagrindinės veiklos.“ (E).*
Relaksacijos ir reabilitacijos funkcija	Diegti sveikos gyvensenos įgūdžius	*„Kadangi žmogui reikalingas poilsis ir jėgų atkūrimas, reikia pasirūpinti, kad gyventojams būtų diegiami sveikos gyvensenos įgūdžiai ir užtikrinta sveikatos apsauga.“ (E).*
	Kurti, sutvarkyti sveikatingumo ir sporto zonas	*„Įgyvendinant šią funkciją reikia, kad būtų tinkamai sutvarkytos poilsio zonos, parkai, vandens telkinių pakrantės gyventojams.“ (E).*
	Keisti požiūrį į poilsio organizavimą	*„Reikia formuoti naujas pramogų gamtoje rūšis ir kurti joms pritaikyta infrastruktūrą. Pramogos gamtoje gali būti įvairios, nuo piligriminio turizmo, jaunimo stovyklaviečių, iki užmiestyje rengiamų švenčių.“ (E).*

2.3.2. lentelės tęsinys 70 psl.

2.3.2. lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Edukacinė (pažinimo ir lavinimo) funkcija	Pažinti gamtos objektų ir reiškinių įvairovę Įgyvendinti žmogaus ir gamtos vienovės principą Plėtoti pažintinę veiklą	*„Įgyvendinant šią funkciją reikia atkreipti žmogaus dėmesį į jo atotrūkį nuo gamtos. Žmogus turi suprasti, kaip funkcionuoja gamta. “ (E).* *„Visapusiškai gamtą galima pažinti tik natūralioje aplikoje, bendraujant su gamta.“ (E).* *„Tiek literatūros ir istorijos, tiek ir daugelio kitų dalykų mokymas turėtų būti neatsiejamas nuo tokių pažintinės veiklos rūšių, kaip kraštotyra, tautosakos rinkimas, ekskursijos, ekspedicijos į užmiesčio vietoves.“ (E).*
Etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcija	Užtikrinti kultūros paveldo objektų apsaugą Rinkti ir puoselėti tautosaką, liaudies dainas, vaizdingus posakius ir kitą žodinė kūrybą Plėtoti kraštotyrinę veiklą Atkurti etnografinius amatus ir tradicinius kaimo verslus Sukurti naujus turistinius maršrutus Nagrinėti ir puoselėti rajono dorovinį paveldą	*„Norint išsaugoti etnografinį ir dorovinį paveldą, labai svarbu yra puoselėti senąsias tradicijas, gerbti ankstesnių kartų dvasinę kūrybą, puoselėti nuoširdų kaimyniską bendravimą, užtikrinti kasdieninę paveldo objektų apsaugą, bei plėtoti kraštotyrinę veiklą, panaudoti rajono istoriją tiek formaliam, tiek neformaliam ugdymui.“ (E).* *„Etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimui didelę riekšmę turi etnografiniai amatai bei tradiciniai kaimo verslai.“ (E).* *„Vietovėje reikia sukurti turistinius maršrutus, kurie padėtų nagrinėti etnografijos, istorijos ir literatūros paveldą.“ (E).* *Labai svarbu yra suprasti, kas yra dorovinis paveldas. Rajono gyventojų bendravimo stilių, gyvenimo būdą, papročius ir tradicijas reikia nagrinėti pasitelkiant švietimo, kultūros įstaigas, religines organizacijas ir žinoma, vietos bendruomenes.“ (E).*
Kraštovaizdžio puoselėjimo ir saugios aplinkos kūrimo funkcija	Tvarkyti ir puoselėti gyvenviečių aplinką, viešasias erdves Šiuolaikinei paskirčiai pritaikyti senuosius dvarus, dvarvietes, nebenaudojamus industrinius objektus Sukurti jaukią ir saugią apliką gyventojams	*„Kiekviena gyvenvietė turi susitvarkyti ir puoselėti savo aplinką, taip pat turi būti vykdoma aiksčių, pakelių, pamiškių priežiūra.“ (E).* *„Išlikę senieji istorijos objektai turi būti pritaikyti turizmui.“ (E).* *„Labai svarbu yra, kad gyventojai jaustųsi jaukiai ir saugiai, todėl būtina jiems užtikrinti, kad juos suptų saugi ir jauki aplinką.“ (E).*

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Jasaičiu, 2014 ir atliktu tyrimu

Atliktas interviu ir neurbanizuotų vietovių funkcijų sistemos, jos įgyvendinimo Radviliškio rajone analizė atskleidė, kad Radviliškio rajonas turi galimybių įgyvendinti šią funkcijų sistemą. Neurbanizuotų funkcijų įgyvendinimas Radviliškio rajone užtikrintų darnų rajono vystymąsi, nes šios funkcijos išreiškia šiuolaikinį požiūrį į vietovę ir padeda įveikti kaimiškųjų vietovių gyventojų socialinę ir kultūrinę atskirtį.

Eksperto teigimu, rezidencinė funkcija yra pati svarbiausia visoje funkcijų sistemoje. *(„Pati pati svarbiausia funkcija – rezidencinė, nes įgyvendinant šią funkciją yra patenkinamas pats*

svarbiausias žmogaus socialinis poreikis – tai būsto poreikis.“ (E)). Įgyvendinant diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos funkciją svarbiausia yra plėtoti ekonominės veiklos įvairinimą. Relaksacijos ir reabilitacijos funkcijos įgyvendinimą užtikrina sveikatingumo, sporto ir poilsio zonų įkūrimas, priežiūra ir jų pritaikymas gyventojų poreikiams. Įgyvendinant edukacinę (pažinimo ir lavinimo) funkciją yra įgyvendinamas žmogaus ir gamtos vienovės principas. Etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcija yra įgyvendinama užtikrinant kultūros objektų apsaugą, perduotant istoriškai susiformavusias geriausias elgsenas bei tradicijas ateities kartoms, atkuriant etnografinius amatus ir tradicinius kaimo verslus, nagrinėjant ir puoselėjant rajono dorovinį paveldą. Kraštovaizdžio puoselėjimo ir saugios aplinkos kūrimo funkcija yra įgyvendinama sukuriant visuomenei jaukios ir visapusiškai saugios aplinkos sąlygas.

Atskleista, kad įgyvendinant šias funkcijas yra užtikrinama teritorijos ekonominė ir sociokultūrinė plėtra, gyventojų užimtumas, galimybė plėtoti smulkųjį verslą, teritorijos etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimas, didėja kaime sukuriamų prekių ir paslaugų vertė.

Tyrimo metu taip pat siekta išsiaiškinti ar VVG „Radviliškio lyderis“ narių sudėtis ir aktyvumas leidžia visapusiškai atstovauti VVG apimamos teritorijos gyventojų interesus, todėl informantai penkių balų sistemoje vertino VVG sudėtį ir aktyvumą (žr. 2.3.3.lentelėje).

2.3.3. lentelė

Informantų vertinimas dėl VVG „Radviliškio lyderis“ atstovavimo gyventojų interesams

	Vertinimas				
	1 balas – atstovaujami ne gyventojų, bet VVG narių asmeniniai interesai.	2 balai – atstovaujami mažos gyventojų dalies interesai.	3 balai – trūksta kai kurių kaimo raidai svarbių gyventojų grupių interesų atstovavimo.	4 balai - atstovaujami daugumos gyventojų grupių interesai.	5 balai – gyventojų interesai atstovaujami visapusiškai.
Administracijos atstovai				**X**	
Bendruomenių atstovai				**X**	
Seniūnijų atstovai				**X**	
Verslo atstovai			**X**		

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Administracijos, bendruomenių, bei verslo atstovai vieningai įvertino, kad VVG atstovauja daugumos gyventojų grupių interesus. Jų teigimu atstovaujami yra beveik visų gyventojų interesai. Tuo tarpu verslo atstovai teigė, kad trūksta kai kurių kaimo raidai svarbių gyventojų grupių interesų atstovavimo.

Atliekant tyrimą informantams buvo pateikti papildomi klausimai, susiję su VPS įgyvendinimu. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad pagrindinės VPS įgyvendinimo problemos ir trukdžiai yra nuolatiniai projektų įgyvendinimo, administravimo taisyklių keitimai, kurie apsunkino vietos

projektų atrankos bei įgyvendinimo procesus. *(„Pagrindinės problemos yra dažnas teisės aktų (administravimo, įgyveninimo taisyklių) keitimas, kuris įtakojo kokybišką strategijos įgyvendinimą“. (I2).* Kaip problemą įgyvendinant VPS, informantai išskyrė biurokratinį mechanizmą. *(„Pagrindinė problema yra biurokratinio mechanizmo trukdis, nes jis veikia lėtai, neoperatyviai. Labai ilgai trunka įstatymų, adminsitravimo ir įgyvendinimo taisyklių pakeitimai“. (I3)).* Todėl pagrindinės priemones, VPS įgyvendinimo gerinimui, informantų nuomone yra normalių administravimo ir įgyvendinimo taisyklių sukūrimas, kurios projektų įgyvendinimo metu keistųsi minimaliai. *(„Reikia sukurti normalias taisykles, kurios įgyvendinimo laikotarpiu keistųsi minimaliai“. (I2)).*

Tyrimo metu taip pat siekta išsiaiškinti ar VVG parengta strategija atitiko gyventojų poreikius ir lūkesčius. Informantai vieningai išreiškė, kad parengta strategija atitiko vietovės gyventojų poreikius ir lūkesčius. *(Atitinka, nes dauguma projektų buvo rašomi pagal gyventojų poreikius. Šiuo programavimo laikotarpiu buvo orientuotasi į kaimo plėtrą, kur visų rajono bendruomenių lūkesčiai buvo patenkinti“. (I2). („Atitiko strategiją rengusios gyventojų dalies interesus“. (I1)).* Galima daryti išvadą, jog strategija parengta ir įgyvendinta pagal gyventojų poreikius bei lūkesčius.

Apie strategijos įgyvendinimo efektyvumą galima spręsti iš informantų nuomonės apie vietovėje vykstančius pokyčius įgyvendinus strategiją. *(„Sutvarkyti pastatai, atnaujintos viešosios erdvės, kurios buvo aktualios vietos bendruomenėms. Tai paskatina jas imtis naujų idėjų verslui, atsiranda kaimų gyvybė“. (I2). („Sutvarkyta, sukurta viešoji infrastruktūra, rekonstruoti kaimo vietovei svarbūs statiniai, atnaujinta rekreacinės teritorijos infrarstruktūra, pritaikant ją visuomenės poreikiams“. (I1). („Įgyvendinus strategiją padidėjo vaikų ir jaunimo užimtumas, įrengtos poilsio zonos“. (I7). („Bendruomenės turi naujai įrengtus bendruomenės namus, sutvarkytos kaimų aplinkos“. (I5).*

Atliktas tyrimas padėjo atskleisti Leader programos principų įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizę (žr. 2.3.4. lentelę).

2.3.4. lentelė

Leader programos principų įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizė

Stiprybės	Galimybės
Partnerystės principas	
1. Vietos partnerystė jungia rajono institucijas, organizacijas ir aktyvius veikėjus, taip užtikrindama atstovavimo teisėtumą ir veiklos efektyvumą. 2. Subalansuotą ir atstovaujamojo pobūdžio – partnerystę arba visuotinį narių susirinkimą sudaro įvairių struktūrų atstovai (verslo, valdžios, jaunimo, aplinkosaugos), jie yra iš skirtingų vietos bendruomenių. Taip yra užtikrinamas įvairių interesų grupių problemų sprendimas.	1. Stiprinti partnerystę, aktyviau įtraukiant vietos valdžios ir verslo atstovus rengiant bendrus projektus, organizuojant bendrus renginius ar išvykas. 2. Stiprinti partnerių dalyvavimą visuose strategijos etapuose: rengimo, įgyvendinimo, stebėsenos ir vertinimo. 3. Stiprinti partnerystę užtikrinant aktyvesnį keitimąsi informacija ir bendradarbiavimą tarp vietos valdžios atstovų ir socialinių-ekonominių partnerių.

2.3.4. lentelės tęsinys 73 psl.

2.3.4. lentelės tęsinys

Strategijos rengimas „iš apačios į viršų“	
1. Rengiant strategiją buvo atliktas gyventojų poreikių ir galimybių tyrimas bei analizė. 2. Parengta ir įgyvendinta strategija atitiko ją rengusios gyventojų poreikius. 3. Radvilškio rajono kaimo plėtros procesą inicijavo teritorijos gyventojai: įgyvendino projektus, ieškojo jiems įvairių finansavimo šaltinių taip pagerindami kaimo gyventojų gyvenimo kokybę. 4. Į VVG veiklą yra įtraukti iniciatyvūs žmonės, kurie sugeba tinkamai atstovauti organizacijos ir bendruomenės interesus – visi nariai gali ir sugeba užtikrinti pažangių pokyčių organizavimą ir įgyvendinimą, kaimo gyventojų socialinių ir ekonominių poreikių patenkinimą.	1. Skatinti iniciatyvas, kad į kaimo plėtros procesą, vykdomus projektus įstitrauktų kuo daugiau vietos gyventojų. 2. Skatinti ir plėtoti vietos partnerytsę: skatinti visus kaimo gyventojus bendrauti, susirinkti, dalyvauti kultūrinėje veikloje ir kartu spręsti iškylančias problemas.
Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija	
1. VVG partnerystė apima visą VVG teritoriją ir įvairius sektorius, todėl ji efektyviai atstovauja bendruomenės interesus ir užtikrina pažangius pokyčius visoje teritorijoje ir visiems žmonėms. 2. VVG teritorijoje yra pakankamai daug patrauklių gamtos, kultūros ir kitų išteklių – egzistuoja avių, kailinių žvėrelių ar stručių fermos, etnografinės sodybos, dvarai su parkais, daug kitų kultūros paminklų, bažnyčių, užtvankos, ežerai ir tvenkiniai, Šušvės upė, Pirčių slėnis, nakvynės bei maitinimo paslaugas teikiantys subjektai. 3. Įgyvendinant strategiją vietovei buvo suteikta ilgalaikė nauda bei paskatinti teigiami pokyčiai joje.	1. Tinkamai išryškinti teritorijos tapatumą, atsižvelgiant į vietos privalumus, žmogiškąjį ir socialinį kapitalą bei gamtinius išteklius. 2. Kadangi,VVG teritorijai priklausančios seniūnijos yra savitos ir patrauklios savo ištekliais reikia suformuoti tinkamą vietovės įvaizdį, kad pritraukti turistus ir investuotojus.
Naujoviškumo principas	
1. Naujų ir efektyvių mokslinių priemonių naudojimas, siekiant nustatyti strategijos dalyvių idėjas bei poreikius (SSGG analizė, „smegenų ataka“ ir kt.). 2. Atnaujinta ir sutvarkyta infrastruktūra, viešosios erdvės. 3. Rekonstruoti kaimo vietovei svarbūs statiniai.	1. Sukurti daugiau galimybių verslui, naujovėms rajone. 2. Skatinti ir palaikyti inovacines idėjas, ieškoti galimybių verslo plėtrai bei naujovėms. 3. Formuoti bendruomenių gebėjimus ir skatinti inovacijas, verslumą ir gebėjimą keistis, skatinti tobulėti ir atrasti nepanaudotą teritorijos potencialą.
Integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas	
1. VVG „Radviliškio lyderis“ veikla orientuota į teritorijos visuomenę, ekonomiką, ir aplinką. 2. Rajono plėtra apima visus sektorius – viešąjį, privatų ir savanorišką.	1. Spręsti ne atskirų sektorių (pvz., švietimo, medicinos, transporto, užimtumo) problemas, bet ieškoti bendrų sprendimų skirtingoms problemos spręsti. 2. Aktyviau sujungti ekonomikos, socialinio, kultūros ir aplinkos sektorių veiklas.
Darbas tinkle	
1. VVG „Radviliškio lyderis“ palaiko ir plėtoja ryšius su kitomis šalies ir užsienio šalių VVG. 2. Bendradarbiaujant su kitomis VVG, kaimo vietovėmis, administravimo institucijomis ir organizacijomis dalijamasi rezultatais, patirtimi bei žiniomis.	1. Stiprinti ryšius su kitomis ir užsienio VVG, bei kitomis organizacijomis. 2. Palaikyti ir plėtoti ryšius su vietos, nacionaline ir ES valdžia.
Bendradarbiavimo principas	
1.VVG „Radviliškio lyderis“ aktyviai bendradarbiauja su vietos partneriais. 2. Vykdomas tarpteritorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas. 3. VVG „Radviliškio lyderis“ atstovauja įvairių vietos grupių interesams – joje yra 27 įvairių struktūrų atstovai.	1. Stiprinti bendradarbiavimą VVG viduje ir su išorės partneriais. 2. Plėsti tarpteritorinį ir tarptautinį bendradarbiavimą vykdant daugiau bendradarbiavimo projektų. 3. Skatinti bendradarbiavimą su kitomis nevyriausybinėmis ir kitomis įstaigomis bei organizacijomis. 4. Skatinti bendradarbiavimą su kitomis nacionalinėmis ir tarptautinėmis organizacijomis bei kitomis įstaigomis ir organizacijomis Lietuvoje ir užsienyje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

SG analizė atskleidė, kad kai kurie Leader programos principai yra įgyvendinami efektyviai, tačiau pastebima, kad likusių principų įgyvendinimas nėra labai pažangus. Daugiausiai dėmesio reikėtų skirti „Naujoviškumo“ ir „Integruotos ir daugiasektorinės veiklos“ principams ir jų įgyvendinimui. Įgyvendinant „Naujoviškumo“ principą rajone reikėtų skatinti ir palaikyti inovacines idėjas, ieškoti galimybių verslo plėtrai bei naujovėms, formuoti bendruomenių gebėjimus ir skatinti inovacijas, verslumą ir gebėjimą keistis, skatinti tobulėti ir atrasti nepanaudotą teritorijos potencialą. Įgyvendinant „Integruotos ir daugiasektorinės veiklos“ svarbu yra spręsti ne atskirų sektorių problemas, bet ieškoti bendrų sprendimų skirtingoms problemos spręsti ir siekti aktyviau sujungti ekonomikos, socialinio, kultūros ir aplinkos sektorių veiklas.

Atliktas tyrimas padėjo atskleisti neurbanizuotų vietovių funkcijų sistemos įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizę. Analizė taip pat buvo atlikta remiantis Jasaičio (2014) mokomaja knyga. (žr. 2.3.4. lentelę).

2.3.5. lentelė

Neurbanizuotų vietovių funkcijų sitemos įgyvendinimo Radviliškio rajone stiprybių ir galimybių analizė

Stiprybės	Galimybės
Rezidencinė funkcija	
Radviliškio rajono susiekimo sistemą sudaro automobilių keliai bei geležinkelių transportas. rajone yra valstybiniai keliai; magistralinis, krašto ir rajoniniai keliai ir miestų (Radviliškio ir Šeduvos) gatvės. Dauguma rajono kelių yra sutvarkyti arba tvarkomi. Tai pagerina rajono ir VVG teritorijos prieinamumą ir padidina jos patrauklumą.	1. Formujant naują būsto sampratą sukurti gyventojams patogesnę ir saugesnę aplinką. 2. Skatinti kurti naujas užmiesčio gyvenvietes. 3. Kurti modernią gyvenviečių infrastruktūrą, panaudojant atsinaujinančius energijos šaltinius, efektyvią aprūpinimo vandeniu bei atliekų tvarkymo sistemą.
Diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos funkcija	
Siekiant sudaryti sąlygas visoms kaimo gyventojų grupėms turėti galimybę dirbti, sukurti geresnes sąlygas kaimo gyventojams, kaime kuriami alternatyvių pajamų šaltiniai.	1. Keisti požiūrį į kaimiškųjų vietovių vaidmenį. 2. Plėtojant ne tik agrarinę, bet ir alternatyvią (neagrarinę) veiklą, visapusiškai išnaudoti turimus vietinius išteklius. 3. Įkurti kaimiškosiose vietovėse buitinio aptarnavimo sistemą, sukuriant visas reikiamas paslaugas kaimo gyventojams.
Relaksacijos ir reabilitacijos funkcija	
1. Įgyvendinus strategiją sukurtos ir atnaujintos poilsio ir sveikatingumo zonos. 2. Įkuriamos ir plėtojamos stovyklavietės kaimo vietovėse. 3. Įkuriant ir tvarkant kaimo turizmo sodybas, skatinama kaimo turizmo veikla.	1. Pritaikant vietovės turimus išteklius sukurti naujas poilsio rūšis ir infrastruktūrą. 2. Vietos veiklos grupė turėtų užtikrinti gyventojams sveikatos apsaugą. 3. Diegti gyventojams sveikos gyvensenos įgūdžius. 4. Organizuoti piligriminį turizmą, jaunimo stovyklavietes, rengti bažnyčių ir vienuolynų bei jų aplinkos tvarkymo talkas ir kt.
Edukacinė (pažinimo ir lavinimo) funkcija	
Radviliškio rajone įgyvendinama Švietimo paslaugų prieinamumo ir kokybės užtikrinimo programa, kurios ilgalaikis prioritetas - išsilavinusi, sveika, kūrybinga, dora ir pilietiška bendruomenė.	1. Sudaryti sąlygas visapusiškai kūrybinės asmenybės raiškai ir pažintinių gebėjimų ugdymui. 2. Skatinti gamtos objektų ir reiškinių įvairovės pažinimą. 3. Įgyvendinti žmogaus ir gamtos vienovės principą.

2.3.5. lentelės tęsinys 75 psl.

2.3.5. lentelės tęsinys

Etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcija	
1. Radviliškio rajone yra skatinamas tradicinių amatų išsaugojimas, yra įsteigtas etninės kultūros ir amatų centras. 2. Siekiant išsaugoti vietos tradicijas Radviliškio rajone yra vykdomas tradicinių amatų puoslėjimas bei amatų veiklos skatinimas. 3. Vykdomas kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymas ir tvarkymas, religinių objektų rekontrukcija.	1. Sutvarkyti ir paruošti lankymui visus VVG teritorijoje esančius kultūros paveldo ir gamtos objektus. 2. Užtikrinti kultūros paveldo objektų apsaugą. 3. Puoselėti tautosakos, liaudies dainų, vaizdingų posakių ir kitos žodinės kūrybos rinkimą. 4. Plėtoti kraštotyrinę veiklą, panaudoti apylinkių istoriją tiek formaliojo, tiek neformalaus ugdymo sistemoje. 5. Sukurti naujus turistinius maršrutus, skirtus etnografijos, istorijos ir literatūros paveldui nagrinėti. 6. Pasitelkiant švietimo ir kultūros įstaigas, religines organizacijas bei vietos bendruomenes, skatinti nagrinėti rajono dorovinį paveldą (bedravimo stilių, gyvenimo būdą, papročius, tradicijas ir pan.).
Kraštovaizdžio puoselėjimo ir saugios aplinkos kūrimo funkcija	
1. Įgyvendinus strategiją buvo sutvarkyta vietos viešoji infrastruktūra. 2. Organizuojami sodybų ir gyvenviečių tvarkymo konkursai, kurie skatina visuomeninės elgsenos tobulinimą ir estetikos žinių bei gebėjimų formavimą. 3. Atnaujinti ir išsaugoti kaimo kraštovaizdžio komponentai ir visuomenės paskirties erdvės. 4. Vykdoma gyvenviečių aplinkos, aikščių, pakelės erdvių, pamiškių ir kitų objektų priežiūra.	1. Sukurti jaukią ir saugią aplinką rajono gyventojams. 2. Senuosius dvarus, dvarvietes ir nebenaudojamus industrinius objektus pritaikyti šiuolaikinei paskirčiai. 3. Užtikrinti gyvosios ir negyvosios gamtos paminklų (unikalių medžių ir kitų augalų, saugotinų riedulių ir pan.) priežiūrą. 4. Išsaugoti vertingus kraštovaizdžio elementus. 5. Radviliškio rajone įsteigti „Lietuvai pagražinti draugijos“ padalinį. 6. Bendruomenėms remtis Rokiškio rajono Lašų kaimo bendruomenės pavyzdžiu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Jasaičiu, 2014 ir atliktu tyrimu

Atliktas tyrimas atskleidė, kad neurbanizuotų vietovių funkcijos rajone yra daug maž pakankamai gerai įgyvendinamos. Galima teigti, kad rajone geriausiai yra įgyvendinta ir daugiausiai dėmesio yra skiriama kraštovaizdžio puoselėjimo ir etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkcijoms. SG analizė atskleidė, kad Radviliškio rajone reikėtų tobulinti edukacinės (pažinimo ir lavinimo) funkcijos įgyvendinimą, sudarant sąlygas visapusiškai kūrybinės asmenybės raiškai ir pažintinių gebėjimų ugdymui, skatinant gamtos objektų ir reiškinių įvairovės pažinimą ir įgyvendinant žmogaus ir gamtos vienovės principą. Tobulinant etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo funkciją reikėtų daugiau dėmesio skirti kultūros objektų apsaugai, tradicijų puoselėjimui, kraštotyrinės veiklos plėtojimui bei rajono dorovinio paveldo nagrinėjimui.

IŠVADOS

Remiantis mokslinės, metodinės literatūros ir dokumentų analize buvo suformuluotos šios išvados:

1. Išanalizuoti kaimo plėtros įgyvendinimo aspektai: atskleista Leader programos, kaimo plėtros sampratos, apžvelgta kaimo plėtros raida, kaimo plėtros finansavimas ir programavimas 2007 – 2013 m., išanalizuotos Naujosios Lietuvos neurbanizuotų vietovių funkcijos, Leader metodo principai, apžvelgti Leader metodo įgyvendinimo etapai.
2. Apžvelgtas LEADER+ ir Leader metodo etapų įgyvendinimas ir finansavimas Lietuvoje. . Taip pat apžvelgti vietos plėtros strategijų vertinimo ypatumai.

Išanalizavus tyrimo rezultatus suformuluotos šios išvados:

1. Atlikta Radviliškio rajono VVG „Radviliškio lyderis“ parengtos ir įgyvendintos strategijos „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ įgyvendinimo analizė atskleidė, kad VVG „Radviliškio lyderis“ įgyvendino beveik visus strategijoje užsibėžtus tikslus, o kai kuriuos net viršijo. Iš viso buvo užsibrėžta paremti ir įgyvedinti 14 projektų, tačiau įgyvendinti 56 projektai (48 pagal pirmąją priemonę, 4 pagal antrąją ir 2 pagal trečiąją).
2. Atlikta pagrindinių VVG „Radviliškio lyderis“ veiklos proceso vertinimo kiekybinių rodiklių analizė atskleidė, kad VVG sekėsi efektyviai skatinti jos teritorijoje gyvenančių žmonių iniciatyvas imtis su kaimo raida susijusių projektų, vykdyti tarptautinius projektus, rengti visuomenei skirtus renginius.
3. Atlikta pagrindinių VVG „Radviliškio lyderis“ veiklos proceso vertinimo kokybinių rodiklių analizė atskleidė, kad VVG nariai šiuos rodiklius vertina 4 balais iš 5. Atskleista, kad VVG vadovybės gebėjimas organizuoti ir koordinuoti žmogiškuosius išteklius yra vertinamas 4 balais. Turimų finansinių išteklių administravimas, atsižvelgiant į lėšų panaudojimo efektyvumą, proceso skaidrumą ir atitikimą įvairiems normatyviniams dokumentams, vertinamas taip pat 4 balais. VVG narių, kurie atstovauja viešąjį ir privatų sektorių bendradarbiavimo kokybė yra gera (4 balai) ir jų bendradarbiavimo koybė beveik atitinka jų lūkesčius (4 balai).
4. VVG „Radviliškio lyderis“ strategijos turinio analizė atskleidė, kad strategija sudaryta išsamiai ir gerai, o strategijos turinys atitinka strategijų rengimo metodikas, nes jame išskirti šie etapai: esamos situacijos analizė, vizijos ir misijos formulavimas, nustatyti strateginiai tikslai ir jų įgyvendinimo priemonės, apibrėžta strategijos valdymo ir įgyvendinimo sistema.
5. Atliktas tyrimas astkleidė, kad pagrindinės vietos plėtros strategijos įgyvendinimo problemos ir trukdžiai Radviliškio rajone yra nuolatiniai projektų įgyvendinimo, administravimo taisyklių keitimai, kurie apsunkino vietos projektų atrankos bei įgyvendinimo procesus.

6. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad VVG „Radviliškio lyderis“ parengta ir įgyvendinta strategija atitiko vietovės gyventojų poreikius ir lūkesčius.
7. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad VVG „Radviliškio lyderis“ sudėtis ir aktyvumas leidžia atstovauti daugumos gyventojų interesus. Tyrimo metu VVG sudėtis ir aktyvumas buvo įvertintas 4 balais iš 5 galimų.
8. Įgyvendinta strategija paskatino ilgalaikius pokyčius Radviliškio teritorijoje: pagerėjo kaimo gyventojų gyvenimo kokybė, pagražėjo kaimų aplinka, teikiamos įvairesnės paslaugos kaimo gyventojams, kaimo gyventojai įgavo žinių ir įgūdžių, kaip organizuoti verslą.
9. Tyrimo metu atskleista, kad Leader metodo principų įgyvendinimas Radviliškio rajone yra vertinamas aukštai ir vidutiniškai. Daugiau dėmesio reikia skirti „Partnerystės“, „Naujoviškumo“ ir „Integruotos ir daugiasektorinės veiklos“ principų įgyvendiniui.
10. Atskleista, kad kai kurios neurbanizuotų vietovių funkcijos Radviliškio rajone yra įgyvendinamos aktyviai: kraštovaizdžio puoselėjimo ir saugios aplinkos kūrimo bei relaksacijos ir reabilitacijos funkcijos, tačiau daugiau dėmesio reikėtų skirti edukacinės (pažinimo ir lavinimo), diversifikuotos daugiasektorinės ekonominės veiklos, etnografinio ir etinio (dorovinio) paveldo išsaugojimo bei rezidencinės funkcijų įgyvendinimui.

REKOMENDACIJOS

LR Žemės ūkio ministerijai:

1. Supaprastinti ir sukurti vieningas projektų įgyvendinimo, administravimo taisykles, kurios projektų įgyvendinimo metu keistųsi minimaliai.
2. Parengti vieningas VVG veiklos vertinimo taisykles.

VVG „Radviliškio lyderis“:

1. Atlikti savo veiklos vertinimą, kuris padėtų VVG atskleisti savo konkurencinius pranašumus ir silpnąsias puses ir kurioms veiklos sritims reikėtų skirti daugiau dėmesio.
2. Atlikti Leader metodo įgyvendinimo vertinimą Radviliškio rajone, nes tai padėtų efektyviau įgyvendinti vietos plėtros strategijas ir geriau pasirengti strateginių sprendimų dėl Leader metodo įgyvendinimo Radviliškio rajone priėmimui bei partnerystės stiprinimui.
3. Siekiant efektyvesnio problemų sprendimo, stiprinti bendradarbiavimą VVG viduje ir su išorės partneriais.
4. Plėsti tarpteritorinį ir tarptautinį bendradarbiavimą, vykdant daugiau bendradarbiavimo projektų.
5. Skatinti ir palaikyti inovacines idėjas, ieškoti galimybių verslo plėtrai bei naujovėms.
6. Radviliškio rajono kaimo bendruomenėms remtis Rokiškio rajono Lašų kaimo bendruomenės pavyzdžiu.

LITERATŪRA

Mokslinė ir metodinė literatūra:

1. Ališauskas, A., Jankauskienė, A., Kairytė, L. (2008). Nuostatų kaita kaimo bendruomenių veikloje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 3 (12).
2. Ališauskas, K., Jankauskienė, A. (2008). Kaimo plėtros tendencijos Plungės rajone. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 2 (11).
3. Ališauskas, A., Jankauskienė, A., Klovienė, J. (2009). Bendruomenių dalyvavimas kaimo plėtroje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 3 (16).
4. Antrasis BŽŪP ramstis: kaimo plėtros politika, (2012). Prieigą per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lt/FTU_5.2.6.pdf>.
5. Atkočiūnienė, V. (2004). Kaimo bendruomenių plėtra. Kolektyvinė monografija. Kaunas: LŽŪU.
6. Atkočiūnienė, V. (2012). Integruotų vietos plėtros strategijų atitikimo LEADER metodui vertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 3 (27).
7. Baležentis, A. (2008). Inovatyvumo metodiniai aspektai kaimo plėtros strateginiame valdyme. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 2 (11).
8. Bendroji žemės ūkio politika. Laukite tęsinio, (2012). Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras.
9. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybių tyrimų metodologija.* Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
10. Christauskas, Č., Kazlauskienė, V. (2009). Modernių veiklos vertinimo sistemų įtaka įmonės valdymui globalizacijos lakotarpiu. *Ekonomika ir vadyba,* 14.
11. Grumuldytė, Ž. (2006). Turizmo plėtros siekis-darni kaimo plėtra. Lietuvos žemės ūkio universitetas: Jaunasis mokslininkas, URL.
12. Jasaitis, J. (2005). Lietuvos kaimiškųjų vietovių ekonominės ir socialinės situacijos pokyčiai. *Socialiniai tyrimai / Social Research. 2 (6).*
13. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiškumo problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 1 (6).
14. Jasaitis, J. (2009). Konferencijų „Šiuolaikinio kaimo vizija“ koncepcija ir misija. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 3(16).
15. Jasaitis, J. (2014). Kaimiškųjų vietovių raidos klausimai. Mokomoji knyga. (Rankraštis). Šiauliai: Šiaulių universitetas.
16. Jurkėnaitė, N., Volkov A., Martišiūnaitė A. (2011). Bendrosios žemės ūkio politikos 2014 – 2020 m. tobulinimo kryptys. Mokslo studija. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
17. Jurkėnaitė, N. (2011). Bendrosios žemės ūkio politika artėjant 2020 m.: evoliucija ar revoliucija? *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 4 (24).
18. Kaimo plėtros LEADER metodo įgyvendinimas (2010). – Liuksemburgas: Europos audito rūmai. Specialioji ataskaita Nr. 5.

19. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodoligija ir metodai.* Kaunas: Judex.
20. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.* Vilnius.
21. Kazėnas, G. (2005). Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos reforma. *Viešoji politika ir administravimas,* nr. 14.
22. Kirstukas, J., Čaplikas, J. (1999). Lietuvos regionų tipizavimo projekto matmenys. *Regionų ekonomika ir plėtra*. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Technologija.
23. Lazarevaitė L., Raupelienė A., Perkumienė D. (2006). Kaimo plėtros idėjų formavimasis Lietuvoje: istorija ir perspektyvos. Socialiniai mokslai: LŽŪU mokslo darbai, 70 (23).
24. LEADER metodas: pagrindai, (2006). Liuksemburgas: EB oficialių leidinių biuras.
25. LEADER metodas atveria naujas galimybes kaimo žmonėms, (2008). Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos IV krypties priemonės. Prieiga per internetą: < http://savasukis.lt/files/1/3_4_Kryptis_NMA_Low.pdf>.
26. Leader programos mokymo metodinė priemonė (2008). *Leader įgyvendinimo apžvalga: patirtis, pamokos, perspektyvos.* Vilnius: Programos Leader ir žemdirbių mokymo metodikos centras.
27. Leader programos mokymo metodinė priemonė (2007). *Leader programos patirtis: nuo kaimo plėtros strategijos prie veiksmų- projektų atranka.* Lietuvos žemės ūkio universitetas.
28. Leader programos mokymo metodinė priemonė (2012). *Leader Lietuvoje 2012.* Programos Leader ir žemdirbių mokymo metodikos centras.
29. Leader metodas Lietuvoje – sėkmė ir sunkumai. Prieiga per internetą: < http://www.paramakaimui.lt/puslapio-naujienos/842-leader-metodas-lietuvoje-sekme-ir-sunkumai>.
30. Leader metodo įgyvendinimo Lietuvoje optimizavimas, (2008). Galutinė ataskaita. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
31. Leader Lietuvoje, (2011). Programos Leader ir žemdirbių mokymo metodikos centras.
32. Leader Lietuvoje, (2012). Programos Leader ir žemdirbių mokymo metodikos centras.
33. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programa (2007). Prieiga per internetą: < file:///C:/Users/Agne/Downloads/PP2007-2013_LT_2012-06-18_visi.pdf>.
34. Leader+ pobūdžio priemonės įgyvendinimo monitoringas (2008). priemonės įgyvendinimo monitoringas. Tyrimo ataskaita. Akademija, 2007.
35. Mačiulūtė, J., Dedeire, M., Prapiestienė, R. (2013). Lietuvos kaimo bendruomenės lokalinis vystymas. Lietuvos mokslų akademija: T.16. Nr. 3 – 4.
36. Matekonienė, J., Navackaitė, L., Dumbauskaitė, J. (2002). Kaimo turizmo vieta tolydžioje kaimo plėtroje // Regionų plėtra-2002: tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, [Kaunas, 2002 m. spalio 3, 4 d.]. Kaunas: Technologija.
37. Mueller, K. J., Slifkin, R. T., Shambaugh-Miller, M. D., Randolph, R. K. (2004). Definition of Rural in the Context of MMA Access Standards for Prescription Drug Plans. – RUPRI Center for Rural Health Policy Analysis, North Carolina Rural Health Research and Policy Analysis Center.
38. Neely, A., Adams, Ch., Kennerley, M. (2002). The Performance Prism: The Scorecard for Measuring and Managing Business Success, Financial Times Prentice Hall.

39. Ribašauskienė, E., Naujokienė, R. (2009). LEADER+ įgyvendinimo pažangos vertinimas: Lietuvos atvejo studija. Žemės ūkio mokslai. (16).
40. Ribašauskienė, E., Šalengaitė, D. (2011). Lietuvos vietovių identiteto panaudojimas jų darniam vystymui. Mokslo studija. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
41. Ribašauskienė, E. (2010). Vietos veiklos grupių vadybos, įgyvendinant vietos plėtros strategijas, stiprinimas. Metodinė medžiaga. Programos „LEADER“ ir žemdirbių mokymo metodikos centras [žiūrėta 2011 10 07]. Prieiga per internetą: <tp://www.leaderlietuva.lt/uploads/dokumentai/Metodikos/VVG%20vadybos%20stiprinimas.pdf>.
42. Synthesis of mid-term evaluations of LEADER+ programmes, (2006). Final Report, Commissioned by: European Commission, Vienna: DG AGRIÖIR-Managementdienste GmbH.
43. Šeižė, V., Jasaitis, J. (2012). Kaimiškųjų vietovių ekonominės mikroregionalizacijos perspektyvos: Pakruojo rajono atvejis. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 3 (27).
44. Tamošiūnas, T., Liubomirskienė, R. (2009). Ukmergės rajono vietos veiklos grupės starteginis valdymas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos,* 3 (16).
45. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
46. Treinys, M. (2005). Daugiafunkcinio kaimo plėtra. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI., 5-11.
47. Vaznonis V., Vaznonis B. (2011). Bedrosios žemės ūkio politikos perspektyvos: link darnaus vystymosi. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 1 (25).
48. Vaičiūnienė, J. (2008). Leader programos įgyvendinimo patirtis Lietuvoje. Prieiga per internetą: < file:///C:/Users/Agne/Downloads/2_Vaiciuniene%20(1).pdf>.
49. Žukovskis, J. (2009). Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. Lietuvos žemės ūkio universitetas, 19 (4).

Dokumentai ir kiti šaltiniai:

50. ES tarybos reglamentas Nr. 1257/1999 „Dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai“, (1999). Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999R1257:20040501:LT:PDF
51. ES Tarybos sprendimas Nr. 2006/144/EB „Dėl kaimo plėtros Bendrijos strateginių gairių (2007-2013 m. programavimo laikotarpis), (2006). Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:055:0020:0029:LT:PDF>.
52. Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“ (2008).
53. VVG „Radviliškio lyderis“ metinė veiklos ataskaita (rankraštis), (2009).
54. VVG „Radviliškio lyderis“ metinė veiklos ataskaita (rankraštis), (2010).
55. VVG „Radviliškio lyderis“ metinė veiklos ataskaita (rankraštis), (2011).
56. VVG „Radviliškio lyderis“ metinė veiklos ataskaita (rankraštis), (2012).
57. VVG „Radviliškio lyderis“ metinė veiklos ataskaita (rankraštis), (2013).
58. Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas. (2002), Nr. 72-3009.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Pagrindiniai VVG veiklos proceso vertinimo rodikliai

Eil. nr.	***Rodikliai***	***Rodiklių reikšmės apskaičiavimas***	***Mato vnt.***
Kiekybiniai rodikliai			
1.	VVG parengtų projektų paraiškų skaičius.	Nurodomos visos VVG rengtos projektų paraiškos, ieškant paramos iš visų šaltinių, nepaisant, ar jos buvo paremtos, ar ne.	Vnt.
2.	Vietos plėtros projektų pareiškėjų parengtų projektų paraiškų skaičius.	Nurodomos visos paraiškos, pateiktos vietos plėtros projektų pareiškėjų, pretenduojančių į VVG parengtos kaimo plėtros strategijos įgyvendinimui skirtas lėšas, nepaisant, ar jos buvo paremtos, ar ne.	Vnt.
3. 4. 5.	Vykdytų projektų skaičius t.t. Vykdytų bendradarbiavimo projektų skaičius. Vykdytų tarpteritorinio bendradarbiavimo projektų skaičius.	Nurodomi visi VVG valdybos ir vietos plėtros projektų pareiškėjų inicijuoti vertinamuoju periodu vykdyti projektai, nepaisant, ar jie tik prasidėjo, įpusėjo, ar buvo užbaigti.	Vnt. Vnt. Vnt.
6.	Visuomenei skirtų renginių skaičius.	Nurodomas visų VVG inicijuotų projektų dėka įvykusių visuomenei skirtų renginių skaičius, įtraukiant ne tik VVG valdybos, bet ir vietos plėtros projektų pareiškėjų, gavusių VVG parengtos kaimo plėtros strategijos įgyvendinimui skirtų lėšų, organizuotus renginius. Prie visuomenei skirtų renginių nepriskiriami projektų organizatorių, VVG valdybos, priežiūros komitetų ir pan. darbiniai susirinkimai, susiję su atskirų projektų ar bendruoju VVG veiklos administravimu.	Vnt.
7.	Gautų iš ES paramos fondų lėšų panaudojimo laipsnis.	Paskaičiuojama, kokia dalis vertinamuoju periodu planuotų panaudoti lėšų buvo realiai panaudota.	Proc.
Kokybiniai rodikliai			
8.	Žmogiškųjų išteklių organizavimo ir koordinavimo kokybė organizacijoje VVG narių nuomone.	VVG narių apklausos metu išreikšta nuomonė, atsakant į 9 anketos klausimą (žiūr. 3 priedą). Ji apibendrinama apskaičiuojant vidutinę atsakymų reikšmę (visų respondentų įvertinimų balais sumą padalinus iš respondentų skaičiaus).	Balai, vertinant 5 balų skalėje
9.	Finansinių išteklių administravimo kokybė organizacijoje VVG narių nuomone.	VVG narių apklausos metu išreikšta nuomonė, atsakant į 10 anketos klausimą (žiūr. 3 priedą). Ji apibendrinama apskaičiuojant vidutinę atsakymų reikšmę (visų respondentų įvertinimų balais sumą padalinus iš respondentų skaičiaus).	Balai, vertinant 5 balų skalėje
10.	VVG narių, atstovaujančių viešąjį ir privatų sektorių, bendradarbiavimo organizacijos viduje kokybė VVG narių nuomone.	VVG narių apklausos metu išreikšta nuomonė, atsakant į 12 anketos klausimą (žiūr. 3 priedą). Ji apibendrinama apskaičiuojant vidutinę atsakymų reikšmę (visų respondentų įvertinimų balais sumą padalinus iš respondentų skaičiaus).	Balai, vertinant 5 balų skalėje
11.	VVG bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis kokybė VVG narių nuomone.	VVG narių apklausos metu išreikšta nuomonė, atsakant į 13 anketos klausimą (žiūr. 3 priedą). Ji apibendrinama apskaičiuojant vidutinę atsakymų reikšmę (visų respondentų įvertinimų balais sumą padalinus iš respondentų skaičiaus).	Balai, vertinant 5 balų skalėje

2 PRIEDAS

PUSIAU STRUKTŪRIZUOTO INTERVIU KLAUSIMYNAS INFORMANTAMS IR EKSPERTUI

Protokolo Nr._____
Interviu vieta, data, laikas _____
Institucijos (organizacijos) pavadinimas_____
Informanto pareigos, išsilavinimas, darbo stažas_____
_____

1. Įvertinkite, kokiu lygiu, Jūsų nuomone, vietos veiklos grupė įgyvendina Leader metodo principus:

Leader metodo principai		Lygis		
1.	*Partnerystės principas.* Partnerystės kaimo regionuose yra pagrindiniai veikėjai, kurie diega naujoves. Siekiant inicijuoti naujoves bei struktūrinius pokyčius kaimo regionuose, reikia pereiti nuo *buvimo veikėju* prie *buvimo partneriu*. Partnerystė tampa kaimo vietovių darnios plėtros astpirties taškas, nes būti partneriu – tai kurti bendras strategijas kurių tikslas – pirmiausia atsižvelgti į kaimo žmogų ir jo palinką. Partnerystė kūrimas yra tarsi kopimas į kalną, siekiant, kad gyventojai ir organizacijos jaustų pasitenkinimą dirbdami kartu.	Žemas	Vidutinis	Aukštas
2.	*Principas „iš apačios į viršų“.* Šio principo esmė – aktyvus vietos veikėjų bendradarbiavimas ir įsitraukimas į vietos plėtros procesus. Būtent tai yra Leader įgyvendinimo pagrindas. Taikant šį principą, suteikiama galimybė vietos organizacijoms ir gyventojams dalyvauti formuojant ir įgyvendinant vietos politiką, inicijuoti permainas kaimo vietovėse ir aktyviai jas įgyvendinti. Šis principas skatina įtraukti į problemų nustatymo ir sprendimo procesus bendruomenės narius, kurie gali pasiūlyti sprendimo būdus, pagrįstus vietos problemų bei išteklių suvokimo samprata. Šiuo principu paremta vietos plėtros strategija geriau atspindi realią kaimo situaciją, vietos gyventojų poreikius ir lūkesčius, nes dėl ribotų išteklių išskiriami vietos plėtros prioritetai, strategija tampa labiau priimtina ir suprantama kaimo gyventojams.			
3.	*Principas „Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija“.* Remiantis į vietovę orientuotu metodu tikslinė politikos įgyvendinimo sritis yra nedidelė, vienalytė, socialiai nesusiskaidžiusi teritorija, dažnai siejama bendrų tradicijų, vietos ypatumų, kurioje vyrauja siejantis bendrumo jausmas ar bendri poreikiai ir lūkesčiai. Tokioje teritorijoje galima lengviau nustatyti vietos pranašumus ir trūkumus, pavojus ir galimybes, vidinį potencialą ir nustatyti didžiausias tvariojo vystymosi kliūtis. Įgyvendinant Leader, vietos savitumai sudaro konkurencingos, patraukios vietovės plėtrą.			
4.	*„Naujoviškumo“ principas.* Leader skatina taikyti naujus kaimo vietovių plėtros metodus. Toks novatoriškumas skatinamas suteikiant VVG plačią veiksmų laisvę ir lankstumo atsargą priimant sprendimus dėl veiklos, kurią jos pageidauja remti. Naujovių diegimas gali apimti naujo produkto, proceso pristatymą, naujos organizacijos ar rinkos sukūrimą. Šis naujovių diegimo apibrėžimas tinka tiek kaimo, tiek ir miesto vietovėms. Tačiau dėl mažesnių žmogiškųjų ir fizinių išteklių kaimo vietovės yra silpniau susietos su mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos centrais ir joms gali būti sunkiau diegti esmines naujoves			
5.	*„Integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas“.* Juo siekiama spręsti ne atskirų sektorių, tokių kaip medicinos, švietimo, transporto, užimtumo problemas, bet ieškoti bendrų sprendimų skirtingoms problemoms spręsti: parengti ir įgyvendinti skirtingų sektorių plėtrą apjungiančią strategiją.			
6.	Principas *„Darbas tinkle“.* Šis principas reiškia, kad visos LEADER grupės, kaimo vietovės, administravimo institucijos, ir organizacijos, kurios dalyvauja ES kaimo plėtroje keičiasi rezultatais, patirtimi bei žiniomis. Taip yra skatinamas šių grupių visapusiškas bendradarbiavimas. Darbas tinkle yra dalijimasis gerąja patirtimi, naujovių platinimas ir patirties, įgytos vykdant vietinę kaimo plėtrą, taikymas. Darbas tinkle susieja žmones, projektus ir kaimo vietoves ir padeda įveikti kai kurių kaimo vietovių išsiskyrimą.			

	Susiedamas „Leader“ grupes darbas tinkle gali paskatinti imtis bendradarbiavimo projektų. Yra skiriami trys skirtingi tipų tinklai. Pirmieji yra institucijų tinklai, kuriuos finansuoja ir jų paskirtį nustato Europos Komisija. Europos Sąjunga Europos ir nacionaliniu lygmenimis remia darbo tinkle struktūras, kurios suburia „Leader“ grupes, administravimo institucijas ir visus kitus suinteresuotus partnerius, kuire dalyvauja kaimo plėtroje.			
7.	*Bendradarbiavimo principas.* Bendradarbiavimas suvokiamas daugiau negu tik tinklo darbas. Vietinė veiklos grupė bendradarbiaujant su kita „Leader“ grupe arba su panašų metdą naudojančia grupe kitame regione, valstybėje narėje ar net trečiojoje šalyje, imasi bendro projekto. Bendradarbiavimas padeda, kad „Leader“ grupių vietinė veikla būtų intensyvesnė, gali suteikti galimybę išspręsti tam tikras problemas ar padidinti vietinių išteklių vertę. Bendradarbiavimo projektai įvardijami ne tik kaip paprastasis keitimasis patirtimi, tai turi būti konkretus bendras projektas ir, geriausia, bendra valdymo struktūra.			

2. Pakomentuokite savo vertinimą, pagrįskite pavyzdžiais. Pasiūlykite priemones situacijos gerinimui.
   - ✓ Partnerystės principas.
   - ✓ Principas „iš apačios į viršų“.
   - ✓ Principas „Į vietovę orientuota vietos plėtros strategija“.
   - ✓ „Naujoviškumo“ principas.
   - ✓ „Integruotos ir daugiasektorinės veiklos principas“.
   - ✓ Principas „Darbas tinkle“.
   - ✓ Bendradarbiavimo principas.

3. Įvertinkite, ar jūsų VVG narių sudėtis ir jų aktyvumas, leidžia visapusiškai atstovauti VVG apimamos teritorijos gyventojų interesus:

1 balas – atstovaujami ne gyventojų, bet VVG narių asmeniniai interesai.	2 balai – atstovaujami mažos gyventojų dalies interesai.	3 balai – trūksta kai kurių kaimo raidai svarbių gyventojų grupių interesų atstovavimo.	4 balai - atstovaujami daugumos gyventojų grupių interesai.	5 balai – gyventojų interesai atstovaujami visapusiškai.

Pakomentuokite savo vertinimą.

4. Kokios, Jūsų nuomone yra pagrindinės vietos plėtros strategijos įgyvendinimo problemos ir trukdžiai?
5. Kokias priemones galėtumėte pasiūlyti vietos plėtros startegijų įgyvendinimo gerinimui?
6. Kaip manote, ar VVG parengta strategija *„Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“* atitiko gyventojų poreikius ir lūkesčius? Kieno poreikius ir lūkesčius ji atitiko daugiausiai?
7. Kiek ir kaip pasikeitė situacija Jūsų vietovėje įgyvendinant vietos plėtros strategiją? Kokių rezultatų pasiekta?
8. Įvertinkite, kaip VVG vadovybei sekėsi organizuoti ir koordinuoti žmogiškuosius išteklius:

1 balas – veikla chaotiška.	2 balai – veikla organizuojama priešokiais, be aiškios sistemos.	3 balai – veikla organizuojama gana sistemiškai, bet pilnai neišnaudojamas visų narių potencialas, nes ne visada susitariama dėl darbo pasidalijimo.	4 balai – darbo pasidalijimas aiškus, bet kyla kai kurių problemų derinant veiksmus tarpusavyje.	5 balai – VVG dirba kaip vieninga komanda.

Pakomentuokite savo vertinimą.

9. Įvertinkite, kaip VVG sekėsi administruoti turimus finansinius išteklius, atsižvelgdami į lėšų panaudojimo efektyvumą, proceso skaidrumą ir atitikimą įvairiems normatyviniams dokumentams:

1 balas – labai blogai	2 balai - blogai	3 balai - vidutiniškai	4 balai - gerai	4 balai – labai gerai

Pakomentuokite savo vertinimą.

10. Kokias VVG veiklos administravimo problemas siūlytumėte spręsti kuo skubiau?
11. Įvertinkite VVG narių, atstovaujančių viešąjį ir privatų sektorių, bendradarbiavimo kokybę:

1 balas – labai bloga	2 balai - blogai	3 balai - vidutiniška	4 balai - gera	4 balai – labai gera

Pakomentuokite savo vertinimą.

12. Įvertinkite, ar VVG bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis kokybė atitinka jūsų lūkesčiams:

1 balas – visai neatitinka	2 balai – neatitinka	3 balai – galėtų būti geresnė	4 balai – beveik atitinka	5 balai –visiškai atitinka

Pakomentuokite savo vertinimą.

13. Nurodykite, su kokiomis organizacijomis bendradarbiaujant, jūsų nuomone, regionas gavo daugiausiai naudos?
14. Su kokiomis organizacijomis siūlytumėte pradėti bendradarbiauti artimiausiu metu?

Klausimai ekspertui:
1. Kaip yra įgyvendinamos Lietuvos neurbanizuotų vietovių funkcijos Radviliškio rajone?
2. Kokios gali būti funkcijų įgyvendinimo galimybės Radviliškio rajone?

Dėkoju už Jūsų atsakymus!

3 PRIEDAS

VVG narių apklausos anketos pavyzdys

Proceso aspektas:

9. Įvertinkite, kaip VVG vadovybei sekėsi organizuoti ir koordinuoti žmogiškuosius išteklius:

1 balas – veikla chaotiška.	2 balai – veikla organizuojama priešokiais, be aiškios sistemos.	3 balai – veikla organizuojama gana sistemiškai, bet pilnai neišnaudojamas visų narių potencialas, nes ne visada susitariama dėl darbo pasidalijimo.	4 balai – darbo pasidalijimas aiškus, bet kyla kai kurių problemų derinant veiksmus tarpusavyje.	5 balai – VVG dirba kaip vieninga komanda.

10. Įvertinkite, kaip VVG sekėsi administruoti turimus finansinius išteklius, atsižvelgdami į lėšų panaudojimo efektyvumą, proceso skaidrumą ir atitikimą įvairiems normatyviniams dokumentams:

1 balas – labai blogai	2 balai - blogai	3 balai - vidutiniškai	4 balai - gerai	4 balai - labai gerai

11. Kokias VVG veiklos administravimo problemas siūlytumėte spręsti kuo skubiau?
12. Įvertinkite VVG narių, atstovaujančių viešąjį ir privatų sektorių, bendradarbiavimo kokybę:

1 balas – labai bloga	2 balai - blogai	3 balai - vidutiniška	4 balai - gera	4 balai – labai gera

13. Įvertinkite, ar VVG bendradarbiavimo su kitomis organizacijomis kokybė atitinka jūsų lūkesčiams:

1 balas – visai neatitinka.	2 balai – neatitinka.	3 balai – galėtų būti geresnė.	4 balai – beveik atitinka.	5 balai –visiškai atitinka.

14. Nurodykite, su kokiomis organizacijomis bendradarbiaujant, jūsų nuomone, regionas gavo daugiausiai naudos?
15. Su kokiomis organizacijomis siūlytumėte pradėti bendradarbiauti artimiausiu metu?

4 PRIEDAS

Radviliškio rajono teritorija

Šaltinis: Strategija - „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse, 2008, p. 21.

VVG teritorijai priklauso:

- ✓ Radviliškio seniūnija;
- ✓ Šeduvos miesto seniūnija;
- ✓ Šeduvos seniūnija;
- ✓ Aukštelkų seniūnija;
- ✓ Baisogalos seniūnija;
- ✓ Grinkiškio seniūnija;
- ✓ Pakalniškių seniūnija;

5 PRIEDAS

Strategijos prioritetai, tikslai, priemonės, veiklos sritys ir bendra paramos suma

Priemonė	***Veiklos sritys***	***Planuojama skirti parama***
1 Prioritetas – fizinės ir socialinės infrastruktūros gerinimas		6 249,07
Kaimo atnaujinimas ir plėtra	Viešosios infrastruktūros sutvarkymas ir (arba) sukūrimas.	6 249,07
	Kaimo vietovei svarbių statinių statyba, rekonstravimas, remontas.	
	Nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų bei vietovių pritaikymas ir tvarkyba, religinių objektų paprastasis remontas.	
	Rekreacinės teritorijos infrastruktūros atnaujinimas pritaikant visuomenės poreikiams.	
	Tradicinių amatų puoselėjimas.	
2 Prioritetas – Alternatyvių pajamų šaltinių kaime kūrimas		1900,00
Parama verslo kūrimui ir plėtrai	Amatų centrų kūrimas.	400,00
	Verslo kūrimas kaimo vietovėse.	
	Paslaugų kaimo gyventojams teikimo plėtra.	
Kaimo turizmo veiklos skatinimas	Kaimo turizmo skatinimas.	1500,00
	Stovyklaviečių kaimo vietovėse įkūrimas ir plėtra.	

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p.

6 PRIEDAS

Strategijos suderinamumas ir papildomumas su KPP priemonėmis

Strategijos priemonė	*KPP priemonė*	*Suderinamumas*
Kaimo atnaujinimas ir plėtra	KPP IV krypties priemonė „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimas“ VVG įpareigoja vietos plėtros strategijose numatyti priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“.	Radviliškio rajono kaimo plėtros strategijoje yra numatyta priemonė „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“.
	KPP III krypties priemonėse „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ bei „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“ numatyta parama amatų plėtrai.	Per Radviliškio rajono kaimo plėtros strategijos priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ bus remiami viešieji amatų plėtros projektai.
	KPP II krypties priemonė „Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra“.	Radviliškio rajono kaimo plėtros strategijos priemonė „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ prisidės prie veiklos srities „Žemės ūkio vandentvarka“ įgyvendinimo.
	KPP III krypties priemonė „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“.	Padidėjęs kaimo vietovių patrauklumas įgyvendinant „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ priemonę taps nematerialiomis investicijomis turizmo sektoriuje.
Parama verslo kūrimui ir plėtrai	KPP III krypties priemonė „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“.	Pagal priemonę „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ parama teikiama įvairioms ne žemės ūkio veiklos sritims, tačiau nedubliuojant pagal kitas priemones remiamų veiklos sričių.
	„Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios ūkininkauti vietovės)“.	Abi priemonės prisideda prie socialinės ir ekonominės kaimo ir miesto vietovių sanglaudos.
	KPP I krypties priemonė „Žemės ūkio valdų modernizavimas“.	Pagal priemonę „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“ parama teikiama pagrindinėms kaimo gyventojams reikalingoms paslaugoms, nesusijusioms su žemės ūkiu ir produktų, nepatenkančių į Sutarties I priedą gamybai, o pagal priemonę „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ parama skiriama paslaugoms žemės ūkiui ir produktų, patenkančių į Sutarties I priedą, gamybai.
Kaimo turizmo veiklos skatinimas	KPP I krypties priemonė „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“.	Strategijos priemonė „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ ypač skatina kaimo turizmu užsiimti ūkininkus iki 40 m. amžiaus.
	KPP III krypties priemonės „Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos“ ir „Parama verslo kūrimui ir plėtrai“.	Kaimo turizmas ir stovyklaviečių kaime kūrimas remiamas pagal strategijos priemonę „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“, o kitos ne žemės ūkio veiklos remiamos per kitas priemones.
	„Pusiau natūrinių ūkių rėmimas“.	Ūkių stambinimas ir struktūros gerinimas padės ūkininkams pereiti prie komercinio ūkio taip sukaupiant pradinę investiciją stambesniam projektui, padedančiam pereiti nuo tradicinio ūkininkavimo prie kaimo turizmo veiklos, didinančios ūkininkų pajamas.
Strategijos priemonė	***KPP priemonė***	***Suderinamumas***
	„Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios ūkininkauti vietovės)“.	Kaimo turizmas ypač skatina ne žemės ūkio veiklą mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse.
	Ne pelno siekiančios investicijos miškuose“.	Stovyklaviečių kūrimas miškuose yra neremiamas pagal priemonės „Kaimo turizmo veiklos skatinimas“ veiklos sritį „Stovyklaviečių įkūrimas ir plėtra“.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 79 – 80.

7 PRIEDAS

Strategijos suderinamumas su programomis, finansuojamomis iš kitų finansavimo šaltinių ir papildomumas jiems

Strategijos priemonė	***ES struktūriniai fondai ir kitos programos***	***Suderinamumas***
Kaimo atnaujinimas ir plėtra.	Europos regioninės plėtros fondas	Per priemonę „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ paramos suma projektui yra iki 200.000 EUR, o paramos gavėjai yra kaimo bendruomenės, VVG, nevyriausybinės organizacijos ir kiti kaimo vietovėje įsteigti ir joje veikiantys juridiniai asmenys, savivaldybės ir jų institucijos (kai galutinis paramos gavėjas savivaldybė, ji privalo įrodyti, kad projektas nėra finansuojamas iš ERPF, pateikdama Regioninės plėtros tarybos išduotą sertifikatą). Geriamo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų įrengimas kaimo vietovėse remiamas ten, kur gyvena iki 500 gyventojų Per ERPF remiama: - Urbanistinės aplinkos infrastruktūros gerinimas (įskaitant pramonės ir kitų pažeistų vietovių regeneravimą); *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės ar jų institucijos. - Bendruomeninės urbanistinės infrastruktūros gerinimas (viešosios svarbios verslui laisvalaikio, sporto, kultūrinės, urbanistinės, transporto infrastruktūros renovacija ir plėtra). Sudėtingi plėtros projektai per 200 tūkst. EUR. *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės ir jų institucijos. - Viešosios infrastruktūros ir paslaugų, susijusių su verslo sąlygų gerinimu užimtumo didinimu, plėtra, esančių viešųjų pastatų: (mokyklų, kultūros centrų ir t. t.) modernizavimas ir pritaikymas kaimo vietovėse, suteikiant patalpas verslo pradžiai, steigiant vietinės reikšmės inkubatorius, teikiant konsultacijas, reikalingas verslui pradėti ar žmonėms įsitraukti į darbo rinką). *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės ir jų institucijos. - Parama mokslo, mokymo, bendruomeninių, socialinių pastatų renovacijai kaimo vietovėse. Parama bus skiriama vietovėse, kuriose gyvena nuo 1 tūkst. iki 3 tūkst. gyventojų. Sudėtingi plėtros projektai per 200 tūkst. EUR. Sprendimus skirti paramą priims Regioninės plėtros tarybos. *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės ir jų institucijos. - Universalių daugiafunkcinių centrų skatinimas kaimo vietovėse, turinčiose mažiau kaip 1 tūkst. gyventojų. Centrai teiks mokslo ir mokymo paslaugas. *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės. - Institucijų, teikiančių socialines paslaugas, modernizavimas ir įkūrimas vietovėse, turinčiose daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų. *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės. - Nacionalinės sveikatos priežiūros, mokslo sistemos institucijų, priklausančių valstybei ar savivaldybėms, institucijų, teikiančių socialines paslaugas, valstybės ar savivaldybių kultūros centrų renovacija ir apšildymas, siekiant padidinti energijos panaudojimo efektyvumą. *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės ir jų institucijos.
Strategijos priemonė	***ES struktūriniai fondai ir kitos programos***	***Suderinamumas***
	Sanglaudos fondas	Per Sanglaudos fondą bus remiama nuotekų tinklo įrengimas ir tvarkymas bei geriamojo vandens tiekimo tinklo įrengimas ir tvarkymas. *Galutiniai paramos gavėjai:* savivaldybės ir vandens įmonės.
	Europos žuvininkystės fondas	Kai toje pačioje teritorijoje įsteigiamos VVG ir žuvininkystės regiono vietos veiklos grupė ŽVG, ir VVG, ir ŽVG vietos plėtros strategijų lygmeniu turi nustatyti takoskyrą tarp savo remiamų veiklos sričių.

Parama verslo kūrimui ir plėtrai	Europos regioninės plėtros fondas	ERPF parama teikiama mažoms ir vidutinėms įmonėms finansinės inžinerijos priemonėmis (mikrokreditai, garantijos, rizikos kapitalo fondai). ERPF parama skirta verslo aplinkai gerinti, verslo informacijos sklaidos verslui, verslo aplinkos infrastruktūrai (ne kaimo vietovėse).
	Europos žuvininkystės fondas	EŽF parama teikiama investicijoms statybai, įrangai, skirtai akvakultūros gamybai, plėtrai ir modernizavimui, kai pareiškėjai užsiima ar siekia užsiimti komercine akvakultūra.
Kaimo turizmo veiklos skatinimas	Europos regioninės plėtros fondas	ERPF parama turizmui teikiama privatiems ir viešiesiems juridiniams asmenims. ERPF parama galima viešosios turizmo infrastruktūros plėtrai, pasitelkiant gamtos ir kultūros paveldą, infrastruktūrai aktyviam turizmui įrengti ir modernizuoti, turizmo informacinių paslaugų plėtrai, rinkodaros priemonėms gerinti, turizmo paslaugų bei produktų įvairovės plėtrai, paslaugų kokybei gerinti, lankytinų centrų bei parodų ir aplinkos švietimo sistemoms įkurti ir t.t. nacionaliniuose, regioniniuose parkuose, gamtos paveldo objektų priežiūra ir pritaikymas lankymui.
	Europos žuvininkystės fondas	EŽF parama teikiama turizmui skatinti, turizmo infrastruktūrai gerinti žuvininkystės regionuose, kultūros paveldo apsaugai ir kitoms veikloms, numatytoms žuvininkystės VVG patvirtintose strategijose.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 81-82.

8 PRIEDAS

Strategijos suderinamumas su Radviliškio rajono Strateginiu planu ir Kaimo plėtros strategija

Charakteristika	*Radviliškio rajono Strateginis planas*	*Kaimo plėtros strategija*	*Atitikimas*
Vizija	✓ Rajono ūkis dinamiškas ir konkurencingas, palaikantis aukštą gyventojų užimtumo lygį tiek mieste, tiek kaime; ✓ Rajono bendruomenė laisva ir atsakinga, išsilavinusi, demokratiška ir saugi; ✓ Rajono aplinka darniai besiplėtojanti, švari, patraukli ir tausojama.	Kultūringa, vieninga, ekonomiškai stipri ir užtikrinanti įvairių gyventojų grupių poreikius Radviliškio rajono vietovė, kurioje žmonės nori gyventi ir dirbti.	Atitinka
Misija	✓ Sutelkti ir organizuoti bendruomenės pastangas vizijos įgyvendinimui; ✓ Inicijuoti Savivaldybei būtinus projektus, pagal galimybes prisidėti prie jų finansavimo; ✓ Prisidėti prie Savivaldybės plėtrai būtinų finansavimo šaltinių paieškos, pritraukiant privačias lėšas ir užsienio fondų paramą; ✓ Efektyviai naudoti esamas Savivaldybės biudžeto lėšas; ✓ Profesionaliai vykdyti Savivaldybei priskirtas funkcijas.	Organizuojant vietos projektų įgyvendinimą kurti vieningą, kultūringą bei ekonomiškai patrauklią aplinką ir taip užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę kaime	Dalinai atitinka
Pagrindiniai tikslai (strategijos prioritetai)	✓ Sudaryti sąlygas rajono ūkiui tapti dinamiškesniam ir konkurencingesniam; ✓ Išugdyti išsilavinusią ir demokratišką bendruomenę, gebančią būti laisva ir tuo pat metu atsakinga; ✓ Išsaugoti Radviliškio rajono aplinką ateinančioms kartoms, ją tausoti.	✓ Padidinti kaimų gyvenamosios aplinkos patrauklumą ir išsaugoti bei atnaujinti kultūrinį paveldą; ✓ Sudaryti palankias sąlygas visoms kaimo gyventojų grupėms turėti galimybę dirbti, sukuriant geresnes sąlygas kaimo vietovėse plėtoti alternatyvias ūkinės veiklos sritis.	Atitinka
Uždaviniai (strategijos priemonės)	✓ Didinti gyventojų perkamąją galią; ✓ Plėtoti informacines paslaugas; ✓ Atskleisti ir išryškinti Radviliškio rajono kultūrinį ir gamtinį savitumą; ✓ Užtikrinti regiono gyventojams aukštą sveikatos priežiūros, švietimo ir socialinių paslaugų kokybę bei prieinamumą; ✓ Sudaryti sąlygas rajono teritoriniam planavimui; ✓ Suformuoti rezidencinius poreikius tenkinantį urbanistinį architektūrinį profilį; ✓ Plėtoti ir modernizuoti Radviliškio rajono kelių infrastruktūrą, užtikrinant regiono integraciją į vieningą ES sistemą; ✓ Užtikrinti energijos tiekimo prieinamumą, stabilumą bei ugdyti efektyvaus naudojimo sampratą; ✓ Suformuoti rajono gyventojams sveiką ir švarią aplinką; ✓ Padidinti Radviliškio rajono valdymo efektyvumą.	✓ Užtikrinti, kad kiekvienoje VVG priklausančioje kaimo bendruomenėje efektyviai veiktų bendruomenės namai skirti visuomenės poreikiams; ✓ Užtikrinti gyvenviečių aplinkos gražinimą; ✓ Sukurti ir atnaujinti viešąją infrastruktūrą kaime; ✓ Sutvarkyti rekreacines teritorijas kaimo vietovėse; ✓ Išsaugoti ir atnaujinti kultūros objektus; ✓ Amatų veiklos skatinimas siekiant išsaugoti vietos tradicijas; ✓ Skatinti kaimo gyventojus, o ypač moteris, pradėti alternatyvią žemės ūkiui, namų ruošai, veiklą; ✓ Įvairinti teikiamas paslaugas kaimo gyventojams; ✓ Rajono patrauklumo turistams didinimas skatinant aktyvų poilsį ir gyventojų pajamų užtikrinimas.	Atitinka

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 83 – 84.

9 PRIEDAS

VVG planuojamų vietos projektų įgyvendinimo etapai

Parengiamieji strategijos įgyvendinimo darbai:

Nr.	*Priemonė*	*Pasiekimo indikatorius*	*Pasiekimo laikas*	*Atsakinga institucija*
1.	Radviliškio rajono visuomenės informavimas apie gautą finansavimą pagal „LEADER+" pobūdžio programą.	Rajono kaimo gyventojai bus informuoti apie finansavimą pasitelkiant vietinę spaudą, patalpinant informaciją rajono savivaldybės internetiniame puslapyje, be to, juos informuos seniūnai ir bendruomenės.	2009 m. vasaris-kovas.	VVG „Radviliškio lyderis", seniūnijos, kaimo bendruomenės.
2.	Avanso mokėjimo prašymas išlaidoms, susijusioms su strategijos įgyvendinimo administravimu.	Pateiktas avanso mokėjimo prašymas NMA.	2009 m. kovas.	VVG „Radviliškio lyderis".
3.	Sąskaitos, kuri skirta strategijos įgyvendinimo paramos lėšoms, atidarymas.	Atidaryta sąskaita banke.	2009 m. vasaris.	VVG „Radviliškio lyderis".
4.	Strategijos įgyvendinimui samdomų darbuotojų įdarbinimas.	Įdarbinti darbuotojai.	2009 m. I ktv.	VVG „Radviliškio lyderis".
5.	Seminarai potencialiems vietos projektų rengėjams pasirengiant strategijos įgyvendinimui.	Suorganizuoti 3 mokomieji seminarai galimiems vietos projektų teikėjams siekiant, kad kuo daugiau gyventojų pasiektų informacija apie galimą paramą ir strategiją.	2009 m. balandis-gegužė.	VVG „Radviliškio lyderis".
6.	Kvietimo teikti vietos projektų paraiškas dokumentacijos parengimas bei vietos projektų paraiškų registravimo, vertinimo, vertinimo ataskaitų rengimo ir teikimo VVG „Radviliškio lyderis" visuotiniam narių susirinkimui tvarkos parengimas, suderinimas su NMA.	Parengta dokumentacija teikti vietos projektų paraiškas, juos vertinti ir ji suderinta su NMA.	2009 m. kovas-gegužė.	VVG „Radviliškio lyderis", strategijos administratorius.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse", 2008, p. 65.

Pirmosios priemonės veiklos sričių įgyvendinimas:

Nr.	*Priemonė*	*Pasiekimo indikatorius*	*Pasiekimo laikas*	*Atsakinga institucija*
1.	Vietos projektų vertintojų skyrimas.	Paskirti 3 vietos projektų vertintojai.	2009 m. birželis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
2.	Kvietimai teikti vietos projektų paraiškas pagal pirmosios priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ pirmąją, antrąją ir ketvirtąją veiklos sritis.	Paskelbtas 1 kvietimas teikti vietos projektus.	2009 m. birželis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
3.	Vietos projektų paraiškų priėmimas.	Bus surinktos vietos projektų paraiškos vertinimui.	2009 m. birželis – rugpjūtis.	VVG „Radviliškio lyderis“ paskirti asmenys.
4.	Paraiškų vertinimas.	Bus atliktas vietos projektų paraiškų administracinės atitikties, tinkamumo skirti lėšas ir, jei reikalinga, prioritetiškumo vertinimas.	2009 m. rugsėjis – spalis.	Vietos projektų vertintojai.
5.	Sprendimo priėmimas dėl lėšų vietos projektams įgyvendinti skyrimo.	Priimtas sprendimas skirti paramą bent 4 vietos projektams.	2009 m. lapkritis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
6.	Vietos projektų vykdymo sutarčių sudarymas.	Pasirašytos 4 sutartys dėl paramos skyrimo.	2009 m. lapkritis.	VVG „Radviliškio lyderis“, NMA, vietos projektų vykdytojai.
7.	Vietos projektų įgyvendinimo koordinavimas ir patikrų vietoje atlikimas.	Vietos projektų įgyvendinimo priežiūra, atliktos vietos projektų patikros vietoje.	2009 m. gruodis - 2011 m. gruodis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
8.	Mokėjimo prašymo pateikimas išlaidoms, susijusioms su strategijos įgyvendinimo administravimu.	Pateiktas 1 mokėjimo prašymas NMA.	2009 m. gruodis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
9.	Kvietimai teikti vietos projektų paraiškas pagal pirmosios priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ pirmąją, antrąją, trečiąją ir ketvirtąją veiklos sritis.	Paskelbtas 1 kvietimas teikti vietos projektus	2010 m. sausis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
10.	Vietos projektų vertintojų skyrimas.	Paskirti 3 vietos projektų vertintojai.	2010 m. sausis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
11.	Vietos projektų paraiškų priėmimas.	Bus surinktos vietos projektų paraiškos vertinimui.	2010 m. sausis – kovas.	VVG „Radviliškio lyderis“paskirti asmenys.
12.	Paraiškų vertinimas.	Bus atliktas vietos projektų paraiškų administracinės atitikties, tinkamumo skirti lėšas ir, jei reikalinga, prioritetiškumo vertinimas.	2010 m. balandis – gegužė.	Vietos projektų vertintojai.
13.	Sprendimo priėmimas dėl lėšų vietos projektams įgyvendinti skyrimo.	Priimtas sprendimas skirti paramą bent 3 vietos projektams.	2010 m. birželis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
14.	Vietos projektų vykdymo sutarčių sudarymas.	Pasirašytos 3 sutartys dėl paramos skyrimo.	2010 m. birželis.	VVG „Radviliškio lyderis“, NMA, vietos projektų vykdytojai.

15.	Vietos projektų įgyvendinimo koordinavimas ir patikrų vietoje atlikimas.	Vietos projektų įgyvendinimo priežiūra, atliktos vietos projektų patikros vietoje.	2010 m. liepa – 2012 m. liepa.	VVG „Radviliškio lyderis“.
16.	Vietos projektų vertintojų skyrimas.	Paskirti 3 vietos projektų vertintojai.	2010 m. rugpjūtis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
17.	Kvietimai teikti vietos projektų paraiškas pagal pirmosios priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ pirmąją, antrąją, trečiąją, ketvirtąją ir penktąją veiklos sritis.	Paskelbtas 1 kvietimas teikti vietos projektus.	2010 m. rugpjūtis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
18.	Vietos projektų paraiškų priėmimas.	Bus surinktos vietos projektų paraiškos vertinimui.	2010 m. rugpjūtis – spalis.	VVG „Radviliškio lyderis“ paskirti asmenys.
19.	Paraiškų vertinimas.	Bus atliktas vietos projektų paraiškų administracinės atitikties, tinkamumo skirti lėšas ir, jei reikalinga, prioritetiškumo vertinimas.	2010 m. lapkritis – gruodis.	Vietos projektų vertintojai.
20.	Mokėjimo prašymo pateikimas išlaidoms, susijusioms su strategijos įgyvendinimo administravimu.	Pateiktas 1 mokėjimo prašymas NMA.	2010 m. gruodis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
21.	Sprendimo priėmimas dėl lėšų vietos projektams įgyvendinti skyrimo.	Priimtas sprendimas skirti paramą bent 4 vietos projektams.	2011 m. sausis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
22.	Vietos projektų vykdymo sutarčių sudarymas.	Pasirašytos 4 sutartys dėl paramos skyrimo.	2011 m. sausis.	VVG „Radviliškio lyderis“, NMA, vietos projektų vykdytojai.
23.	Vietos projektų įgyvendinimo koordinavimas ir patikrų vietoje atlikimas.	Vietos projektų įgyvendinimo priežiūra, atliktos vietos projektų patikros vietoje.	2011 m. vasaris - 2013 m. vasaris.	VVG „Radviliškio lyderis“.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 66 – 67.

Antrosios ir trečiosios priemonės veiklos sričių įgyvendinimas:

Nr.	***Priemonė***	***Pasiekimo indikatorius***	***Pasiekimo laikas***	***Atsakinga institucija***
1.	Vietos projektų vertintojų skyrimas.	Paskirti 3 vietos projektų vertintojai.	2011 m. vasaris.	VVG „Radviliškio lyderis“.
2.	Kvietimai teikti vietos projektų paraiškas pagal antrąją ir trečiąją priemonę.	Paskelbti 2 kvietimai teikti vietos projektus.	2011 m. vasaris.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
3.	Vietos projektų paraiškų priėmimas.	Bus surinktos vietos projektų paraiškos vertinimui.	2011 m. vasaris-balandis.	VVG „Radviliškio lyderis“ paskirti asmenys.
4.	Paraiškų vertinimas.	Bus atlikti vietos projektų paraiškų administracinės atitikties, tinkamumo skirti lėšas ir, jei reikalinga, prioritetiškumo vertinimas.	2011 m. gegužė-birželis.	Vietos projektų vertintojai.
5.	Sprendimo priėmimas dėl lėšų vietos projektams įgyvendinti skyrimo.	Priimtas sprendimas skirti paramą bent 3 vietos projektams.	2011 m. liepa.	VVG „Radviliškio lyderis“.

6.	Vietos projektų vykdymo sutarčių sudarymas.	Pasirašytos 3 sutartys dėl paramos skyrimo.	2011 m. liepa.	VVG „Radviliškio lyderis“, NMA, vietos projektų vykdytojai.
7.	Vietos projektų įgyvendinimo koordinavimas ir patikrų vietoje atlikimas.	Vietos projektų įgyvendinimo priežiūra, atliktos vietos projektų patikros vietoje.	2011 m. rugpjūtis - 2013 m. rugpjūtis.	VVG „Radviliškio lyderis“.
8.	Mokėjimo prašymo pateikimas išlaidoms, susijusioms su strategijos įgyvendinimo administravimu.	Pateiktas 1 mokėjimo prašymas NMA.	2011 m. gruodis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.
9.	Mokėjimo prašymo pateikimas išlaidoms, susijusioms su strategijos įgyvendinimo administravimu.	Pateiktas 1 mokėjimo prašymas NMA.	2012 m. gruodis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 69.

Strategijos baigiamieji darbai:

Nr.	***Priemonė***	***Pasiekimo indikatorius***	***Pasiekimo laikas***	***Atsakinga institucija***
1.	Ataskaitų rengimas ir teikimas NMA (kiekvieną kalendorinį ketvirtį).	Pateikta 20 ataskaitų NMA.	2009-2013 m.	VVG „Radviliškio lyderis“.
2.	Rezultatų sklaida.	Internetiniame savivaldybės puslapyje pristatyti projektų ir strategijos rezultatai.	2009-2013 m. ir vėliau.	VVG „Radviliškio lyderis“, paramos gavėjai, Radviliškio rajono savivaldybės administracija.
3.	Mokėjimo prašymo pateikimas išlaidoms, susijusioms su strategijos įgyvendinimo administravimu ir galutinės ataskaitos pateikimas.	Pateiktas 1 mokėjimo prašymas ir galutinė strategijos įgyvendinimo ataskaita NMA.	2013 m. lapkritis.	VVG „Radviliškio lyderis“, strategijos administratorius.

Šaltinis: Strategija „Gyvenimo kokybės gerinimas Radviliškio rajono kaimo vietovėse“, 2008, p. 70.